

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

EMİNÖNÜ YENİ CAMİ'NİN RESTORASYON
SÜRECİNDE YAPININ ÖZGÜN MALZEME TESPİTİ
VE YENİ MALZEME KULLANIM ÖNERİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha Büşra ERYİĞİT

İstanbul
Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

EMİNÖNÜ YENİ CAMİ'NİN RESTORASYON SÜRECİNDE
YAPININ ÖZGÜN MALZEME TESPİTİ VE YENİ MALZEME
KULLANIM ÖNERİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha Büşra ERYİĞİT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erol GÜRDAL

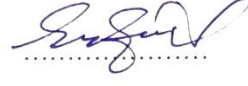
İstanbul
Ocak, 2019

TEZ ONAYI

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Erol GÜRDAL

Üye Prof. Dr. Suphi SAATÇI

Üye Dr. Öğr. Üyesi Gülçin KAHRAMAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza Yeri

Akademik Unvan, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü Prof. Dr.
 Ahmet Kerhan BİNARİK
Fen Bilimleri Enstitüsü
Müdür V.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Eminönü Yeni Cami’nin Restorasyon Sürecinde Yapının Özgün Malzeme Tespiti ve Yeni Malzeme Kullanım Önerileri**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Zeliha Büşra ERYİĞİT

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca tecrübe ve bilgileri ile yön veren, tez çalışmamda her aşamada bana yardımcı olan, tez sürecime ışık tutan değerli hocam Prof. Dr. Erol Gürdal'a, bu sürece yorumları ve bilgileriyle katkı sağlayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Kahraman'a, tez sürecimde motivasyon sağlayarak destek olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Serhat Anıktar'a, tez çalışmamın gerçekleştirilmesine olanak sağlayan İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü'ne, restorasyon sürecindeki yapıda saha çalışmalarımın yürütülmesinde yardımlarını, tecrübelerini ve bilgilerini esirgemeyen Restorasyon Uzmanı İsmail Önel'e, Mimar Çiğdem Saruhan'a, Mimar Sevgi Gemici'ye, Mimar Aynur Yüce'ye ve tüm GETA İnş. Ekibine, tez çalışmamda yapının rölöve çizimlerinin kullanımına izin veren AGS Mimarlık ve Mimar Göze Değirmentepe'ye, yapıdaki taş inceleme çalışmalarına yardımcı olan Prof. Dr. Sinan Öngen ve Doç. Dr. Namık Aysal'a, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden bilgilerini ve desteklerini esirgemeyen hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca her konuda bana destek olan, her zaman yanımda olan canım aileme; annem Fatma Eryiğit'e, babam Cemal Eryiğit'e ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Zeliha Büşra ERYİĞİT

Mimar

İstanbul - 2018

ÖZET

EMİNÖNÜ YENİ CAMİ'NİN RESTORASYON SÜRECİNDE YAPININ ÖZGÜN MALZEME TESPİTİ VE YENİ MALZEME KULLANIM ÖNERİLERİ

Zeliha Büşra ERYİĞİT

Yüksek Lisans, Mimarlık

Tez danışmanı: Prof. Dr. Erol GÜRDAL

Ocak-2019, 150+ XXII Sayfa

Tez çalışması kapsamında ele alınan Yeni Cami, XVII. yy.'ın ikinci yarısında yapılmış olup klasik dönem Osmanlı Mimarisinin görüldüğü son anıt eserlerdendir. 355 yıllık tarihe sahip olan Yeni Cami, günümüze ulaşıncaya kadar çeşitli müdahaleler ve onarımlar geçirmiştir. Zaman içerisinde doğal etmenlerin sebep olduğu bozulmalar, bilinçsiz müdahalelerin yapılması, yanlış malzeme ve teknik ile onarım ve restorasyonların gerçekleşmesi, muhdes malzemelerin kullanılması yapıya zarar vermiştir. Günümüzde yapı restorasyon sürecine alınmıştır.

Tez çalışmasının amacı, Yeni Cami'nin restorasyon sürecinde yapının özgün malzeme özelliklerinin tespit edilmesi, yapı bünyesinde görülen bozulmaların belirlenerek yapının özgün niteliğine uygun malzemeler kullanılarak onarım yöntemlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesidir.

Tez çalışması yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümü olup tez çalışmasının amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır.

İkinci bölümde Yeni Cami Külliyesi'nin konumu belirtilmiş olup külliyei oluşturan cami, hünkâr kasrı, çarşı, türbe, sebil ve çeşme, darülkurra, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane yapılarının tarihinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Yeni Cami'nin geçirdiği tarihsel süreç, Geç Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yapının mimari özellikleri anlatılmıştır. Yapıyı oluşturan avlu, harim, mahfil, minare mekânlarının tanımları yapılarak cephe özellikleri ve taşıyıcı sistem özellikleri incelenmiştir.

Beşinci bölümde yapının malzeme tespitleri yapılarak özellikleri ve yapım teknikleri incelenmiştir. Yapıdaki taş, tuğla, ahşap, sıva-harç, alçı, çini, metal ve cam malzemelerin kullanım yerleri ve özellikleri detaylandırılmıştır.

Altıncı bölümde yapı bünyesinde görülen bozulmalar malzeme bağlamında ele alınarak onarımlarında kullanılacak malzeme ve yöntemler belirlenmiştir.

Yedinci bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eminönü Yeni Cami, malzeme, restorasyon, onarım.

ABSTRACT

THE DETERMINATION OF THE ORIGINAL MATERIAL IN THE RESTORATION PROCESS OF EMİNÖNÜ YENİ CAMİ (THE NEW MOSQUE) AND SUGGESTION OF USING THE NEW MATERIALS

Zeliha Büşra ERYİĞİT

Master of Science, Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Erol GÜRDAL

January-2019, 150 + XXII Pages

In the content of the thesis study Yeni Cami (the New Mosque), it was built in the second half of the 17th century and is one of the last monuments of Ottoman architecture. Yeni Cami (the New Mosque), which has a history of 355 years, has undergone various interventions and repairs until today. Over time, the deterioration caused by natural factors, unconscious interventions, repair and restoration made with wrong materials and by techniques, the use of muhdes materials has damaged the building. Nowadays, the building is undergoing restoration.

The aim of the thesis study is to determine the original material properties of the building in the restoration process of Yeni Cami (the Yeni Mosque) and to identify and develop the repair methods by using materials appropriate to the original nature of the building.

The thesis consists of seven chapters. The first chapter is the introduction and the purpose, content and method of the thesis study are explained.

In the second section, the location of the Yeni Cami Kulliye was stated and the history of the mosque, the bazaar, the tomb, the fountain, the darülkurra, the primary school, the library and the muvakkithane were mentioned.

In the third chapter, the historical process of Yeni Cami (the New Mosque) was considered as Late Ottoman Period and Republic Period.

In the fourth chapter, the architectural features of the building are explained. The features of the courtyard, harim, mahfil places that make up the structure were

examined and the properties of the facade and the construction system properties were examined.

In the fifth chapter, the materials of the building were determined and their properties and construction techniques were examined. The use of stone, brick, wood, mortar, plaster, tile, metal and glass materials in the structure are detailed.

In the sixth chapter, the deteriorations seen within the structure of the building were examined in terms of materials and the materials and methods that could be used in their repairs were determined.

In the seventh section, conclusions and suggestions are given.

Key Words: Eminonu Yeni Cami (the New Mosque), material, restoration, repair.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii

1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi.....	2
2. YENİ CAMİ KÜLLİYESİ.....	4
2.1. Yapının Konumu	4
2.2. Yapının Tarihi	6
2.2.1. Cami	7
2.2.2. Hünkâr Kasrı	9
2.2.3. Çarşı	11
2.2.4. Türbe.....	12
2.2.5. Sebil ve Çeşme.....	13
2.2.6. Darülkurra	14
2.2.7. Sıbyan Mektebi	15
2.2.8. Kütüphane	15
2.2.9. Muvakkithane	15
3. YENİ CAMİ'NİN GEÇİRDİĞİ TARİHSEL SÜREÇ	17
3.1. Geç Osmanlı Dönemi.....	17
3.2. Cumhuriyet Dönemi.....	20

4. YAPININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	26
4.1. Mekân Tanımları.....	26
4.1.1. Avlu	28
4.1.2. Harim	33
4.1.3. Mahfiller	44
4.1.4. Minareler	49
4.2. Cephe Özellikleri	50
4.2.1. Kuzeydoğu Cephesi.....	51
4.2.2. Güneybatı Cephesi.....	55
4.2.3. Kuzeybatı Cephesi	59
4.2.4. Güneydoğu Cephesi	61
4.3. Taşıyıcı Sistem	62
4.3.1. Temel.....	62
4.3.2. Beden Duvarları ve Ayaklar	65
4.3.3. Kemerler	65
4.3.4. Döşeme	66
4.3.5. Örtü	68
5. YAPININ MALZEME TESPİTLERİ VE YAPIM TEKNİKLERİ	71
5.1. Taş.....	71
5.2. Tuğla	77
5.3. Ahşap	84
5.4. Sıva ve Harçlar	90
5.5. Alçı	92
5.6. Çini.....	93
5.7. Metal	97
5.8. Cam.....	98
6. YAPIDA GÖRÜLEN BOZULMALAR VE ONARIMLARINDA KULLANILAN MALZEMELER	102
6.1. Taş Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	102
6.2. Tuğla Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	113
6.3. Ahşap Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	113

6.4. Harç-Sıvada Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	121
6.5. Alçı Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	129
6.6. Çini Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri.....	134
6.7. Metal Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri	139
6.8. Cam Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri.....	142
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	144
KAYNAKÇA	147
ÖZGEÇMİŞ.....	150

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1: Yeni Cami'nin yapımında kullanılan taşlar ve özellikleri 71

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Eminönü – Yeni Camii ve çevresine ait hava fotoğrafı.....	4
Şekil 2.2: C.E.Gold Haritası, 1904.....	5
Şekil 2.3: 1928 yılına ait cami ve çevresini gösteren kadastral pafta	6
Şekil 2.4: Yeni Cami Külliyesi planı (Özdeş,1988: 37).....	7
Şekil 2.5: Grelot'un 17. yy Yeni Cami Külliyesi Gravürü (Grelot,1998: 225)	9
Şekil 2.6: Yeni Cami Külliyesi, Hünkâr Kasrı (2018).....	10
Şekil 2.7: Yeni Cami Külliyesi, Hünkâr Kasrı Müze Girişi (2017).....	11
Şekil 2.8: Yeni Cami Külliyesi, Mısır Çarşısı (2018).....	12
Şekil 2.9: Yeni Cami Külliyesi, günümüz restorasyon sürecinde olan Hatice Turhan Sultan Türbesi (2018).....	13
Şekil 2.10: Yeni Cami Külliyesi, Valide Sultan Sebili ve Çeşmesi (2017).....	14
Şekil 2.11: Yeni Cami Muvakkithanesi (2017).....	16
Şekil 3.1: Moltke Haritası,1839	18
Şekil 3.2: Alman Mavileri, 1913-1914	20
Şekil 3.3: Yeni Cami minare onarımı (www.potuks.com, erişim: 2018)	21
Şekil 4.1: Yeni Cami Planı (Ahunbay, 1975: 339)	27
Şekil 4.2: Yeni Cami avlusu (GETA, 2016)	28
Şekil 4.3: Yeni Cami avlu sütunları (GETA, 2016).....	29
Şekil 4.4 Güneybatı avlu revak birimleri (sol) ve kuzeydoğu avlu revak birimleri (sağ) (GETA, 2016)	29
Şekil 4.5: Yeni Cami son cemaat yeri (GETA, 2016).....	30
Şekil 4.6: Kuzeybatı cümle kapısı (2018).....	31
Şekil 4.7: Yeni Cami son cemaat yerinin kuzeybatı yönü sağ bölümü, çini kaplı duvar yüzeyleri ve çini kitabe bordür (GETA, 2016)	32
Şekil 4.8: Yeni Cami, Şadırvan (2017)	33
Şekil 4.9: Yeni Cami, harim mekânı genel görünüm (Ceylan, 2016).....	34

Şekil 4.10: Yeni Cami, dolaşmalık kotundan harim mekânına bakış	34
Şekil 4.11: Harim mekânı, güneybatı yönü revak bölümü (GETA, 2016)	35
Şekil 4.12: Harim mekânı, kuzeydoğu yönü revak bölümü (2018)	35
Şekil 4.13: Harim mekânı, kuzeybatı yönü revak bölümü (2018)	36
Şekil 4.14: Harim mekânı, fil ayakları ile taşınan ana kubbe ve onu çevreleyen yarım kubbeler (Ceylan, 2016)	37
Şekil 4.15: Harimi örten ana kubbe (GETA, 2016)	38
Şekil 4.16: Harim mekânı, güneydoğu yarım kubbesi (GETA, 2016)	38
Şekil 4.17: Güneybatı cephesi galerisi alt katı (sol) ile üst kat balkonu (sağ) (2018)	39
Şekil 4.18: Kuzeydoğu cephesi galerisi üst kat balkonu, kemerlerle bağlanan taş sütunlar (2018)	39
Şekil 4.19: Ana kubbe, yarım kubbe ve pandantiflerde görülen kalemîşi bezemeler (GETA, 2016)	40
Şekil 4.20: Harim mekânı, güneybatı yönü ana kubbeye kadar olan pencereler (GETA, 2016)	41
Şekil 4.21: Harimin güneydoğu duvarında bulunan mihrap (GETA, 2016)	42
Şekil 4.22: Harimin güneydoğu duvarında yer alan minber (GETA, 2016)	43
Şekil 4.23: Vaaz kürsüsü (2018)	44
Şekil 4.24: İç mekân, güneybatı ve kuzeybatı mahfilleri (GETA, 2016)	45
Şekil 4.25: Güneybatı mahfil katı ve onu taşıyan taş sütunlar	45
Şekil 4.26: Kuzeybatı mahfil katı ve onu taşıyan mermer ayaklar (GETA, 2016)	46
Şekil 4.27: Hünkâr mahfili (GETA, 2016)	47
Şekil 4.28: Hünkâr mahfilini mahfil katından ayıran mermer duvar (GETA, 2016). 47	
Şekil 4.29: Hünkâr mahfilinin cami içerisine bakan şebekeli duvarı (GETA, 2016) 47	
Şekil 4.30: Hünkâr mahfili ve hünkâr kasrını birbirine bağlayan balkon (2018)	48
Şekil 4.31: Müezzîn mahfili (2018)	49

Şekil 4.32: Yeni Cami kuzeydoğu (sol) ve güneybatı (sağ) minareleri (2018)	50
Şekil 4.33: Yeni Cami kuzeybatı cephesi	51
Şekil 4.34: Kuzeydoğu cephesi, Hu kapısının da bulunduğu yan galeri bölümü (GETA, 2016)	52
Şekil 4.35: Kuzeydoğu cephesinin orta kısmında yer alan yan galeri (GETA, 2016)53	
Şekil 4.36: Kuzeydoğu cephesi harime girişi sağlayan cümle kapısı (GETA, 2016) 54	
Şekil 4.37: Kuzeydoğu cephesinden avluya girişi sağlayan taç kapı (2018)	55
Şekil 4.38: Yeni Cami güneybatı cephesi (Ceylan, 2016)	56
Şekil 4.39: Güneybatı cephesi orta bölümünde yer alan yan galeri (GETA, 2016)...	57
Şekil 4.40: Güneybatı cephesinde yer alan abdest alma muslukları (2018)	57
Şekil 4.41: Güneybatı cephesi, harim giriş kapısı (2018)	58
Şekil 4.42: Güneybatı cephesinden avluya girişi sağlayan taç kapı (2018).....	59
Şekil 4.43: Yeni Cami kuzeybatı cephesi (GETA, 2016)	60
Şekil 4.44: Yeni Cami güneydoğu cephesi (Ceylan, 2016)	61
Şekil 4.45: Vaziyet planı üzerinde sondaj ve muayene kuyusu yerleri (Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978:25).....	63
Şekil 4.46: Muayene kuyusu ve temel kesiti (Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978:38)	63
Şekil 4.47: Yeni Cami jeolojik kesiti (Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 26)	63
Şekil 4.48: Yeni Cami, harim mekânı temel kesiti(Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 41)	64
Şekil 4.49: Harimin (sol) ve avlunun (sağ) küfeki taş duvarları (2018)	65
Şekil 4.50: Harim mekânı ahşap zemin kaplaması (2018).....	66
Şekil 4.51: Mahfil katı altıgen tuğla döşemesi(2018)	66
Şekil 4.52: Hünkâr mahfili balkon, ahşap kaplama zemin (2018).....	67
Şekil 4.53: Kuzeybatı yönündeki balkonun altıgen tuğla döşemesi (2018).....	67

Şekil 4.54: Ana kubbe, yarım kubbeler ve ağırlık kuleleri örtü sistemi (GETA, 2016)	69
Şekil 4.55: Yapının örtü sistemi (GETA, 2016)	69
Şekil 5.1: Yeni Cami, zemin kat taş malzeme kullanımı, döşeme-korkuluk (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	78
Şekil 5.1a: Mermer korkuluk ve kenet ile birleşimi (2018).....	78
Şekil 5.1b: Avlu mermer zemin (2018)	78
Şekil 5.1c: Güneybatı cephesi mermer merdiven (2018).....	78
Şekil 5.2d: Serpantin breşi bordür-oniks disk yer döşemesi (2018).....	78
Şekil 5.2: Yeni Cami, zemin kat taş malzeme kullanımı, sütunlar (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	79
Şekil 5.2a: Marmara Mermeri sütun (2018).....	79
Şekil 5.2b: Hereke pudingi sütun (2018).....	79
Şekil 5.2c: Mısır yeşil breş sütun (2018).....	79
Şekil 5.2d: Aswan graniti sütun (2018).....	79
Şekil 5.2e: Kestanbol graniti sütun(2018).....	79
Şekil 5.2f: Serpantin breşi sütun (2018).....	79
Şekil 5.1g: İscehisar mermeri sütun (2018).....	79
Şekil 5.2h: Gri kireçtaşı sütun (2018).....	79
Şekil 5.2i: Granit sütun (2018).....	79
Şekil 5.2j: Verona mermeri sütun (2018).....	79
Şekil 5.3: Yeni Cami, mahfil katı taş malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	80
Şekil 5.3a: Güneybatı cephesi, yan galeri Marmara mermeri ve Hereke pudingi sütunlar (2018).....	80
Şekil 5.3b: Hünkar mahfili balkon, Verona mermeri sütunlar (2018).....	80
Şekil 5.3c: Mermer onikigen sütun (2018).....	80

Şekil 5.3d: Kuzeydoğu cephesi balkonu, mermer pencere sövesi (2018).....	80
Şekil 5.3e: Güneybatı cephesi, kırmızı porfir rozet (2018).....	80
Şekil 5.4: Yeni Cami, D-D kesiti, taş malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	81
Şekil 5.4a: Avlu kubbeleri, mermer alemler (GETA, 2016).....	81
Şekil 5.4b: Altın varaklı mermer mukarnas süsleme ve kitabeler (2018).....	81
Şekil 5.4c: Mermer sütun başlığı (2018).....	81
Şekil 5.4d: Güneybatı cümle kapısı giriş revağı, mermer taç ve kitabe (2018).....	81
Şekil 5.4e: Küfeki taş minare (2018).....	81
Şekil 5.5: Yeni Cami, kuzeydoğu cephesi, taş malzeme kullanımı (Rölöve çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	82
Şekil 5.5a: Hu kapısı taç süsleme ve kitabe detayı (2018).....	82
Şekil 5.5b: Kuzeybatı taç kapı, mermer-Hereke pudingi makaralı kemer (2018).....	82
Şekil 5.5c: Kuzeybatı cephesi, almaşık örgü sivri kemer pencere (2018).....	82
Şekil 5.5d: Kuzeydoğu cephesi, yeşil porfir disk (2018).....	82
Şekil 5.5e: Kuzeydoğu cephesi, çintemani Verona mermeri ve serpantin breşi (2018).....	82
Şekil 5.6: Yeni Cami, tuğla malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)	83
Şekil 5.6a: Kuzeydoğu balkon zemini altıgen tuğla (2018).....	83
Şekil 5.6b: Mahfil zemini altıgen tuğla (2018).....	83
Şekil 5.6c: Çimento harçlı tuğla duvar örgüsü (2018).....	83
Şekil 5.6d: Avlu revak kubbesi tuğla örgüsü (2018).....	83
Şekil 5.7:Yeni Cami, zemin kat ahşap malzeme kullanımı, kapı-pencere kanatları (Çizim: AGS Mimarlık, 2012).....	87
Şekil 5.7a: Güneybatı avlu giriş kapısı, sağ ve sol kanat (2018).....	87
Şekil 5.7b: Avlu pencere kanatları (2018).....	87

Şekil 5.7c: Harim kapı panolarının etrafındaki zencirek bordür süsleme (2018).....	87
Şekil 5.7d: Harim kapısı, alt pano (2018).....	87
Şekil 5.7e: Harim, pencere kanatları (2018).....	87
Şekil 5.7f: GB harim giriş kapısı (2018).....	87
Şekil 5.8: Yeni Cami, zemin kat ahşap malzeme kullanımı (Çizim:AGS Mimarlık, 2012)	88
Şekil 5.8a: Dolap kapakları (2018).....	88
Şekil 5.8b: Vaaz kürsüsü (2018).....	88
Şekil 5.8c: Harim zemini ahşap kaplama tahtaları (GETA, 2016).....	88
Şekil 5.8d: Müezzin mahfili ahşap çitalı edirnekari tavan (2018).....	88
Şekil 5.8e: Güneybatı mahfil altı, muhdes görevli odası (2018).....	88
Şekil 5.9: Yeni Cami, mahfil katı ahşap malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	89
Şekil 5.9a: Hünkar mahfili pencere kanatları ve dolap kapakları (GETA,2018).....	89
Şekil 5.9b: Hünkar mahfili, pencere kanadı, alt pano geometrik süsleme (2018).....	89
Şekil 5.9c: Pencere kanadı orta pano, on kollu yıldız motifi (2018).....	89
Şekil 5.9d: Özgün ahşap kasalı içlik pencere (2018).....	89
Şekil 5.9e: Kuzeydoğu cephesi ahşap saçak (2018).....	89
Şekil 5.10: Yeni Cami, A-A kesiti sıvalı yüzeyler (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	91
Şekil 5.10a: Ana kubbe tepe noktası (2018).....	91
Şekil 5.10b: Ana kubbe güneybatı iç yüzeyi (2018).....	91
Şekil 5.10c: Güney yarım kubbe iç yüzeyi (2018).....	91
Şekil 5.10d: Ana kubbe sıvalı yüzeyler (2018).....	91
Şekil 5.10e: GB yarım kubbe çimento sıvalı yüzeyler (2018).....	91
Şekil 5.11: Yeni Cami, A-A kesiti alçı malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	94

Şekil 5.11a: Güneybatı yarım kubbe, basit alçı içlik revzenler (2018).....	94
Şekil 5.11b: Mihrap yanı müzeyyen alçı revzen (GETA, 2018).....	94
Şekil 5.11c: Mihrap üstü fevkalade müzeyyen alçı revzen (GETA, 2016).....	94
Şekil 5.11d: Hünkar mahfili fevkalade müzeyyen alçı içlik revzen (GETA, 2016)...	94
Şekil 5.12: Yeni Cami, C-C kesiti alçı malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	95
Şekil 5.12a: Avlu, içlik revzen (2018).....	95
Şekil 5.12b: Avlu, beton dışlık revzen (2018).....	95
Şekil 5.12c: Filayağı üzengi seviyesi alçı kornişler (2018).....	95
Şekil 5.12d: Güneybatı yarım kubbe kasnağı üst seviyesi alçı mukarnas korniş (2018).....	95
Şekil 5.12e: KB cümle kapısı önü revak kubbesi içi, alçı mukarnas dizileri (GETA, 2016).....	95
Şekil 5.12f: Ana kubbe, malakâri süsleme (2018)	95
Şekil 5.13: Yeni Cami, zemin kat planı çini yüzeylerin gösterimi (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	96
Şekil 5.13a: Hünkar mahfili balkon çini kaplı duvar yüzeyleri (2018).....	96
Şekil 5.13b: Kuzeydoğu mahfil altı çini kaplı duvar yüzeyi (2018).....	96
Şekil 5.13c: Çini kaplı filayağı (2018).....	96
Şekil 5.13d: Filayağına bitişik dairevi sütun (2018).....	96
Şekil 5.13e: Son cemaat yeri, çini kaplı duvar yüzeyi (2018).....	96
Şekil 5.14: Yeni Cami, zemin kat planı demir malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	99
Şekil 5.14a: Avlu revak kemerleri arasındaki demir gergi (2018).....	99
Şekil 5.14b: KD ahşap saçağı taşıyan demir elibögründeler.....	99
Şekil 5.14c: GB yan revak penceresi, lokma demir parmaklık (2018).....	99
Şekil 5.14d: GB yan revağa geçişi sağlayan demir şebekeli kapı (2018).....	99

Şekil 5.14e: GB cümle kapısı giriş revağı demir kandili (2018).....	99
Şekil 5.15: Yeni Cami, B-B kesiti maden malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	100
Şekil 5.15a: Kurşun örtü ve bakır alemler – ana kubbe bakır alemi (GETA,2016).....	100
Şekil 5.15b: Dolaşmalık kotu demir korkuluk (2018).....	100
Şekil 5.15c: Taşları birbirine bağlayan demir kenetler (2018).....	100
Şekil 5.15d: Çeşitli işlevlerde kullanılan demir çiviler (2018).....	100
Şekil 5.15e: Tunç sütun bileziği (2018).....	100
Şekil 5.16: Yeni Cami, A-A kesiti cam malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012).....	101
Şekil 5.16a: Mihrap sol yanı fevkalade müzeyyen revzen, renkli cam kullanımı (GETA, 2016).....	101
Şekil 5.16b: Mihrap sağ yanı fevkalade müzeyyen revzen, renkli cam kullanımı (GETA, 2016)	101
Şekil 5.16c: Şeffaf dökme cam (2018).....	101
Şekil 5.16d: Yapının şarabi, mavi, yeşil ve sarı renkli özgün camları (2018).....	101
Şekil 6.1: Taşlarda görülen yüzey erozyonları ve yüzey kirlilikleri (2018)	103
Şekil 6.2: Taş yüzeylerde bitki oluşumları (2018).....	104
Şekil 6.3: Çeşme aynalarında yapılmış niteliksiz çimento derz ve diğer onarımlar	104
Şekil 6.4: Korozyon sebebiyle taşlarda oluşan pas lekeleri ve çatlamlar.....	104
Şekil 6.5: Beyaz Portland çimentosu ile yapılan imitasyonların tespiti (2017)	105
Şekil 6.6: Plastik onarım yapılan yüzeyler (2018)	106
Şekil 6.7: Taş çürütmesi yapılan bölgeler (2018)	107
Şekil 6.8: AB57 sürülen yüzeylerin ambalaj kâğıdı ile kapatılması (2018)	108
Şekil 6.9: Avlunun mermer zemininde görülen bozulmalar (2018)	109
Şekil 6.10: Yüzey kirliliği görülen Hereke pudingi sütunlar (2018)	110

Şekil 6.11: Avlunun kuzeybatı giriş kapısının sağ ve solunda yer alan hereke pudingi sütunlarda görülen bağlayıcı kaybı erozyonu (2018).....	110
Şekil 6.12: Hereke pudingi kemerlerde görülen yüzey kaybı ve erozyon (2018)....	111
Şekil 6.13: İzmit, Hereke bölgesinden temin edilen Hereke pudingi taş (2018)	112
Şekil 6.14: Zımpara için yardımcı el aletleri.....	114
Şekil 6.15: Merhamet tamirlerinin yapılması (2018).....	115
Şekil 6.16: Sedef (2018).....	116
Şekil 6.17: Özgün ahşap kasalarda görülen bozulmalar (2018).....	117
Şekil 6.18: Müezzin mahfilinin yağlı boya ile boyanmış edirnekâri tavanı (Önel, 2006).	118
Şekil 6.19: Müezzin mahfilinin özgün edirnekâri tavanının ortaya çıkarılması (Önel, 2006).	118
Şekil 6.20: Avlu kuzeybatı yönündeki giriş revağının kubbe kasnağındaki hatıl boşluğu (GETA,2017).....	119
Şekil 6.21: Avlu kuzeybatı yönündeki giriş revağının kubbe kasnağındaki hatıl boşluğuna yeni ahşap hatılın yerleştirilmesi (GETA,2017).....	119
Şekil 6.22: Ahşap saçaktaki özgün motifler (2018).....	120
Şekil 6.23: Ana kubbe çimento sıvalı yüzeyler (2018).....	121
Şekil 6.24: Harimde çimento sıvalı yüzeylerde görülen tuzlanmalar, dökülmeler ve kabarmalar (2018).....	121
Şekil 6.25: Harimde çimento sıvalı yüzeylerde görülen dökülmeler, kabarmalar, ayrışmalar ve çatlaklar (2018).....	122
Şekil 6.26: Avlu revak kubbelerinin iç yüzeylerinde görülen sıva bozulmaları (2018)	122
Şekil 6.27: Revak kubbelerinin iç yüzeylerinde rutubet sonucu oluşan lekeler (2018)	123
Şekil 6.28: Harim, yarım kubbelerde raspa yapılması (2018)	124
Şekil 6.29: Ana kubbe ve yarım kubbelerde raspa yapılan yüzeyler (2018)	124

Şekil 6.30: Araştırma raspaları sonucu yarım kubbe kemer yüzeyinde ortaya çıkan birinci dönem kalemişi bezemeler (2018).....	125
Şekil 6.31: Araştırma raspaları sonucu yarım kubbe kemer yüzeyinde ortaya çıkan üçüncü dönem kalemişi bezemeler (2018).....	125
Şekil 6.32: Araştırma raspaları sonucu ana kubbede ortaya çıkan birinci dönem malakâri, üçüncü dönem kalemişi ve son dönem malakâri bezemeler (GETA, 2018)	126
Şekil 6.33: Pencere içi horasan sıvalı yüzeylerde görülen çatlamlar (2018).....	127
Şekil 6.34: Horasan sıvalı duvar yüzeylerinde görülen çatlamlar (2018)	127
Şekil 6.35: Duvar ile sıva arasında görülen boşluklar (2018).....	127
Şekil 6.36: İçlik revzenlerindeki bozulmalar (2018).....	130
Şekil 6.37: Kuzeybatı taç kapı giriş revağı içerisinde yer alan alçı mukarnas süslemelerde görülen bozulmalar (2018).....	132
Şekil 6.38: Yarım kubbe kasnağının üst seviyesindeki alçı mukarnaslarda görülen bozulmalar (2018).....	132
Şekil 6.39: Araştırma raspası sonucu pandantiflerde ortaya çıkan özgün malakâri yüzeyler (2018)	133
Şekil 6.40: Harim mahfil altı duvar yüzeylerinde görülen kirlenme (2018).....	134
Şekil 6.41: Hünkar mahfili duvarındaki çatlamış çini karolar (2018)	135
Şekil 6.42: Son cemaat yeri duvar çinilerinde görülen tuzlanma, renk kaybı ve çimento harçlı tabakalar (2018)	135
Şekil 6.43: İmitasyon çinilerde görülen renk kaybı ve ondülasyon (2018)	136
Şekil 6.44: Son cemaat yeri duvarındaki yanlış yerleştirilmiş olan özgün çini karolar	136
Şekil 6.45: Demir gergilerde görülen korozyon (2018).....	139
Şekil 6.46: Korozyona uğramış demir pencere ve kapı şebekeleri	140
Şekil 6.47: Bakır alemlerde görülen bozulmalar (GETA, 2018)	141
Şekil 6.48: Avludaki tunç sütun bileziklerde görülen oksitlenme (2018).....	142

Şekil 6.49: Yuvarlak (sol) ve filgözü (sağ) şişedibi cam (2018).....	143
Şekil 6.50: Yapının revzenlerindeki özgün renklere uygun şekilde seçilen şarabi, sarı ve mavi renkli camlar (2018)	143

1. GİRİŞ

İstanbul'da XVI. yüzyılın sonlarında yapımına başlanan ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında yapımı tamamlanan Yeni Cami Külliyesi, klasik dönem Osmanlı mimarisinin görüldüğü son nadide eserlerdendir. Çeşitli nedenlerden dolayı yapımının tamamlanması yarım asırdan uzun bir süre alan yapı, inşaa süreci boyunca Mimar Sinan'ın yanında yetişerek onun geleneğini devam ettiren farklı mimarların çalışmasına olanak sağlamıştır (Aslanapa, 1989: 274).

Bulunduğu konum itibari ile yapıldığı çağda deniz kıyısındaki sultan camilerinin en görkemlisi ve İstanbul liman silüetinin temel ögesi olan Yeni Cami ve külliyesi, Eminönü meydanının tanımlanmasını sağlayan anıtsal bir eserdir (Kuban, 1994: 464).

1.1. Çalışmanın Amacı

Anıtsal yapıların günümüze ulaşmasında doğru restorasyon ve onarım uygulamalarının önemi büyüktür. Venedik Tüzüğü'nün onarım ile ilgili kısmında da belirtildiği üzere doğru bir restorasyon çalışmasının sağlanabilmesi için yapının özgün malzeme ve yapım tekniklerine bağlı kalınması gerekmektedir. Yapının temelden örtüye kadar inşasında kullanılan malzemelerin özelliklerinin anlaşılması, doğru bir onarım ve restorasyonun gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır.

Yeni Cami Külliyesi'nin bünyesinde bulunan yapılar, çeşitli restorasyon ve onarımlar geçirerek günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur. Tez çalışması kapsamında ele alınan Yeni Cami'nin zaman içerisinde yapılan restorasyon ve onarımlarında özgün yapısına uygun malzemelerin kullanılmaması ve bilinçsiz müdahalelerin gerçekleşmesi yapıya zarar vermiştir. Bu sebeple yapı, 2016 yılı itibari ile restorasyon sürecine alınmış olup onarım çalışmaları devam etmektedir.

Tez çalışmasının amacı, Yeni Cami'nin yapının özgün malzeme özelliklerinin tespit edilmesi, yapı bünyesinde görülen bozulmaların belirlenerek yapının özgün niteliğine uygun malzemeler kullanılarak müdahale yöntemlerinin geliştirilmesidir. Tez

çalışması, yapı bünyesinde bulunan ahşap, taş, tuğla, harç-sıva, alçı, metal, çini ve cam malzemelerinin özellikleri ve yapım teknikleri belirlenerek, yapıda görülen bozulmaların malzeme bağlamında ele alınması, onarım yöntemlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesini içermektedir.

1.2. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi

Tez çalışması kapsamında, birinci bölümde çalışmanın amacı ile kapsam ve yöntemi belirtilmiş; ikinci bölümde Yeni Cami Külliyesi'nin konumu ve külliye yapılarının tarihi ele alınmış; üçüncü bölümde arşiv belgelerinden yararlanılarak Yeni Cami'nin geçirdiği tarihsel süreç dönemlere göre incelenmiş; dördüncü bölümde yapının mekan tanımları yapılarak cephe özellikleri ve taşıyıcı sistem özellikleri ele alınmış; beşinci bölümde yapıda kullanılan malzemeler tespit edilerek yapım teknikleri detaylı olarak anlatılmış; altıncı bölümde yapıda görülen bozulmalar ve onarımlarında kullanılabilecek malzeme ve yöntemler ele alınmış; yedinci bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Tez çalışması, literatür ve arşiv çalışmaları ile yapıda gerçekleştirilen saha çalışmalarını içermektedir. Literatür taramasında temel kaynaklar olarak yapının tarihçesi, mimari özelliklerinin detaylandırılması bakımından 1937 yılında Ahmet Refik tarafından yazılan “Türk Mimarları” isimli kitabından, 1942 yılında Mimar Ali Saim Ülgen'in Vakıflar Dergisi'nde yayınlanan “Yeni Cami” isimli kapsamlı makalesinden, bu makaleden kısa bir süre sonra 1944 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış olan “İstanbul Yeni Cami ve Hünkar Kasrı” isimli eserden, 1975 yılında Şehabettin Tekindağ'ın Tarih Dergisi'nde yayınlanan “17. yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide: Yeni Cami Külliyesi” isimli çalışmasından, 1975 yılında Mimar Zeynep Ahunbay'ın “Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609 -1690)” doktora tezinden, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin günümüz Türkçesi ile derlenmiş eserinden; yapının günümüzdeki restorasyonundan önce geçirdiği onarımların aktarılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü, I. Bölge Müdürlüğü arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Yapının malzeme özellikleri ve yapım tekniğinin belirlenmesinde ve malzeme onarımlarında çözüm önerilerinin geliştirilmesinde çeşitli dönemlerde yapı üzerinde gerçekleşen teknik raporlar ve malzeme raporlarından yararlanılmıştır. Bu kaynakların yanı sıra

birçok tez, makale, dergi, kitap gibi yayınlardan ve haritalardan yararlanılmış olup tez çalışmasının içeriğinde belirtilmiştir. Bu kaynaklara erişimin sağlanmasında İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Kütüphanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanesi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Kütüphanesi'nin arşivinden faydalanılmıştır.

Yapıdaki saha çalışmalarının yürütülmesinde yapının restorasyon uygulama sürecini üstlenen GETA Genel İnşaat Taahhüt Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. ekibinin restorasyon sürecindeki çalışmaları gözlemlenmiştir. Yapının AGS Mimarlık Restorasyon İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. tarafından çizilen rölöve projeleri firmadan alınan izin ile tez çalışması kapsamında kullanılmış olup tez çalışmasında yapılan malzeme tespitleri rölöve çizimleri üzerinde gösterilmiştir.

2. YENİ CAMİ KÜLLİYESİ

2.1. Yapının Konumu

Yeni Cami Külliyesi, İstanbul'un en eski ve en yoğun ticari merkez alanlarından biri olan Fatih ilçesi, Eminönü semtinde bulunmaktadır. Kuzeyde Haliç, doğuda İstanbul Boğazı, güneyde Marmara Denizi, batıda da Zeytinburnu ve Fatih ilçeleriyle çevrilidir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1: Eminönü – Yeni Camii ve çevresine ait hava fotoğrafı

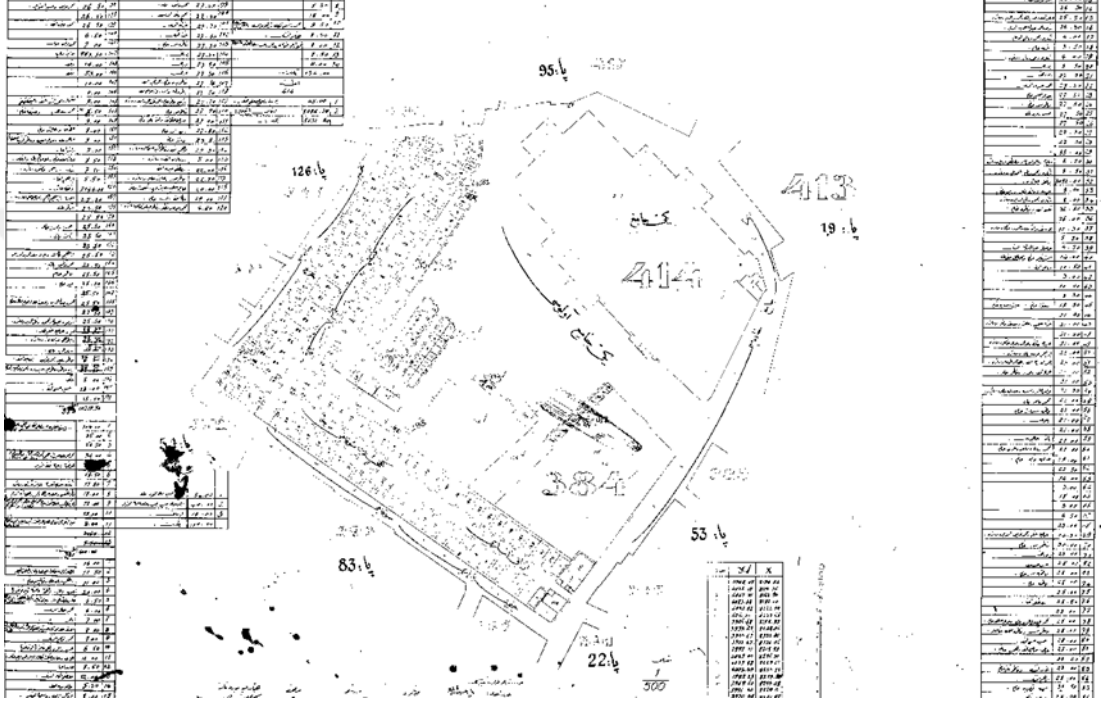
(maps.google.com, erişim: 2017)

Eminönü, Bizans ve Osmanlı şehir merkezlerinin yerleştiği Tarihi Yarımada Sınırları içerisinde kalmaktadır. Bugünkü İstanbul'un ilk çekirdeği olan Byzantion şehri ve Bizans döneminde şehrin ana limanlarından olan Neorion'da burada bulunmaktaydı (Kuban, 1970: 25-30). Liman bölgesi olması sebebiyle Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de bu bölgede ticaret ve yönetim birimleri bulunmaktaydı. Eskiden surlarla çevrili olan bu alanın dışa açılan kapıları mevcuttu ve bugünkü deniz sınırı ile Yeni Cami arasında bulunan geniş alan tamamen deniz ile kaplıydı (Ülgen, 1942: 391). Surların bu bölgede yer alan kapılarından eski ismi Gümrük Kapısı (Porto Neorion) olan Bahçekapısı ile eski ismi Geçit Kapısı (Porto Peramatis) olan Balıkpazarı Kapısı arası Yeni Cami yapılarına kadar bir meydan olarak kullanılmaktaydı. Bu iki kapıyı birleştiren surların önünde gümrük ambarlarının bulunması, gümrük işlemlerinin yapılması ve Gümrük Emni gözetiminde bulunmasından dolayı bu meydan önce "Gümrükönü", sonra da "Eminönü" adını almıştır (Tekindağ, 1975: 167-168) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2: C.E.Gold Haritası, 1904

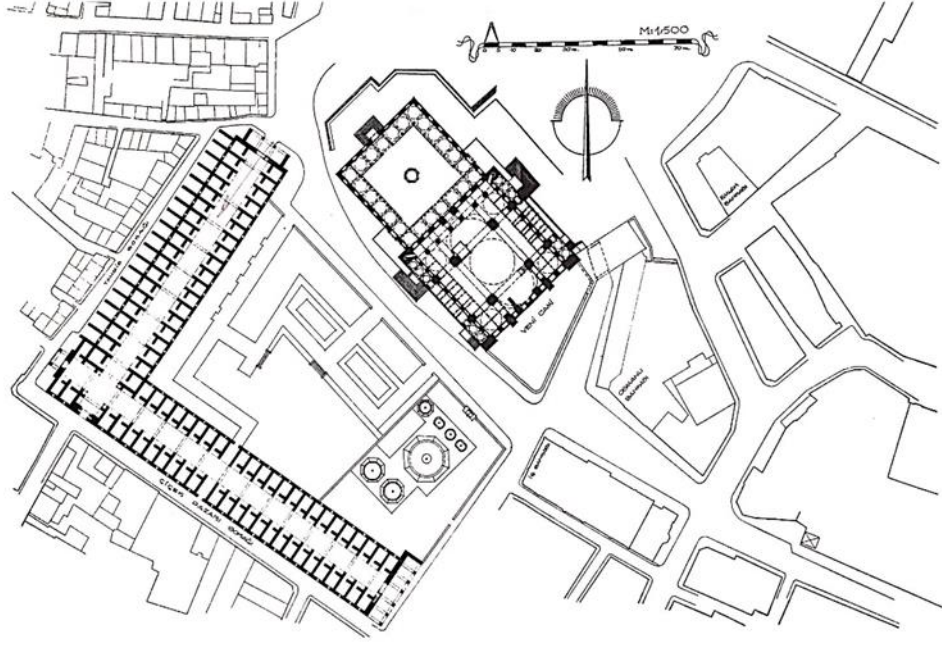
Eminönü, İstanbul'un "Tarihi Yarımada" denilen bölümü olan Suriçi'ndeki iki ilçeden biridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Suriçi'nde yalnızca İstanbul Merkez ilçesi mevcutken, 1928'de Merkez ilçenin Fatih ve Eminönü olmak üzere ikiye ayrılmasıyla Eminönü, ilçe olmuştur. Bu tarihli Osmanlı Haritasında Yeni Cami; avlu ve Yeni Cami Caddesi ile tanımlanmaktadır (Şekil 2.3). 2008 yılında ise Eminönü, Fatih ilçesi sınırlarına katılmış olup günümüzde Eminönü semti, Yeni Cami, Mısır Çarşısı ve çevresi ile sınırlanmaktadır (Eminönü'nün Tarihi, 2017).

Şekil 2.3: 1928 yılına ait cami ve çevresini gösteren kadastral pafta

2.2. Yapının Tarihi

Yeni Cami Külliyesi; cami, hünkâr kasrı, türbe, sebil ve çeşme, çarşı, sıbyan mektebi, darulkurra yapıları ve dış avlu duvarlarından oluşmaktaydı. Ancak külliye'den cami, hünkâr kasrı, sebil ve çeşme, türbe, çarşı yapıları günümüze ulaşmıştır. Sonraları muvakkithane, kütüphane, yeni bir türbe ile dükkânlar ilave olmuştur (Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Yeni Cami Külliyesi planı (Özdeş,1988: 37)

2.2.1. Cami

Klasik Osmanlı mimarisinin son dönem örneklerinden biri olan Yeni Cami ve külliye yapılarının inşası, III. Murad'ın eşi ve III. Mehmed'in annesi olan Safiye Sultan tarafından 1597 yılında başlatılmıştır (Tekindağ, 1975: 170).

Caminin yapılması için seçilen Bahçekapısı civarı, o dönemde gümrüğe ve limana yakınlığı sebebiyle önemli bir ticari bölgeydi. Bu bölgede Hristiyan ve Yahudi mahalleleri bulunmaktaydı. Caminin inşası için düşünülen alandaki evlerin iki katı bedel verilmesi karşılığında istimlak edilmesi ve bölgede bulunan bir sinagog ve bir kilisenin yıkımına karşılık harap iki mabedin tamirine izin verilmesi kararlaştırılmıştır (Ülgen, 1942: 388).

Caminin inşası için görevlendirilen Mimarbaşı Davud Ağa, yapının planlarını çizmiştir ve 1597'de devletin ileri gelenlerinin katıldığı bir törenle inşaat başlanmıştır. Caminin yer aldığı alan dolgu toprak bir arazi olması sebebiyle temel kazıları esnasında çok miktarda su çıkması inşaatı olumsuz etkilemiştir. Su tulumlarla tahliye edildikten sonra Mimar Sinan'ın Büyük Çekmece Köprüsü'nde yaptığı gibi büyük kazıklar çakılıp, başları kurşun kuşaklarla birleştirilerek binanın

temel taşları bu tabana oturtulmuş ve sağlam bir zemin oluşturulmuştur (Ülgen,1942: 388)¹.

Caminin inşası için Davud Ağa tarafından büyük bir çaba gösterilmiş ve Rodos'tan taş getirtilmiştir. Yapı inşaatı yerden 75 cm (1 zira) yükselmişken, İstanbul'da ortaya çıkan vebadan dolayı Mimar Davud Ağa vefat etmiştir. Bunun üzerine yapının inşasına Suyolu Nazırı Mimar Dalgıç Ahmed Ağa tayin edilmiştir (Refik, 1937: 31). 1603 yılında yapı birinci pencere üst seviyesine kadar tamamlanmıştır. Bu sırada III. Mehmed'in ölümü ve Safiye Sultan'ın Eski Saray'a gönderilmesi ile inşaat yarım kalmıştır. Uzun yıllar boyunca yapıda herhangi bir inşa faaliyeti yapılmamış ve yapı atıl duruma düşmüştür. Harap ve eksik kalmış yapı halk arasında "Zulmiye" adı ile anılmaya başlanmıştır (Kahraman ve Dağlı, 2011: 259)². 1660 yılında meydana gelen Bahçekapısı'ndan Unkapanı'na kadar uzanarak büyük bir sahayı kaplayan İstanbul yangını ile yapı bir hayli hasara uğramıştır (Halife, 1986: 66)³.

IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan, o dönemde bir hayır kurumu inşa ettirmeyi düşünmektedir. Eminönü ve çevresini etkileyen büyük yangından sonra halka yardım için şehri gezen Turhan Valide Sultan, harabeler arasında cami kalıntısını görmüştür. Mimarbaşı Mustafa Ağa'nın yeni bir yapı yerine Yahudi Mahallesi içinde yarım kalmış bir abidenin kurtarılmasının daha hayırlı olacağı hususunda tavsiyesi üzerine caminin tamamlanmasına ve etrafının düzenlenmesine karar vermiş ve bütün maddi yükümlülüğü üstlenmiştir. İnşaat alanı genişletilerek hünkar kasrı, türbe, çifte sebil, sıbyan mektebi, darülkurra ve Mısır Çarşısı projeye dahil edilmiştir (Refik,1937: 55). Böylelikle Yeni Cami Külliyesi İstanbul'da 17 yy.' da yapılan ikinci büyük külliye olmuştur (Ahunbay, 1975: 137).

1660 yılında Mimarbaşı Mustafa Ağa'nın sorumluluğunda yarım kalan cami duvarlarından bir sıra taş sökülerek inşaata yeniden başlanmış; 1663 yılında tamamlanarak devlet erkânının hazır bulunduğu bir törenle cuma namazı kılınarak ibadete açılmıştır (Ülgen, 1942: 389-390)⁴ . Böylelikle halk tarafından "Zulmiye"

¹ Tarih-i Selaniki, 1563-1595, s:307'deki bilgiyi aktaran Ülgen; 1942, s:388.

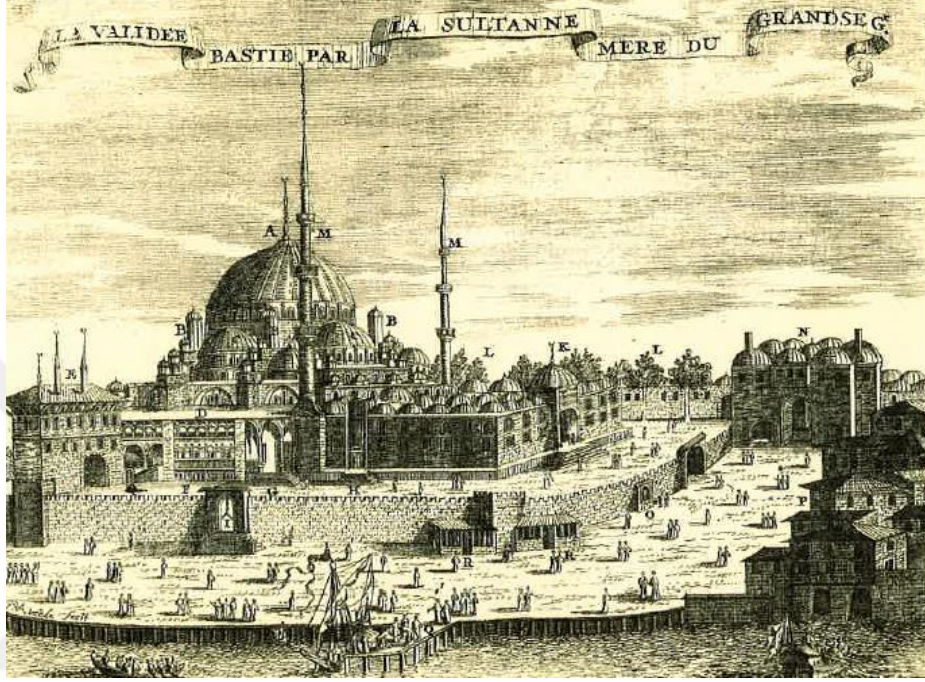
² Evliya Çelebi'nin 17. yy.' da kaleme aldığı Seyahatname'nin 2011 yılı günümüz Türkçesi ile yazılmış kaynağından alınmıştır.

³ Mehmet Halife'nin 17. yy.' da yazmış olduğu Tarih-i Gilmani eserinin 1986'da sadeleştirilerek basılan kaynağından alınmıştır.

⁴ Tarih-i Raşid, 1660-1703, c.1, s:109'daki bilgiyi aktaran Ülgen; 1942, s:389-390.

olarak anılan camiye bundan sonra “Adliye” adı verilmiştir (Kahraman ve Dağlı, 2011: 259)⁵ .

Yeni Cami'nin inşasından 17 yıl sonra yazılmış olan Grelot seyyahatnamesinde yapı hakkında gözlemlere ve gravüre yer verilmiştir. Gravürde Yeni Cami, Hünkâr Kasrı, külliyei çevreleyen avlu duvarları, Mısır Çarşısı ve surlar görülmektedir (Şekil 2.5).

Şekil 2.5: Grelot'un 17. yy Yeni Cami Külliyesi Gravürü (Grelot,1998: 225)⁶

Külliyei çevreleyen dış avlu duvarları 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını sürdürmüştür. Ticarethanelerin çoğalıp dış avluyu istila etmesi üzerine avlu duvarları yıktırılmıştır (Ülgen, 1942: 390).

2.2.2. Hünkâr Kasrı

Cephede camiden bağımsız olarak düzenlenmiş ancak içeride caminin hünkâr mahfili ile bağlantısı bulunan Hünkâr Kasrı, bu özellikteki hünkâr kasırlarının ilk anıtsal örneklerindedir (Ahunbay, 1975: 157) (Şekil 2.6). Kasır, camiye bitişik olarak eski Vasilius Kulesi (Gömlekli Kule) üzerine inşa edilmiştir (Tekindağ, 1975: 175).

⁵ Evliya Çelebi'nin 17. yy.' da kaleme aldığı Seyahatname'nin 2011 yılı günümüz Türkçesi ile yazılmış kaynağından alınmıştır.

⁶ Grelot, 1680 yılına ait gravür. 1998 yılı kaynağından alınmıştır.

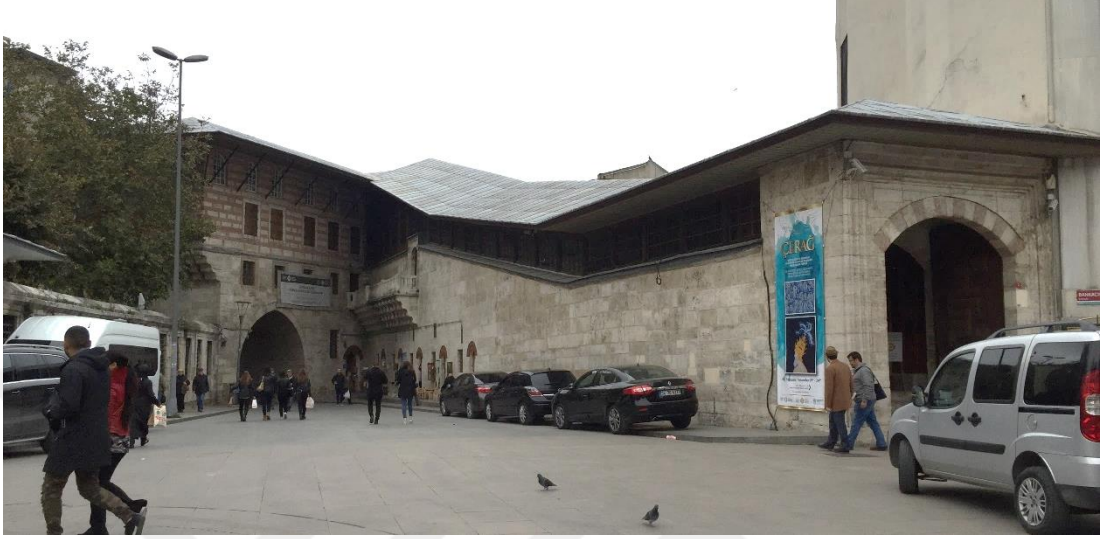

Şekil 2.6: Yeni Cami Külliyesi, Hünkâr Kasrı (2018)

Caminin güneydoğu köşesinde yer alan yapı, üç kattan oluşmaktadır. En üst kat hükümdar ve ailesinin kimi zaman namaz öncesi ya da sonrası, bazen de özel dini günlerde ibadet ve istirahat etmek amacıyla kullanımına; onun altındaki kat da hükümdara hizmet eden görevlilere ve servis kısmına ayrılmıştır. Valide Sultan ve padişaha ayrılan üst kat hiçbir yeri boş bırakılmayacak şekilde çini, yazı, ahşap, alçı, tunç, sedef işçiliklerinden yararlanılarak süslenmiştir (Ateş, 1977: 23). Bu katta; oturma odası, yatak odası, hela ve L biçiminde bir sofa bulunmaktadır.

Yapının kuzeydoğu köşesinde bulunan oturma odası, Eminönü meydanına bakan manzaraya sahiptir. Odanın kuzey kısmında dolaplar ve ocak bulunmaktadır. Kare formdaki odayı ahşap bir kubbe örtmektedir. Yatak odası, oturma odasına bir iç holle bağlanmaktadır. Bu mekânda da ocak önemli bir unsurdur. Hela, oturma ve yatak odası arasında yer alır. Oturma odasına ve iç hole ulaşım sağlayan L biçiminde olan sofanın her iki ucu Boğaz'a ve Haliç'e bakmaktadır. Kasrın hünkâr mahfili ile olan bağlantısı sofadan geçilen bir ara hacimle sağlanmıştır. Bu sofanın güneydoğu kısmında Bahçekapı'dan büyük bir kapıyla çıkılan eğimli bir tahtirevan yolu vardır. Cami üst katıyla aynı yatay düzlemde bulunan kasrın zemin ile olan bağlantısı bu rampa ile sağlanmıştır. Bu rampanın sırtı Gömleklî Kule'ye dayanmaktadır.

Gömlikli Kulenin içinin dolu olması sebebiyle o tarihten itibaren bahçe olarak kullanılmaktadır (Ülgen, 1942: 395). 2005-2009 yılları arasında restorasyon geçiren Hünkar Kasrı, günümüzde çeşitli sergilerin de yapıldığı müze olarak ziyaretçilere açılmıştır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Yeni Cami Külliyesi, Hünkâr Kasrı Müze Girişi (2017)

2.2.3. Çarşı

Külliyeye gelir kaynağı olarak inşa edilen çarşı, o dönemde “Valide Çarşı” ya da “Yeni Çarşı” olarak adlandırılmaktaydı. Ancak buradaki dükkânlarda satılan ilaç, baharat gibi malların çoğunlukla Mısır’dan gelmiş olması nedeniyle 18. yüzyılın ortalarından itibaren “Mısır Çarşısı” ismi ile anılmaya başlanmıştır (Kömürçüyan, 1988: 15-16)⁷.

L şeklinde tasarlanan yapının dört esas kapısı vardır. Doğu yönündeki kolda dışarıya ve avluya olmak üzere iki kapısı daha bulunmaktadır. Yapının içerisinde toplamda 88 dükkân olup, L kollarının ucundaki Yeni Cami ve Marulyan Hanı giriş kapısı revaklarının üzerinde kubbeli odalar inşa edilmiştir. Bu odalara çarşı girişlerindeki merdivenlerle çıkılmaktadır.

Mısır Çarşısı tarihinde iki büyük yangın geçirmiştir. 8 Mart 1688 yılındaki yangın fazla büyük olmamakla beraber çarşının kuzeyindeki dükkânlar zarar görmüştür. 24

⁷ Eremya Çelebi Kömürçüyan, 1952, s:15. Eser ilk olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları arasında, 506 numarayla, 1952 yılında İstanbul’da yayımlanmıştır.

Ocak 1691 gecesi çıkan yangında Mısır Çarşısı neredeyse tamamen yanmıştır. Çarşının içindeki dükkânlardan birinde başlayan yangın, kısa sürede tüm çarşığı sarmıştır. Çarşıdaki tahta ve demir kapılı dükkânlar, eşyaları ile tamamen yanmıştır. İki gün süren yangın esnaf açısından büyük maddi kayıplara sebep olmuş ve çarşı harap duruma gelmiştir (Cezar, 1963: 18-20).

1940-43 yılları arasında Mısır Çarşısı, İstanbul Belediyesi'nce kapsamlı bir restorasyondan geçirilmiştir (Özdeş,1998: 35). Bu restorasyon ile yapı, dükkân düzeni ve kullanım alanı bakımından değişikliğe uğramıştır. 2013 yılında yeniden restorasyona alınan Mısır Çarşısı'ndaki çalışmalar 2018 yılında tamamlanmıştır (Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Yeni Cami Külliyesi, Mısır Çarşısı (2018)

2.2.4. Türbe

Hatice Turhan Sultan Türbesi'nin konumu cami ile Mısır Çarşısı arasındadır. Valide Sultan adına inşa edilen türbenin plan şeması Sultan Ahmet türbesinin plan şemasına benzemektedir. Sandukaların bulunduğu hacim kare planlı olup, sekiz kemere oturan

büyük bir kubbe ile örtülüdür, köşelerde ise yarım kubbeler bulunmaktadır. Alt kademedeki pencereler dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıdır. Üst kademedeki pencereler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Türbenin doğu yönünde yanları aynalı tonoz, ortası kubbe ile örtülmüş revak kısmı mevcuttur. Türbenin içerisi çini ve kalem işleri ile bezenmiştir. Türbe ve revak kısmının duvarları, ikinci pencere dizisi alt seviyesine kadar geometrik ve bitkisel desenli çini panolar ile kaplıdır. Çini panoların üstünde duvar yüzeyleri ve kubbe içi kalem işiyle süslenmiştir. Türbede; Hatice Valide Sultan, IV. Mehmed, II. Mustafa, III. Ahmed, I. Mahmud, III. Osman gibi padişahlar, sultanlar ve ailelerinin birçok üyesi gömülüdür. Türbenin güneydoğu yönündeki avlu içinde bulunan kabirler de büyük bir hazire oluşturmaktadır (Çobanoğlu, 2013: 441). Hatice Turhan Sultan Türbesi ve sonradan yanına eklenen Havatin ve Cedid Havatin Türbeleri külliyesinin günümüzde restorasyon sürecinde olan yapıları arasındadır (Şekil 2.9).

Şekil 2.9: Yeni Cami Külliyesi, günümüz restorasyon sürecinde olan Hatice Turhan Sultan Türbesi (2018)

2.2.5. Sebil ve Çeşme

Camiden Bankacılar Sokağı ile ayrılan Valide Sultan Sebili ve Çeşmesi, külliyesinin güney kısmında Bankacılar Sokağı ile Şeyhülislam Hayriefendi Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır. Kâgir olarak inşa edilen yapı, büyük hazneli bir çeşme ve üç

cepheli sebilden oluşmaktadır. Sebilin cephesinde, dört mermer sütun üzeri mukarnas başlıklara oturan sivri kemerler görülmektedir. Metal şebekelerden oluşan sebil pencerelerinde su verme açıklıkları bulunmaktadır. İçerisi çinilerle donatılan sebilin yanında bulunan çeşme, sivri kemerli bir niş içerisinde düzenlenmiştir. Yapı demir elibögründelerle taşınan geniş bir kurşun saçağa sahiptir.

Sebil ve çeşmenin, 1902 yılında o dönemde yanında bulunan Mehpere Mağazası'nda çıkan yangın neticesinde saçak, ön cephe ve iç mekan çinileri zarar görmüştür. 1906 yılında Osman Hamdi Bey'in denetiminde mimarisine uygun olarak restore edilmiştir (Tekindağ, 1975: 176). Yeni Cami sebil ve çeşmesi, son olarak 2002-2003 yıllarında restorasyon geçirmiş ve günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur (Şekil 2.10).

Şekil 2.10: Yeni Cami Külliyesi, Valide Sultan Sebili ve Çeşmesi (2017)

2.2.6. Darülkurra

Cami ile inşa edildiği bilinen darülkurra günümüze kadar gelememiştir. Yapının temelleri, bugün Yeni Cami Caddesi ile Bankacılar Sokak'ın kesiştiği noktada yer alan yapının (Eminönü İş Bankası) altında kalmıştır.

2.2.7. Sıbyan Mektebi

Darülkurra ile türbe bahçeleri arasında büyük bir kapının üstünde yer alan Sıbyan mektebi, yol açma çalışmaları nedeniyle yıktırılmıştır (Ülgen,1942: 395).

2.2.8. Kütüphane

III. Ahmed, Hatice Turhan Sultan Türbesi'ne bazı kitaplar vakfetmiş ancak türbeye giriş çıkışın zor olmasından dolayı bu kitaplardan yeterince faydalanılmadığını görünce türbenin önündeki revakın sağ tarafına yeni bir kütüphane yaptırmayı düşünmüştür. Bu düşüncesinden yirmi yıl sonra 1724-1725 yılları arasında Yeni Cami Kütüphanesi'ni inşa ettirmiştir (Erünsal, 2013: 443)⁸.

Kare planlı olan yapının taş-tuğla almaşık yapım tekniğine sahip duvarları sekizgen kasnaklı basık bir kubbe ile örtülmektedir.

2.2.9. Muvakkithane

Üzerinde yer alan kitabeye göre 1813'te inşa edilmiş olan yapı, konum olarak caminin güneydoğu tarafındaki avlu duvarlarının köşesinde yer almaktadır (Şekil 2.11).

Muvakkithaneye batı tarafında bulunan basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kesme taştan inşa edilen yapı giriş holü, ana mekân ve ana mekândan giriş sağlanan küçük bir mekândan oluşmaktadır. Caminin avlu duvarı açıklıkları muvakkithanenin pencere açıklıkları olarak kullanılmıştır.

⁸ Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, Târih, İstanbul, 1282, s. 250-251'deki bilgiyi aktaran Erünsal; 2013, s.443.

Şekil 2.11: Yeni Cami Muvakkithanesi (2017)

3. YENİ CAMİ’NİN GEÇİRDİĞİ TARİHSEL SÜREÇ

3.1. Geç Osmanlı Dönemi

1660 yılında Haliç’te Ayazma kapısı dışında bir dükkânda çıkan yangın, civardaki keresteci dükkânlarının tutuşmasıyla büyümüştür. Kıyıdan Unkapanı’na doğru uzanan yangın, surları aşırp şehre ulaşmış; Haliç bölgesi, Kapalıçarşı etrafı, Mahmutpaşa, Hocapaşa, Tahtakale, Sultanahmed Meydanı, Fatih Cami etrafı, Molla Gürani semti, Kumkapı, Kadirga Limanı, Nişanca semtlerini, Samatya, Davutpaşa kıyılarına uzanan sahayı, Langa Bostanı, Cerrahpaşa semtlerini yakmıştır (Cezar, 1963: 13-14).

Yangın, büyük tahribata yol açmıştır. Yangından kaçmaya çalışan insanlar mecburi olarak At Meydanı’na, Yeni Cami avlusuna, Hasbahçe Kapısı’na sürülmüştür. Ancak ateş bu bölgelere de sıçramış (Halife, 1986: 66)⁹; o dönem yapımı durmuş olan Yeni Cami Külliyesi yangından hasar görmüştür.

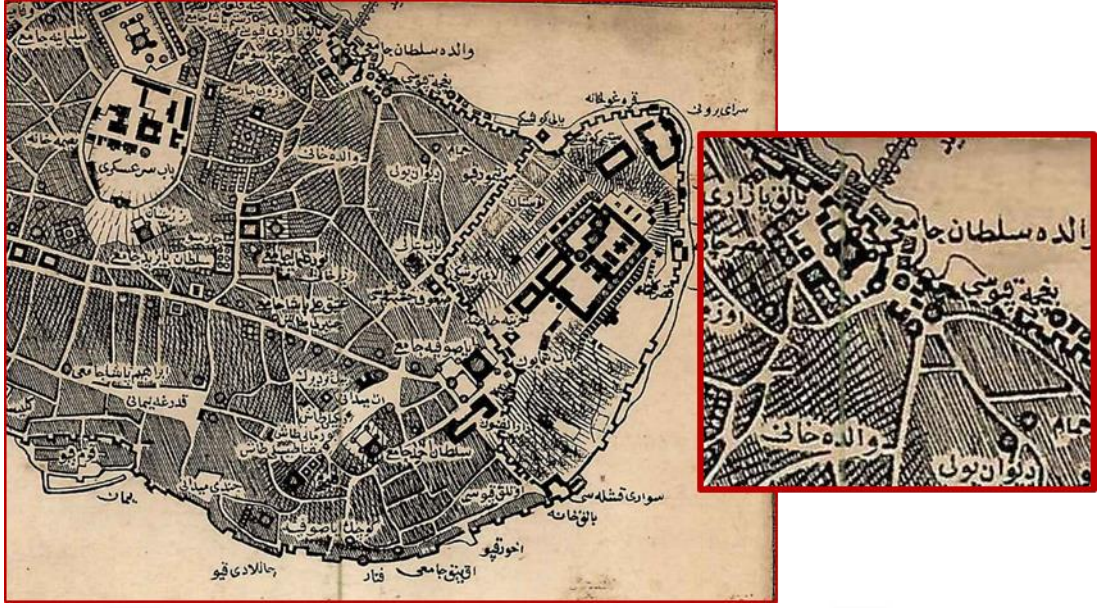
1766 yılında İstanbul’da Osmanlı devrinin en şiddetli depremlerinden biri meydana gelmiştir. Bu deprem tarihi yapılarda büyük tahribatlara sebep olmuştur. Yeni Cami bu depremden zarar görmeyen yapılar arasındadır (Cezar, 1963: 65-66).

19. yüzyıla gelindiğinde ise Yeni Cami ve çevresinde daha çok çevre düzenlemeleri, istimlak, imar ve genişletme faaliyetleri görülmüştür.

1839 tarihli vesikada Yeni Cami ve çevresini de kapsayan bir imar planından bahsedilse de herhangi bir iz olmadığından hayata geçirilemediği düşünülmektedir (Şafak, 2013: 90)¹⁰, (Şekil 3.1).

⁹ Mehmet Halife’nin 17. yy.’da yazmış olduğu Tarih-i Gılmani eserinin 1986’da sadeleştirilerek basılan kaynağından alınmıştır.

¹⁰ İstanbul’da İmar ve İskân, 1938, s. 34’deki bilgiyi aktaran Şafak; 2013, s:90.

Şekil 3.1: Moltke Haritası, 1839

1839-1861 yıllarında Sultan Abdülmecid döneminde 19. yüzyıl imar faaliyetlerinin bir parçası olarak Bahçekapı/Eminönü semtlerinde 1850'den sonra yol genişletme, çevre düzenlemesi gibi faaliyetlere girişilmiştir. 1854-1868 yılları arasında Batı stilinde imar yapılarak cadde ve sokakların genişletilmesi düşünülmüştür. 1863 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nden Meclis-i Vala'ya gönderilen raporda belirtildiği üzere Yeni Cami avlusu ile alakalı ilk esaslı düzenleme yapılmasından bahsedilmiş ve avludaki vakfa aykırı şekilde yapılmış dükkânların bir kısmı kenar yerlere nakledilmesine, bir kısmının da yıktırılmasına karar verilmiştir (A.g.e.: 91)¹¹. 1863-1864 yılında “Turuk ve Ebniye Nizamnamesi (Yollar ve Yapılar Yönetmeliği)” çıkarılmıştır. Burada amaç; İstanbul'un nüfusunun artmasıyla birlikte cami avlularında her geçen gün artan inşa faaliyetlerini önlemektir (A.g.e.: 91).

1865 yılında çıkan ve rüzgârın etkisiyle şiddetini arttıran Hocapaşa yangını da İstanbul'un büyük yangınları arasındadır. Bu yangında Hocapaşa'dan başka Cağaloğlu'nun büyük bir kısmı yanmış, alevler Sultanahmet meydanına kadar ilerlemiş, buradan da denize doğru uzanmıştır (Cezar, 1963: 51).

Osman Nuri Ergin (1995: 1222), “Mecelle-i Umur-ı Belediye” adlı eserinde Hocapaşa yangınının “İslahat-ı Turuk Komisyonu” (İmar Komisyonu)'nun kurulmasına vesile olduğunu; bu sayede Babıali ve Sirkeci arası, Yeni Cami civarı

¹¹ BOA, İ. MVL. 485/21974, 6 Z 1279/25 Mayıs 1863'teki bilgiyi aktaran Şafak; 2013, s.91.

olan Bahçekapı tarafları gibi birçok yerin bu komisyon tarafından imar edilerek geniş sokaklı yerler haline geldiğini belirtmiştir.

1875 yılında Bahçekapı ve Yeni Cami bölgesinin, İstanbul'un ticari aksında bulunan limanlara ve Babıali'ye yakın olması sebebiyle genişletme çalışmaları yapılmıştır (Şafak, 2013: 91).

1894 yılında İstanbul'da büyük bir deprem meydana gelmiş; konutlardan sonra en çok hasar gören yerler ibadethaneler olmuştur. Bu depremde birçok selatin cami büyük hasara uğramışken Yeni Cami'nin yalnızca minaresi zarar görmüştür (Özkılıç, 2015: 202)¹². Yeni Cami'nin minare külahları güneydoğudan kuzeybatıya doğru yerinden oynamıştır (A.g.e.: 612)¹³.

O dönem Yeni Cami avlusunda bulunan postane binasının bazı mahalleri harap olmuş, üst katı çökmüştür (A.g.e.: 577)¹⁴. Mısır Çarşısı'nın içinde bir tahribat olmamış yalnız Balıkpazarı tarafının kapısının çatısı biraz hasar görmüştür (A.g.e.: 560)¹⁵.

1894 yılındaki depremde en fazla hasar gören yerlerden biri de Kapalıçarşı olması sebebiyle çarşı esnafı dükkânlarını başka yerlere nakletmek zorunda kalmıştır. Esnafın bir kısmı Yeni Cami avlusunda ticarete başlamıştır (A.g.e.: 104)¹⁶. Bu da cami avlusunda işgallere sebep olmuştur.

1902 yılında Sadarettin Evkaf Nezareti'ne yazılan belgede belirtildiği üzere, Yeni Cami avlusunun etrafını işgal eden binalar ve dükkânlar istimlak edilerek camiye bir meydan oluşturulması, istenmiştir. Evkaf Nezareti caminin mihrap tarafında bulunan bahçenin yine bahçe halinde avluya dahil edilmesi ve binaların istimlakları ile büyük bir meydan oluşturulmasını sağlamıştır (Şafak, 2013: 92)¹⁷. O dönemde İstanbul'da

¹² Y.MTV, 101/33, 28 Temmuz 1894'teki bilgi Özkılıç, 2015, s.202'den aktarılmıştır.

¹³ BEO.NGG.d, nr. 685, sr. Nr. 116; BEO.AYN.d, nr.1661, s. 105,208,291,365; EV.d, nr.28331, s.3,45;İ.EV, R 1312/19; İ.EV, Ş 1312/24; İ.EV, CA 1312/7;İ.EV, C 1313/12; Saadet, 3019; Sabah, 1766; Sabah, 1769; Sabah, 1856; Y.mtv, 101/33'teki bilgi Özkılıç, 2015, s.612'den aktarılmıştır.

¹⁴ İ.ŞE, CA 1312/4; Sabah.1768; Y.MTV, 108/50; Y.PRK.ZB, 13/50'deki bilgi Özkılıç, 2015, s.577'den aktarılmıştır.

¹⁵ Sabah, 1769; Y.PRK.ŞH, 4/102'deki bilgi Özkılıç, 2015, s.560'tan aktarılmıştır.

¹⁶ Y.A.HUS, 304/58, 30 Temmuz 1894'teki bilgi Özkılıç, 2015, s.104'ten aktarılmıştır.

¹⁷ BOA, BEO, 1772/132835, 11 Şevval 1319/21 Ocak 19021863'teki bilgiyi aktaran Şafak; 2013, s.92.

sık sık yangın olması sebebiyle şehrin çeşitli yerlerinde içinde su bulundurmak kaydıyla havuzlar yapılmıştır. Eminönü Yeni Cami meydanında da bu sebepten ötürü bir havuz inşa ettirilmiştir (Cezar, 1963: 42).

1912 yılında İstanbul'a elektrikli tramvayın gelmesi ile tramvay geçen yolların genişliği on beş metre olacak şekilde parke taşlarıyla döşenmiştir. Eminönü, Bahçekapı ve Alemdar Caddesi'nde binalar istimlak edilerek genişletmeye gidilmiştir (Şafak, 2013: 92-93), (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: Alman Mavileri, 1913-1914

3.2. Cumhuriyet Dönemi

Camide Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan onarımların tespit edilmesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv belgelerinden yararlanılmıştır.

1929 yılında Yeni Cami'nin minarelerinin tamirata yapılmıştır. 5.10.1929 tarihinde Yeni Cami minareleri şerefelerinin tamiri şartnamesinde belirtildiği üzere kuzeydoğu yönündeki minarenin iki şerefesi, güneybatı yönündeki minarenin üç şerefesi tamir edileceği belirtilmiştir. Onarımda beş şerefenin döşemelerinin ve korkuluklarının sökülüp Bakırköy küfeki taşından yapılması; tahtındaki püsküllerin yenilenmesi kararlaştırılmıştır.

1951 yılında yağan yağmur ve şiddetli fırtınadan dolayı yapıda tahribat meydana gelmiştir. Bu dönemde yapının kubbelerinde çamur sıva ve kurşun örtüsü değişimi ile alçı pencerelerinde onarımlar yapılmıştır.

1952 yılında caminin minare şerefeleri altındaki taş püsküllerin yerlerinden oynadığı ve düşme tehlikesi olduğunun bildirilmesi üzerine yerinde inceleme yapılmıştır. Bu incelemede şerefelerin altındaki mukarnasların yerinden oynayarak tehlike arz edenlerinin alınmasına ve onarımlarının yapılmasına Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından karar verilmiştir. Aynı yıl minarelerin bozuk bulunan paratoner tellerinin tamirata yapılmıştır.

1953 yılında görevli hademenin bildimesi üzerine minare mahaline gönderilen heyet inceleme yaparak bir rapor düzenlemiştir. Yazılan 30.05.1953 tarihli rapora göre güneybatı yönündeki minarenin petek ve külah kısmının zarar görmesi ve minarenin eğilmesi ve külah altı silmesinden taş düşmesi neticesinde ikinci şerefeden yukarısının yıkılarak tamirine karar verilmiştir (Şekil 3.3). Tehlikeli bulunduğu anlaşılan minarenin bir an evvel onarımının gerçekleşmesi için İstanbul Valisi tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yazı yazılmıştır. Aynı yıl fırtınadan dolayı sökülmüş olan kemer üzeri saçak kurşunlarının tamirata yapılmıştır.

Şekil 3.3: Yeni Cami minare onarımı (www.potuks.com, erişim: 2018)

1954 yılında İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü İnşaat Bürosu, Hünkâr mahfili üzerindeki yıpranmış, kalkmış ve delinmiş olan kurşunların yağmur suyu sızdırması sebebiyle tamiratını uygun görmüştür.

1957 yılında İstanbul Balıkpazarı'ndaki binaların istimlak ve yıkılmaları sırasında atılan dinamitlerin etkisi ile Yeni Cami Hünkâr Kasrı'nın kubbeli dairesinin pencereleri kısmen ve kasrın altındaki üç odanın pencereleri tamamen dökülmüştür. Cami şadırvan avlusunun alçı pencereleri ile caminin bazı camlarında kırıklar meydana gelmiştir. 1961 yılında Abide ve Yapı İşleri Yüksek Mimarı Ertuğrul Eğilmez tarafından muhasebeye yazılan belgede meydana gelen zarar için İstanbul Belediyesi Hesap İşleri Masraf Şube Müdürlüğü tarafından o dönem 13.500 liranın verilebileceği belirtilmiştir. 1962 yılına gelindiğinde Abide ve Yapı İşleri Yüksek Mimarı Ertuğrul Eğilmez tarafından Hayır İşleri ve Mülhak Müdürlüğü'ne yazılan dilekçede hasar gören Yeni Cami onarımları için İstanbul Belediyesince takdir edilen 63.000 liradan toplam 59.000 lira tahsil edildiği belirtilmiştir.

1959 yılı emanet onarımında abdest alma yeri ve önünde imaller yapılmış, şadırvanda mermer oymalı ve işlemeli kafes imali işçiliği gerçekleştirilmiştir.

1960 yılında yapının çatısında inceleme yapan kurşun teknisyeninin raporunda, belirtmesi üzerine büyük kubbe kurşunları ve kubbe altı saçak kurşunları değişimi yapılmıştır. 3.7.1960 tarihindeki fırtınadan dolayı Eminönü meydan cephesinde saçak kısmında kurşunların kalkması sebebiyle tehlikeli bir durum oluşmuş; kurşunların tamirata yapılmıştır.

1961 yılında Yeni Cami kuzeybatı yönündeki şadırvan avlu kapısının kemer taşları tehlikeli şekilde çatlamış olduğundan onarımı yapılmıştır. Aynı yıl Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu toplantısında Yeni Cami dış avlusunda yapılan kahvehane ve fuzuli dükkânların kaldırılmasına karar verilmiştir.

1962 yılında şiddetli fırtına sebebiyle Yeni Cami Hünkâr Kasrı ve şadırvan avlusu üstündeki uçan kurşunların yerine kurşunlar tedarik edilmiştir.

1965 yılında yerinde yapılan incelemede cami ve şadırvan avlusu kubbe pervaz kurşunlarının ve levha kurşunlarının açıldığı görülmüş, daha fazla açılmaması için onarımları yapılmıştır.

1966 yılında Abide ve Yapı İşleri'ne yazılan dilekçede kadınlar için abdest alma yeri yapılması ve abdest musluklarının miktarının artırılması talep edilmiştir. Ancak bu talep eski eserde muhdes ekin uygun görülmemesi sebebiyle kabul edilmemiştir.

1966-1967 yıllarında cami görevlisinin bildirmesi üzerine yer incelemesinde caminin sıvalarında tehlike oluşturacak dökülmeler ve çatlama görülmüştür. Sıvaların dökülmesi ve tavanların bozulması kubbe ve çatı kurşunlarının yer yer bozuk ve çürümüş olmasından ileri geldiği tespit edilmiştir. Bu yerlerdeki eski, delik ve yırtık kurşunlar toplattırılarak açık kalan kısımlar tekrar kurşunla örtülmüştür.

1967 yılında abdest alma yerlerinin ve şadırvan civarının düzenlenmesi ve onarımı, zemine temas etmekten dolayı çürümüş olan cami halılarının kurtarılması için halı altına plakaların serilmesi, ön avluda bulunan üç adet abdest musluğunun yenilenmesi, hünkâr mahfili kırık camların değiştirilmesi işlemleri yapılmıştır.

1968 yılında lodos nedeniyle deniz tarafında yer alan cephelerin kubbelerinde ve minare diplerinde kurşun onarımı yapılmıştır. Bu dönemde Abide ve Yapı İşleri Müdürlüğü'ne Mühassıs Baş Mimar Cahide Tamer tarafından yazılan dilekçede Yeni Cami avlusunda muhdes dükkânların bulunmasının Yeni Cami, Mısır Çarşısı, Türbe gibi önemli eski eserlerin manzumesine ve görüntüsüne zarar vermesi sebebiyle kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir.

1971 yılında Müftülük Makamı'na yazılan dilekçede caminin cephesinin vapurların duman islerine maruz kaldığı belirtilmiştir.

1973 yılında sert ağaç meşe kapıların macunlanması ve yağlı boya ile boyanması üzerine acil müdahale edilmiştir.

1977 yılında camide yapılan inceleme neticesinde bozulan kurşunların yağmur suyunu içeriye sızdırması sonucu sıvalarda kabarmaların olduğu belirlenmiş ve kurşunların tamiri yapılmıştır.

1981 yılında Vakıflar Baş Müdürlüğü'ne yazılan yazıda Yeni Cami avlusunda bulunan şadırvan ve avluya toplanan yağmur sularını denize akıtan kanalizasyonun zarar görüp kanalın tıkanması üzerine temele kaçan sudan dolayı duvarların su içinde kaldığı, duvarlarda bitkilenme olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine kanalın temizlenmesi sağlanmıştır.

1983 yılı onarımına ait 5.000.000 keşif bedelli İ.V.G.M. hakediş raporuna göre minarede raspa işleri yapılmış ve minarenin korkuluk söküm ve yapımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca minarede alçı takviyeli kireç harçla mukarnas yapılmıştır. Sıva, badana, derz, kalem işlerinin yapımı gerçekleştirilmiştir. Avlu giriş kapısı üzerindeki dendaneler sökülmüş, iyileştirme yapılarak yerine konulmuştur. Bazı mermer yüzeylerde bitkisel tezyinat işleri yapılmıştır.

1984 yılı Mart ayı için caminin kurşun olan dış örtüsünün baştanbaşa elden geçirilerek eksik yerlerinin tamamlanacağından 18 Kasım 1983 yılındaki Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı İnceleme Bürosu'na sunulan raporda bahsedilmiştir.

1984 yılı onarımına ait 10.000.000 keşif bedelli İ.V.G.M. hakediş raporuna göre yapıda sıva, raspa, kalem işi yapılmıştır. Pencere içlik-dışlık söküm, yapım ve onarımları gerçekleştirilmiştir. Minare gövdesinde çürütme ve kaplama işlemlerinin yapılması; şadırvan avlusundaki tüm sütun başlıklarına paslanmaz çelikten çerçeve yapılması; mevcut mukarnasların tamiri gibi onarımlar da yapılmıştır. Ayrıca bu onarımda abdest alma yerleri üzerindeki saçaklarda ele alınmıştır.

1985 yılında başlayan 20.000.000 keşif bedelli onarım 1986 yılında da devam etmiştir. 25.12.1986 tarihine ait İ.V.G.M. raporunda caminin güneydoğu cephesinde dökülen sıvaların raspası ve sonrasında düz ve münhani sıva yapılması sağlanmıştır. Güneydoğu cephesindeki taşıyıcı kubbenin orjinaline uygun olarak tüm imalatlarının tamamlanmış olduğu; caminin dış kısmında kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde bulunan orijinal ahşap sundurmaların zaman aşımıyla tehlike arz edebilecek şekilde deforme olduğundan buradaki imalatların aslına uygun olarak restore edildiği belirtilmiştir. Ayrıca kurşun örtüsü tamamen elden geçirilmiştir.

1987-1988 yılı emanet onarımı ait İ.V.G.M. hakediş raporunda ana kubbenin tamamında kalemişi araştırması yapılması, sıva altı dolgu yapılması, münhani sıva yapılması işleri belirtilmiştir. Bu onarımda park cephesindeki minare gövdesinde erimiş taşların çürütülmesi ile beraber şerefe altındaki kırık ve eksik olan püsküllerin tamamlanması işlerine de yer verilmiştir. Caminin ibadete kapatılmadan iş yapılması, Ramazan ayı olması, ana kubbenin tüm yüzeyinde araştırma raspaları yapılması sebepleriyle onarım ek sürede tamamlanmıştır.

30.12.1988 yılındaki raporda cami içi ana kubbedeki imalatların orjinaline uygun olarak yapıldığı, mihrap cephesinde erimiş olan taşların çürütülerek kaplama

yapıldığı belirtilmiştir. Bu şekilde camide hünkâr mahfili ve park cephesindeki minare hariç köklü bir onarım yapılmıştır.

2016 yılı itibariyle geçmişte küçük çaplı onarımlar geçirmiş olan Yeni Cami, kapsamlı bir restorasyon sürecine alınmıştır.

4. YAPININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yeni Cami Külliyesi, plan şeması, yapım teknikleri, kullanılan malzeme ve bezeme özellikleri ile Klasik Osmanlı mimarisi üslubunu taşımaktadır. Klasik dönem külliyelerinde görülen mimari, Yeni Cami Külliyesinde devam etse de yapılar arasındaki dengeli geometrik düzen bozulmuştur (Argıt, 1993: 30-32).

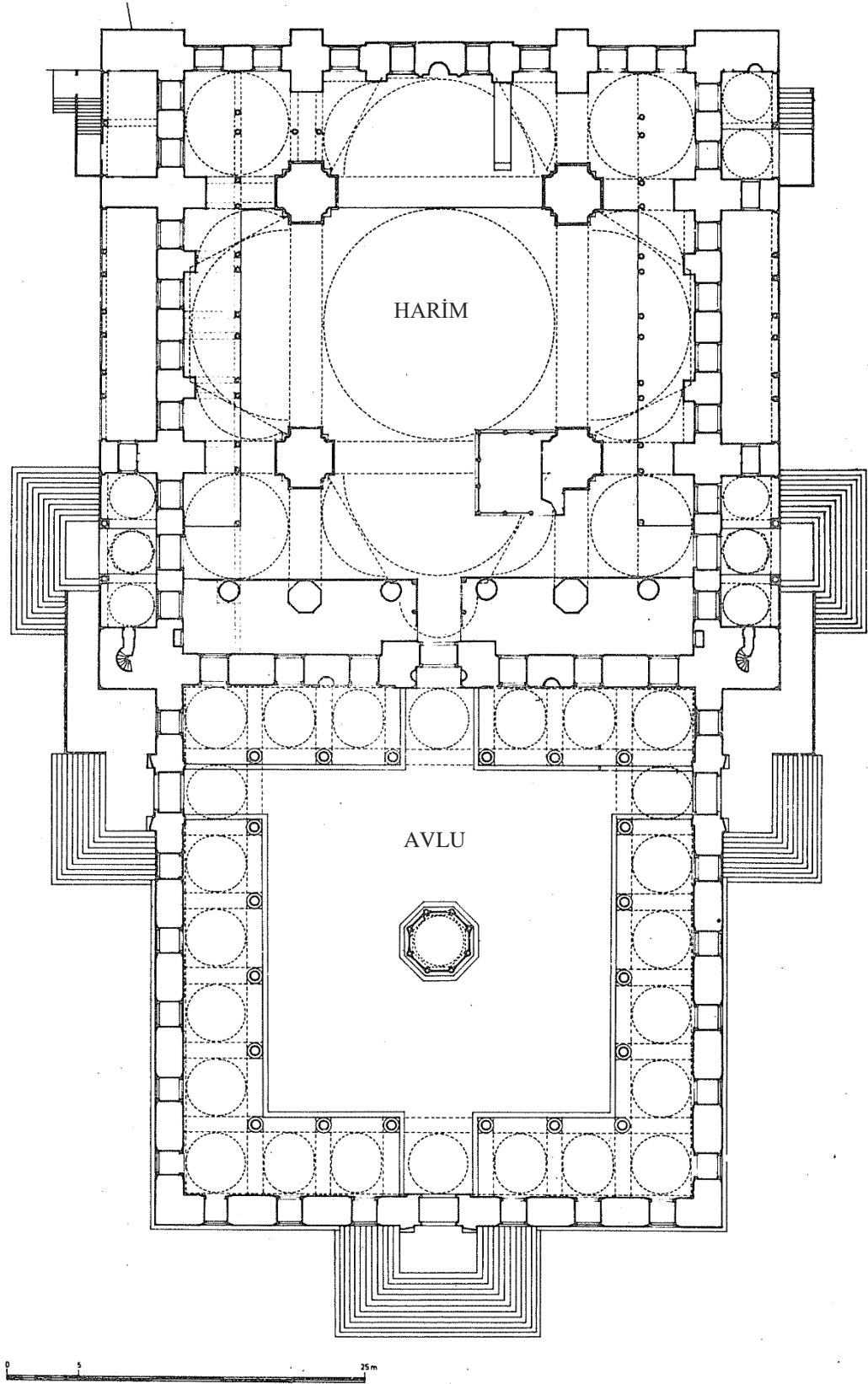
Yapının plan şemasını tasarlayan Davud Ağa, Şehzade Cami'ndeki plan anlayışından hareketle ana kubbeyi dört adet fil ayağı ile taşıtarak dört yarım kubbe ile desteklemiş ve yarım kubbeler ile ana kubbenin köşelerine dört küçük kubbe yerleştirerek örtüyü oluşturmuştur.

4.1. Mekân Tanımları

Yeni Cami, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda alçak bir alanda inşa edilmiş, yüksek bir subasmanın üzerinde yükseltilmiştir. Cami; içerisinde şadırvan ve son cemaat yeri bulunan revaklı avlu, harim ve mahfillerden oluşmaktadır (Şekil 4.1).

Yeni Cami'nin harim ve avlusunun plan ölçüleri yaklaşık olarak 39.40 x 83.70 m. olup, dikdörtgen bir formdadır. Şadırvanlı avluya üç cepheden giriş bulunmaktadır. Harime geçiş; biri son cemaat yerinden, diğer ikisi kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde dışa doğru çıkıntı oluşturan yan revaklardan olmak üzere üç kapı ile sağlanmaktadır. Ayrıca harimin kible duvarının her iki yanındaki cepheden daha küçük revaklı kısımlardan girişi sağlayan iki kapısı daha bulunmaktadır. Evliya Çelebi bu kapıları "imam" ve "hatip" kapıları olarak tanımlamaktadır (Kahraman ve Dağlı, 2011: 260)¹⁸. Yapının güneydoğu köşesinde yer alan Hünkâr Kasrı'ndan caminin hünkâr mahfiline geçiş de bulunmaktadır.

¹⁸ Evliya Çelebi'nin 17. yy.' da kaleme aldığı Seyahatname'nin 2011 yılı günümüz Türkçesi ile yazılmış kaynağından alınmıştır.

Şekil 4.1: Yeni Cami Planı (Ahunbay, 1975: 339)

4.1.1. Avlu

Caminin kuzeybatısında yer alan revaklı avlu 39.40 x 37.40 m. boyutlarındadır (Şekil 4.2). Avlu mekanını sınırlandıran duvarların kalınlıkları kuzeybatı duvarında 186-187 cm., güneybatı duvarında 187-189 cm., kuzeydoğu duvarında 181-185 cm.'dir. Avlu, klasik dönemin örneklerinde olduğu gibi kuzeybatıda ana giriş, kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde iki yan girişiyle üç giriş kapısına sahiptir. Caminin yüksek subasmanı sebebiyle avluya mermer merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kuzeybatı yönündeki taç kapıya 13 basamaklı, yanlarda bulunan taç kapılara da 11 basamaklı merdivenlerle çıkılmaktadır.

Şekil 4.2: Yeni Cami avlusu (GETA, 2016)

Taş avlu duvarlarında çift sıra pencere düzeni görülmektedir. Alt sıra pencereleri mermer söveli dikdörtgen açıklıklı olup; avlunun iç mekânında ahşap kapaklara sahiptir. Üst sıra pencereleri ise sivri taş kemerli olup; içlikleri alçı, dışlıkları beton malzemedendir.

Kare planlı olan revaklı avlunun her kenarında 6 adet olmak üzere toplam 20 sütun bulunmaktadır (Şekil 4.3). Taş gövdeli sütunlar mermer mukarnaslı başlık ve mermer kaidelere sahiptir. Sütun gövdeleri, başlık ve kaidelere metal bileziklerle bağlanmaktadır. Bu sütunlar Hereke pudingi ve mermerden oluşmuş sivri kemerleri taşımaktadır.

Şekil 4.3: Yeni Cami avlu sütunları (GETA, 2016)

Avlunun dört tarafı kemerlerle ayrılan 24 adet kubbeden oluşan revaklara sahiptir ve kubbeler iç kısımda kalemişi bezemeli, üstleri ise kurşun ile örtülüdür (Şekil 4.4). Mermer zemine sahip avlunun revak kısımları iki basamak ile zeminden yükseltilmiştir.

Şekil 4.4 Güneybatı avlu revak birimleri (sol) ve kuzeydoğu avlu revak birimleri (sağ) (GETA, 2016)

Mermer alemlere sahip kubbelerden kuzeybatı-güneydoğu esas giriş ekseninde bulunan kubbeler daha geniş ve daha yüksek yapılarak belirginleştirilmiştir. Revak kubbelerinin yükseklikleri 12 m. civarındayken kuzeybatı taç kapı giriş aksı ve son cemaat yerinden harime giriş aksının üzerinde yer alan bu kubbelerin yükseklikleri 15 m. civarındadır.

Son cemaat yeri

Cami avlusunun güneydoğu kısmında harim mekânına giriş cephesinin önünde yedi kubbeli olarak tasarlanmıştır (Şekil 4.5). Avlu zemininden 48 cm yükseklikte bulunan son cemaat yerine iki basamakla çıkılmaktadır.

Şekil 4.5: Yeni Cami son cemaat yeri (GETA, 2016)

Son cemaat yerinden harime girişi sağlayan cümle kapısı, avlunun kuzeybatı giriş aksı ile aynı doğrultu üzerinde yer almakta olup daha yüksek yapılmış revak kubbesi ile belirginleştirilmiştir (Şekil 4.6). Mermer profilli çerçevelere sahip harime giriş açıklığının genişliği 3.00 m. olup, derinliği 1.57 m.'dir. Bu açıklıktan sonra görülen yüzeyde 4.13 m. yükseklikte mermer kemer ile giriş belirlenmektedir. Bu kemerin üst kısmında altın varaklı kitabe yer almakta olup onun da üzerinde yaklaşık 5.90 yükseklikte başlayan mermer mukarnas süsleme bulunmaktadır. 1.36 m. derinliğinde olan mukarnas süsleme, 9.50 m. yüksekliğinde sonlanmaktadır. Cami iç mekânına geçiş 2.40 x 4.27 m. boyutlarında iki kanatlı sedef bağa kakma künde-kârî cümle kapısı ile sağlanmaktadır.

Şekil 4.6: Kuzeybatı cümle kapısı (2018)

Son cemaat yerinden harime giriş cephesinde dikdörtgen açıklıklı ahşap doğramalı demir parmaklıklara sahip ikili pencere düzeni bulunmaktadır. Yalnızca üst katta mükebbirelere geçişi sağlayan dikdörtgen açıklıklarda ahşap kapılar görülmektedir. Cümle kapısının sağında ve solunda olmak üzere 1.00 m. genişliğinde, 0.54 m. derinliğinde iki adet çokgen planlı mermer mihrap nişi yer almaktadır. 4.90 m. yüksekliğine sahip mihrapçelerde mermer mukarnas süsleme bulunmaktadır. Son cemaat yerinde duvar yüzeyleri üç yönde ikinci sıra pencerelerinin alt kısmına kadar çini ile kaplı olup alt sıra pencerelerinin üst kısmında Teknecizade İbrahim Efendi tarafından yazıldığı bilinen çini kitabe bordür yer almaktadır (Kahraman ve Dağlı, 2011: 260). (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Yeni Cami son cemaat yerinin kuzeybatı yönü sağ bölümü, çini kaplı duvar yüzeyleri ve çini kitabe bordür (GETA, 2016)

Şadırvan

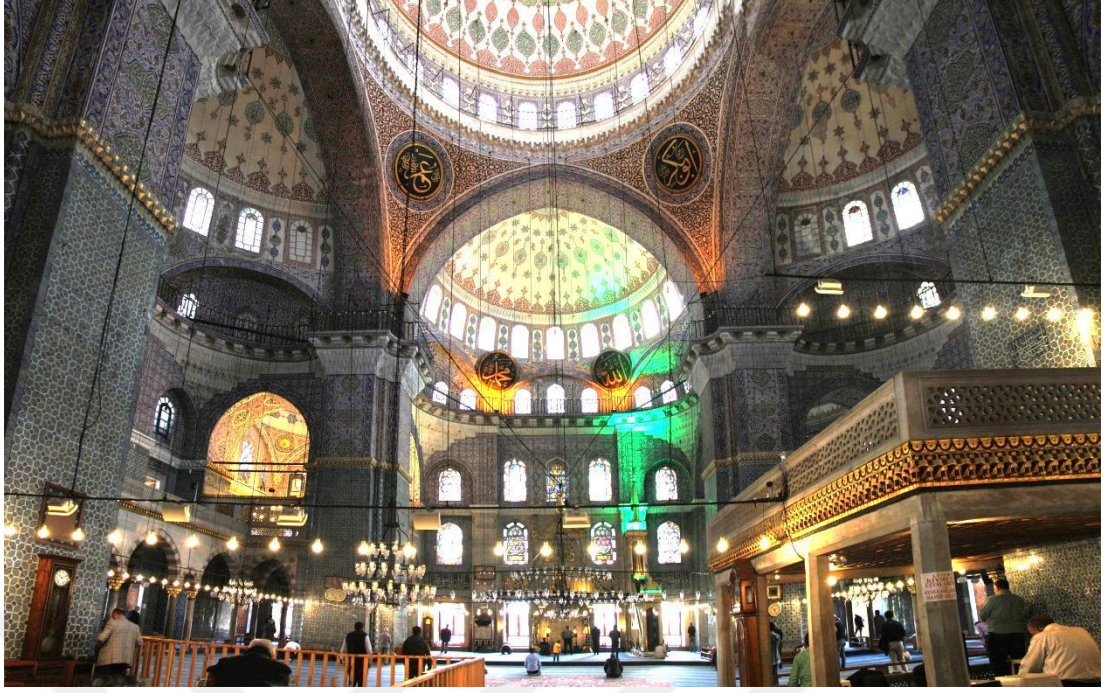
Avlunun ortasında yer alan mermer şadırvan, bir kenarı 1.95 m. olan sekizgen plana sahiptir (Şekil 4.8). Mermer yüzeylerinin yüksekliği 5.05 m. olan şadırvan, 23 cm. yükseklikte mermer bir kaide üzerine inşa edilmiştir. Köşelerinde yer alan dairesel sütunların çapları yaklaşık olarak 35 cm.'dir. Sütunların araları kaideden 1.20 m. yüksekliğine kadar mermer yüzeyle kapatılmış olup bu yüzeylerde abdest alma muslukları yer almaktadır. Mermer yüzeylerin üzerinde demir şebekeler; onun da üzerinde mermer şebekeler bulunmaktadır. Şebekeli yüzeyler Hereke pudingi ve mermer örülmüş sivri kemer ile sonlanmaktadır. Bu kemerler mukarnas başlıklı sütunları birbirine bağlamaktadır. Kemerlerin üzerlerindeki rumi rölyefli mermer yüzeyler, mukarnaslı silme üzeri baklavalı bordürden sonra rumi rölyefli tepelik ile sonlandırılmıştır. Şadırvanın kurşun kaplı kubbesinin üzerinde bakırdan bir alem mevcuttur. Şadırvanın içerisinde mermer bir fıskiye bulunmaktadır.

Şekil 4.8: Yeni Cami, Şadırvan (2017)

4.1.2. Harim

Caminin harimi 39.40 x 46.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Şekil 4.9-10). Mekânın beden duvarlarının kalınlıkları güneydoğu, güneybatı, kuzeydoğu duvarlarında yaklaşık 185-190 cm, kuzeybatı duvarında 225 cm.'dir. Harim mekânına son cemaat yerinden 10 cm. yüksekte olan iki kanatlı sedef kakma künde-kâri cümle kapısından girilmektedir. Harime kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinden girişi sağlayan kapılar, dış cepheden merdivenlerle ulaşılan üç kemerli revaklar içerisinde bulunmaktadır. Yan revaklara kuzeydoğu cephesinde 15 basamaklı; güneybatı cephesinde 13 basamaklı mermer merdivenle çıkılmaktadır. Yan revaklardan harim kısmına geçişi sedef bağa kakma künde-kâri kapılar sağlamaktadır.

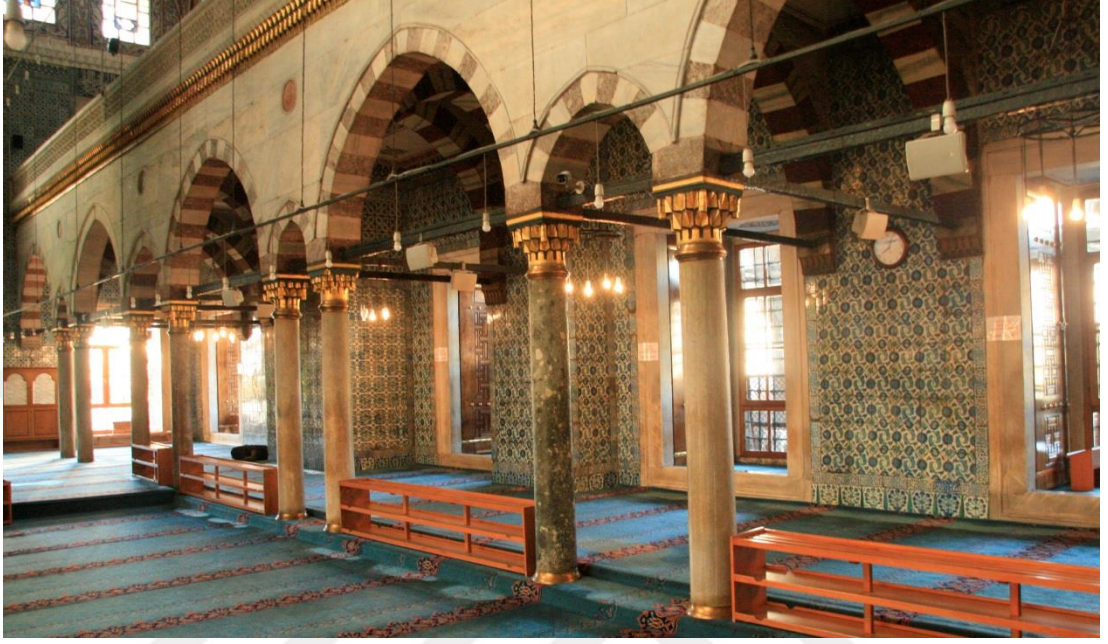
Şekil 4.9: Yeni Cami, harim mekânı genel görünüm (Ceylan, 2016)

Şekil 4.10: Yeni Cami, dolaşmalık kotundan harim mekânına bakış

(www.mustafacambaz.com, erişim:2018)

Harim mekanının üç tarafı boyunca yer alan revaklardan avlu giriş yönündeki 8, 12, 16 kenarlı mermer paye ile; kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarının önündeki bölüm ise dairesel formulu taş sütunlar ile orta mekandan kısmen ayrılmayı sağlamaktadır (Şekil 4.11-12-13).

Şekil 4.11: Harim mekânı, güneybatı yönü revak bölümü (GETA, 2016)

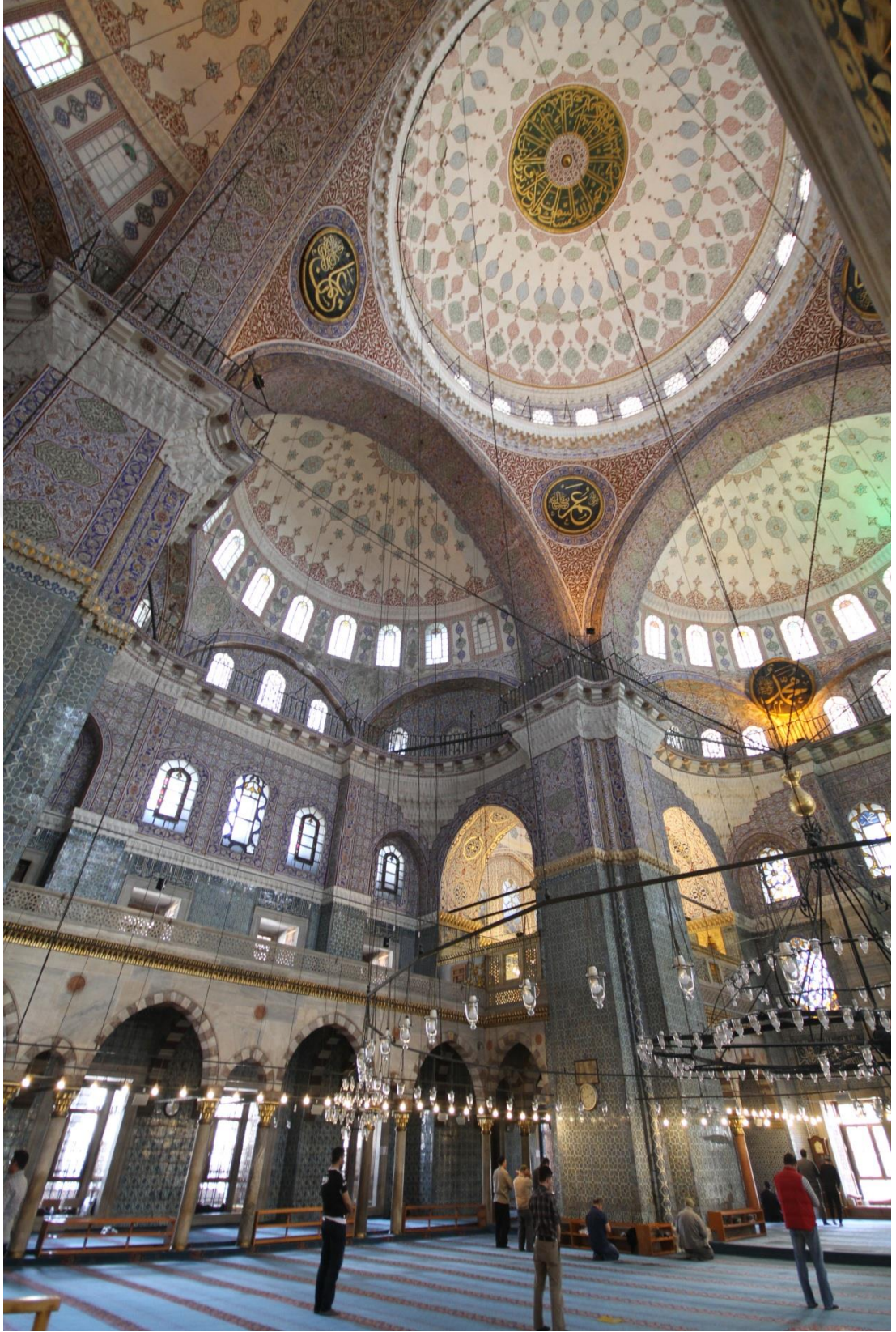
Şekil 4.12: Harim mekânı, kuzeydoğu yönü revak bölümü (2018)

Avlu giriŖi yönünde yer alan revak kısmı, yanlardan farklı olarak mermer korkuluk ile orta mekândan daha belirgin olarak ayrılmaktadır. Orta hacmin dŖemesine göre revak bölümlerinin dŖemelerinden kuzeybatı yönündeki 18-20 cm. yükseklikte, kuzeydoğu yönündeki 20 cm. yükseklikte, güneybatı yönündeki ise 23 cm. yüksekliktedir.

Ŗekil 4.13: Harim mekânı, kuzeybatı yönü revak bölümü (2018)

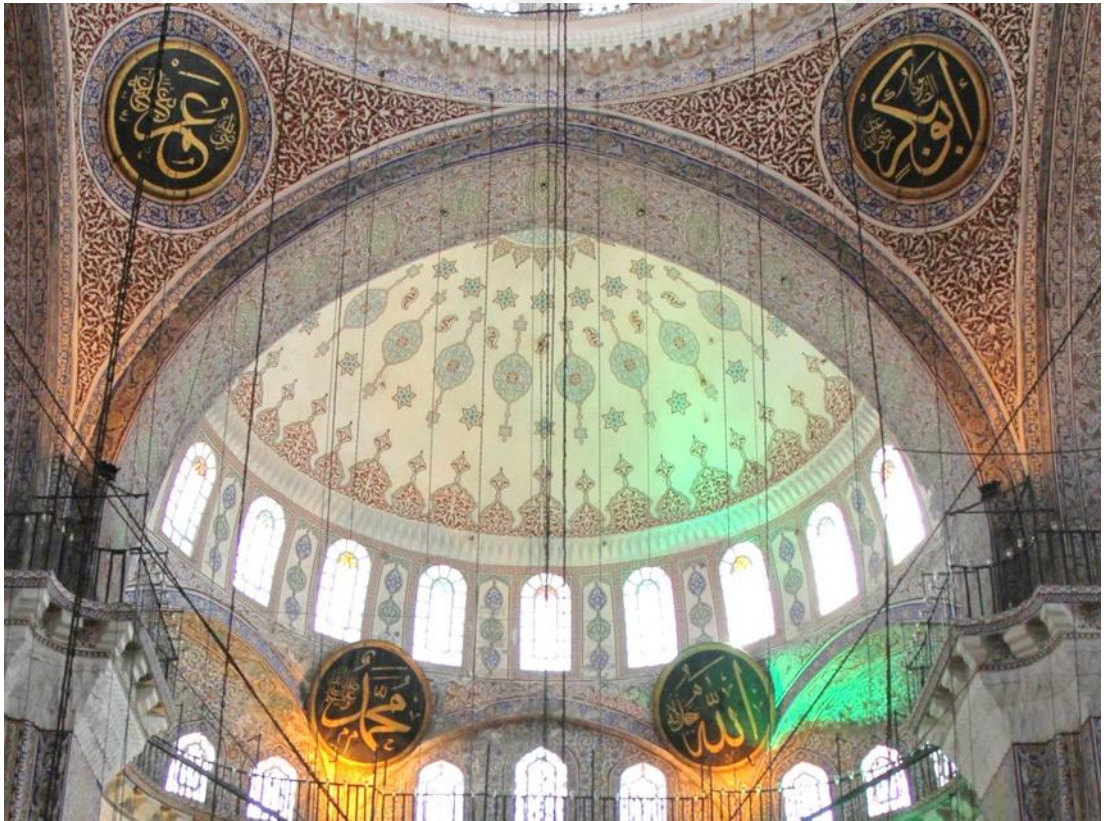
Harim kısmını, dört filayağına oturan 16.20 m. apında ana kubbe ve onu dört yönde çevreleyen yarım kubbeler örtmektedir (Ŗekil 4.14). Ana kubbe harim zemininden 39.39 m. yükseklikte bulunmaktadır (Ŗekil 4.15). Yarım kubbelerden avlu giriŖ yönündeki ayaklara, diğer üç yöndekiler ise duvarlara taŖıtılmaktadır (Ŗekil 4.16). Ana kubbe ile yarım kubbelerin arasında, kŖelerde ise daha alçak kotta küçük kubbeler bulunmaktadır. Dört adet Türk kemeri, ana kubbe ve yarım kubbelerin taŖınmasına yardımcı olmaktadır. Büyük kubbeden dört yarım kubbeye doğru kayan örtü yüzeylerinin küçük yarım kubbelerle ve kemerlerle alt yapıya ulaŖması, mekân sınırlarında görsel açıdan bir süreklilik oluŖurmaktadır (Ahunbay, 1975: 149).

Şekil 4.14: Harim mekânı, fil ayakları ile taşınan ana kubbe ve onu çevreleyen yarım kubbeler (Ceylan, 2016)

Şekil 4.15: Harimi örten ana kubbe (GETA, 2016)

Şekil 4.16: Harim mekânı, güneydoğu yarım kubbesi (GETA, 2016)

Harim mekânından yan beden duvarlarının dışına doğru genişleyen iç sofalarla uyumlu şekilde tasarlanmış iki katlı galeriler bulunmaktadır (Şekil 4.17). Yan giriş revaklarından ve mahfil katından geçiş sağlanan bu mekânlar, kemerler ile bağlanmış taş sütunlardan oluşmuş arkadlı bir düzen göstermektedir (Şekil 4.18). Geniş ahşap saçaklarla örtülen ve zemin döşemesi tuğla olan galerilerin alt kısmındaki duvarda abdest alma yerleri mevcuttur.

Şekil 4.17: Güneybatı cephesi galerisi alt katı (sol) ile üst kat balkonu (sağ) (2018)

Şekil 4.18: Kuzeydoğu cephesi galerisi üst kat balkonu, kemerlerle bağlanan taş sütunlar (2018)

İç mekân, süsleme ve işçilik bakımından oldukça etkileyici olup 17. yüzyıl Osmanlı bezeme sanatının bütün özelliklerini sergilemektedir. Caminin zemin katı ile mahfil katı duvarları mukarnas kornişlere kadar çini ile kaplanmıştır. Mukarnas kornişlerden itibaren kalemişi bezeme programı başlamaktadır. Çiniler dışında kalan duvar yüzeyleri, kemerler, pandantifler, kubbe içleri tamamen kalemişleriyle süslenmiştir (Şekil 4.19). Klasik dönemin sonlarına rastlamakla beraber bu kalemişi bezemeler yenilenmiştir. Stilize çiçekler, kıvrık dallar, madalyonlar, rûmîler, sekiz köşeli yıldız motifleri kullanılmıştır (Çobanoğlu, 2013: 441). Ana kubbede yazı ve bunun dışında kalan 5 çeşit şemsenin bulunduğu rumi ve çiçekli kompozisyonlar kubbeye derinlik hissi vermektedir. Kırmızı, yeşil, çivit kullanılan renklerdir. Pandantiflerde aşî kırmızısı zemin üzerinde kontürsüz beyaz rumi kompozisyonlar bulunurken caminin kemerlerinde kalın rumiler içerisinde çiçekler ve büyük hatâi türü motifler yer almaktadır (Üçer, 1988: 38-39).

Şekil 4.19: Ana kubbe, yarım kubbe ve pandantiflerde görülen kalemişi bezemeler (GETA, 2016)

Yapıda altı sıra halinde pencere düzeni bulunmaktadır (Şekil 4.20). Güneydoğu duvarında altta tek sıra halinde; diğer cephelerde alttan ilk iki sıra halinde dikdörtgen formlu ve söveli biçimde düzenlenmiş pencere açıklıklarının iç kısımlarında künde-kârî kapaklar bulunmaktadır. Yalnızca kuzeydoğu duvarında mahfillere açılan ikinci sıra pencereleri dikdörtgen açıklıklı ve ahşap künde-kârî kapaklıdır. Yarım kubbelerin üzerinde yer alan yuvarlak kemerli beşinci sıra pencereleri ve sivri kemerli olan diğer pencerelerin içlikleri alçıdan, dışlıkları beton malzemedendir.

Şekil 4.20: Harim mekânı, güneybatı yönü ana kubbeye kadar olan pencereler (GETA, 2016)

Mihrap

Mihrap nişi ana mekânın kuzeydoğusunda yer almakta olup mevcut zeminden 21 cm. yükseltilmiş bir seki ile özelleştirilmiştir (Şekil 4.21). Mermer kaplamadan yapılmış mihrap 3.14 m. genişliğinde 8.72 m. yüksekliğindedir. Mihrap nişi 1.51 m. genişliğinde, 0.76 m. derinliğinde, altı köşeli olup iki yanında mermer sütunçeler bulunmaktadır. Sütunçelerin altında ve üstünde kum saati motifi vardır. Altın varaklı mermer mukarnaslı mihrap yaşmağı, zeminden 2.99 m. yükseklikte başlayıp, 2.29 m. yükselmektedir. Poligonal formdaki mihrabın üzerinde iki sıra altın varaklı mermer kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin üzeri altın varaklı mermerden bir sıra mukarnas friz, bir sıra bezemeli friz tamamlamaktadır. Her iki yanında mermer balıksırtı rölyefli yarım sütun bulunan mihrabın üzeri, altın varaklı mermer iki alem ve bezemeli üçgen bir alınlık ile bitirilmiştir.

Şekil 4.21: Harimin güneydoğu duvarında bulunan mihrap (GETA, 2016)

Minber

Mihrabın güneybatısında bulunan 1.00 x 5.10 m. ölçülerindeki mermer minber, 25 cm. yüksekliğinde mermer bezemeli bir kaide üzerine oturmaktadır ve işçiliği oldukça etkileyicidir (Şekil 4.22). Giriş kapısının üzerinde mermer kitabe yer almakta olup, onun da üzerinde bir sıra varaklı mukarnaslı korniş, bir sıra varak bezemeli korniş bulunmaktadır. Varaklı bezemeli mermer bir taç ile bitirilmiş olan giriş kapısının iki yanı alt ve üst kısımlarında kum saati motifi bulunan zarif burmalı sütunçelerle süslenmiştir. Minber köşküne rıht yüksekliği 21-30 cm. arasında değişen 17 basamakla çıkılmaktadır. Giriş kısmında ve iki yanında sivri kemer olan köşkün dört köşesinde çokgen planlı baklava başlıklı sütunlar bulunmaktadır. Bu sivri kemerlerin üzerleri varaklı bezeme, onun da üzeri bir sıra mukarnaslı korniş, bir sıra bezemeli korniş ile süslenmiştir. Minber onikigen ahşap bir külahla örtülüdür. Külahın üzerinde varaklı bakır alem mevcuttur. Mermer minberin her iki yanında yer alan üçgen panoların ortasında daire şeklinde ince kafes şebekeler bulunmaktadır. Minberin yanlarında dörder küçük açıklık ve sivri kemerli bir geçiş açıklığı yer almaktadır.

Şekil 4.22: Harimin güneydoğu duvarında yer alan minber (GETA, 2016)

Vaaz Kürsüsü

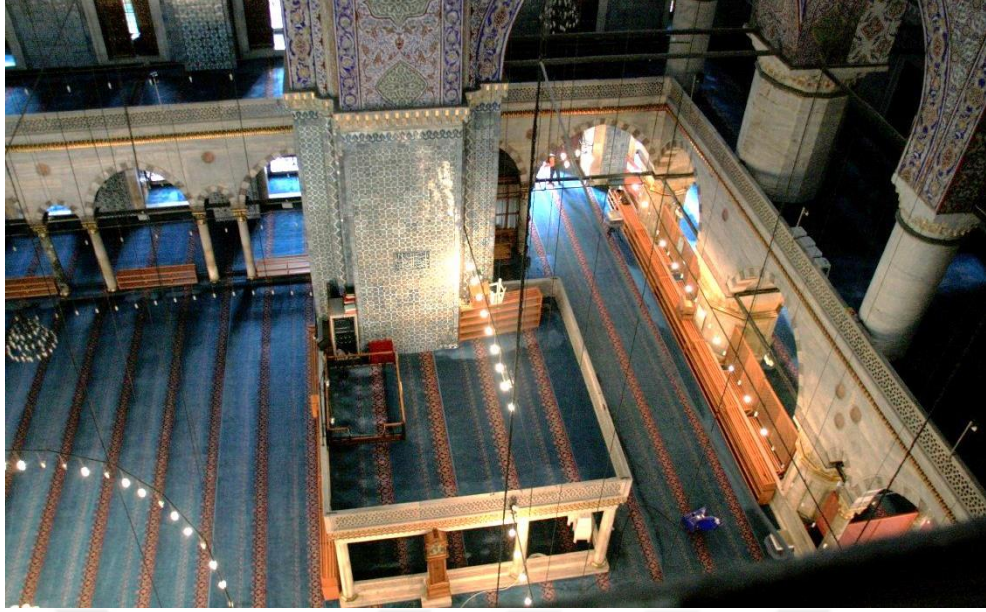
Mihrabın kuzeydoğusunda yer almakta olup ahşaptan yapılmıştır (Şekil 4.23). 1.07 x 1.08 x 3.02 m. ölçülerinde olan kürsü sedef kakmalı ve künde-kârî tekniğinde yapılmıştır. Kürsünün dört köşesinde alem mevcutken arka kısmında yarım dairesel formda üzerinde çiçek bezemeler ile oluşturulmuş sedef bir kompozisyon yer almaktadır.

Şekil 4.23: Vaaz kürsüsü (2018)

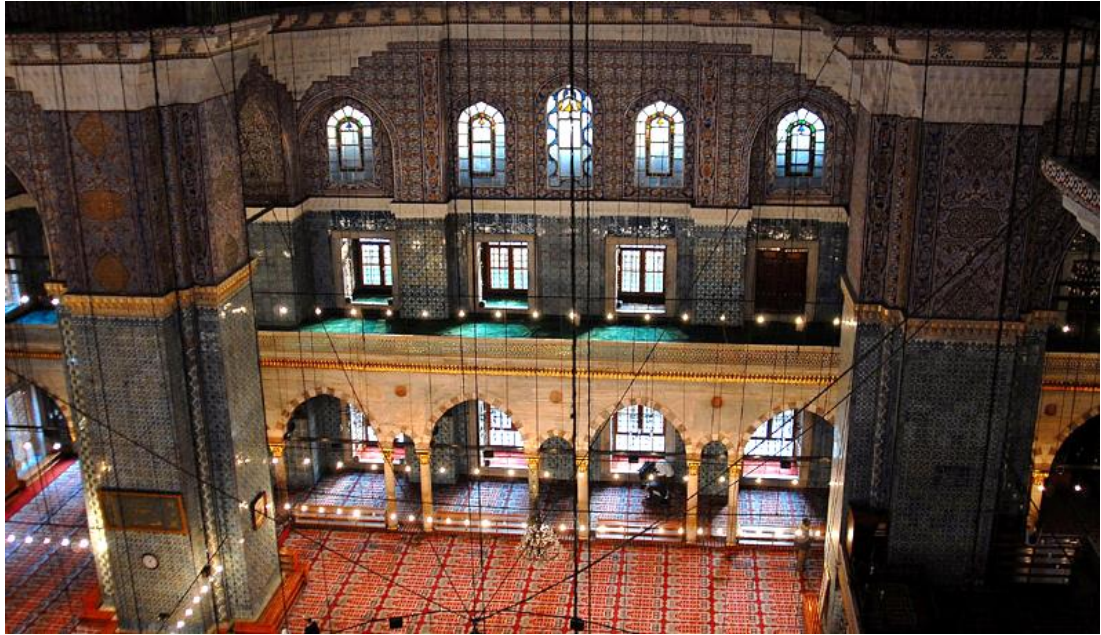
4.1.3. Mahfiller

Caminin içinde güneydoğu yönü dışında, kuzeydoğuda 5.56 m. yüksekliğinde, kuzeybatı ve güneybatıda 5.75 m. yüksekliğinde harimi üç yönde çevreleyen U şeklinde bir mahfil bulunmaktadır (Şekil 4.24). 415 m² alan kaplayan mahfilin zemini altıgen tuğla üzeri halı kaplamadır.

Şekil 4.24: İç mekân, güneybatı ve kuzeybatı mahfilleri (GETA, 2016)

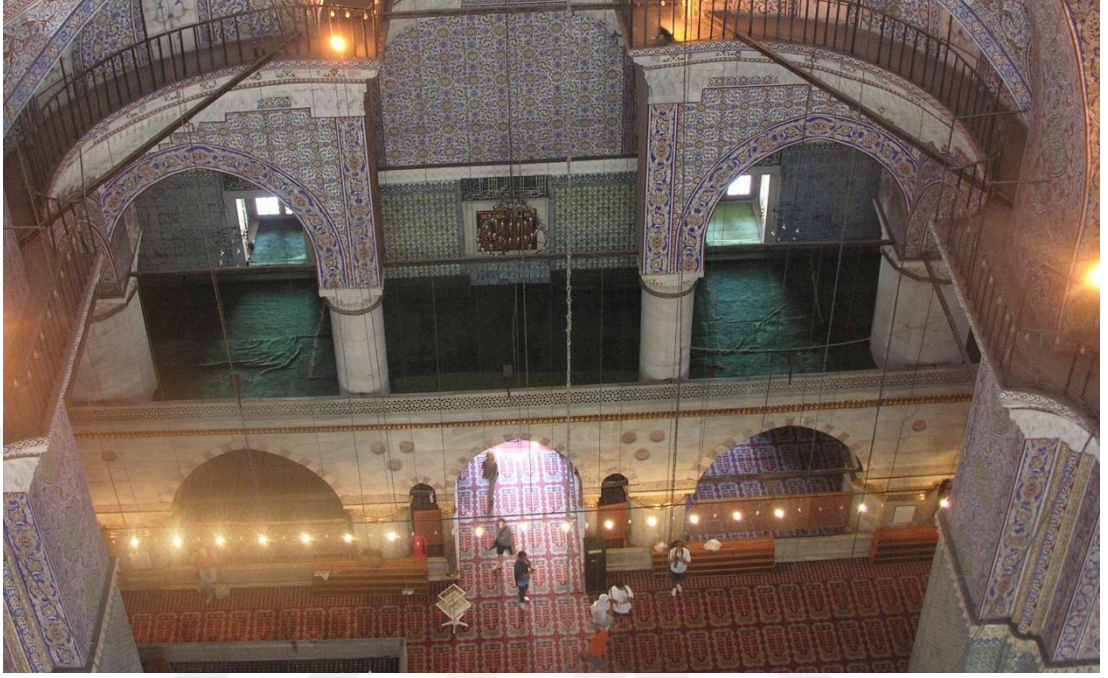
Mahfilin kuzeydoğu duvarındaki kısmını taşıyan 9 adet taş sütun ile güneybatı duvarındaki kısmını taşıyan 13 adet taş sütunun çapları 27-32 cm. arasında değişmektedir. Mukarnas başlıklara sahip sütunlar Hereke pudingi-mermer ile oluşturulmuş sivri kemerleri taşımaktadır. Kemerler, 159-183 cm. ve 60-66 cm. çaplarında biri geniş ve yüksek, biri dar ve alçak olacak şekilde düzenlenmiştir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25: Güneybatı mahfil katı ve onu taşıyan taş sütunlar

(www.mustafacambaz.com, erişim:2018)

Kuzeybatıdaki kısmındaki mahfil ise birbirlerine Hereke pudingi-mermer sivri kemerler ile bağlanan, giriş kapısına göre simetrik ikişer taş sütun ve sırasıyla 12, 8, 12 kenarlı üçer mermer ayak ile taşınmaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26: Kuzeybatı mahfil katı ve onu taşıyan mermer ayaklar (GETA, 2016)

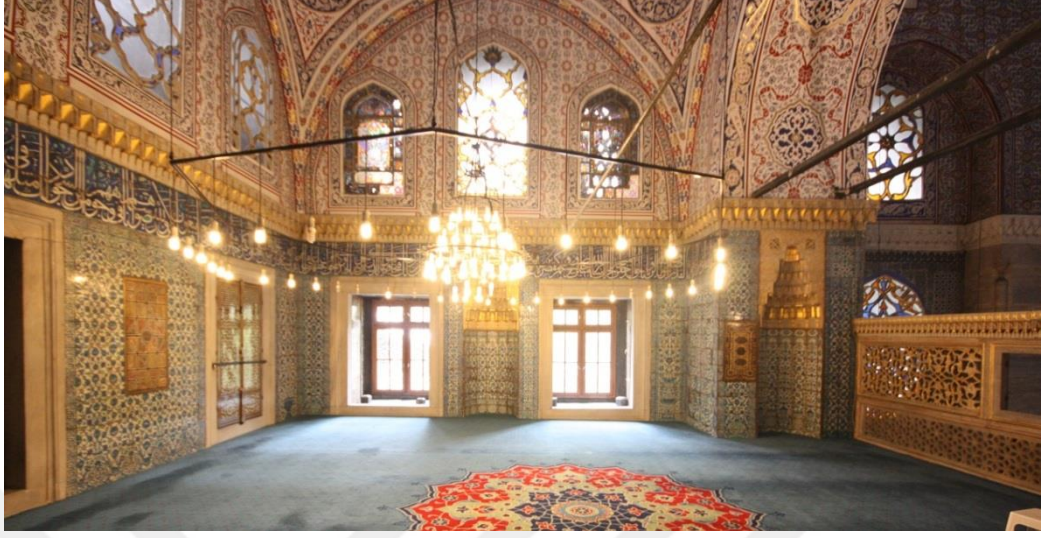
Kemerlerin üst kısmında yer alan mukarnaslı mermer korniş tüm mahfil boyunca devam etmektedir. Kuzeybatı yönündeki mahfilden son cemaat yerine açılan iki pencereden ulaşılan mükebbireler¹⁹ bulunmaktadır. Mermer şebekeli korkuluklara sahip mahfil katına çıkan merdivenler iki yanda yer alan duvar payandaları içindedir. Bu merdivenler payanda içinde devam ederek üst kotlara, örtüye ulaşımı sağlamaktadır (Ahunbay, 1975: 145).

Hünkâr mahfili

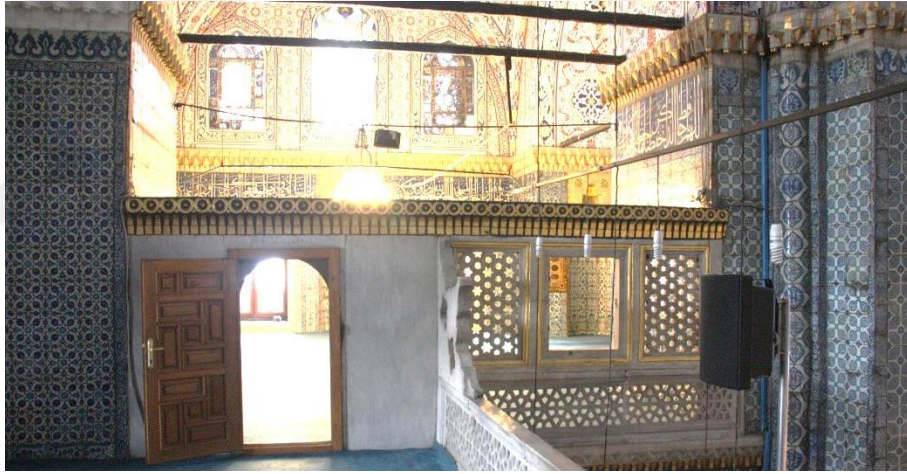
Harimin doğu köşesinde ve yaklaşık 77,50 m²'dir (Şekil 4.27). Bu yöndeki fil ayağı ile duvarlar arasında bulunan mukarnas başlıklı 6 mermer sütun üzerinde kemerlerle taşınan hünkâr mahfili, üst mahfilden üzerinde pencere açıklığı ve kapı açıklığı bulunan mermer şebekeli duvarla ayrılmıştır (Şekil 4.28). Mahfilin cami içerisine bakan şebekeleri ince bir işçiliğe sahiptir. Mermer korkuluğun üzerinde bulunan altın varaklı mermer rumi oyma şebeke üzerinde pencere açıklığı da yer almaktadır. Bu

¹⁹ Mükebbire: Büyük camilerde müezzinlerin, son cemaat yerlerinde namaz kılan halka, imamın tekbirlerini tekrar etmek üzere buldukları çıkıntılı balkonlara verilen ad (www.osmanlica.ihya.org, erişim: 2018)

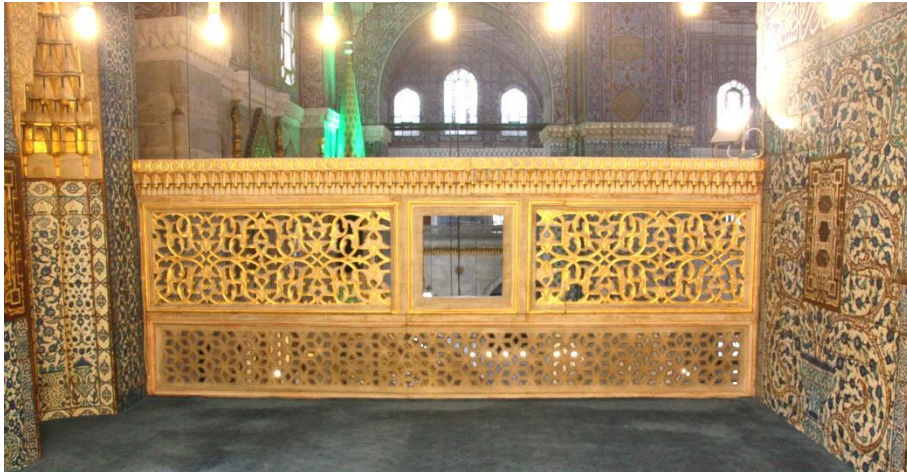
şebekelerin üzerleri altın varaklı mermer mukarnas friz ve bezemeli friz ile sonlandırılmıştır (Şekil 4.29).

Şekil 4.27: Hünkâr mahfili (GETA, 2016)

Şekil 4.28: Hünkâr mahfilini mahfil katından ayıran mermer duvar (GETA, 2016)

Şekil 4.29: Hünkâr mahfilinin cami içerisine bakan şebekeli duvarı (GETA, 2016)

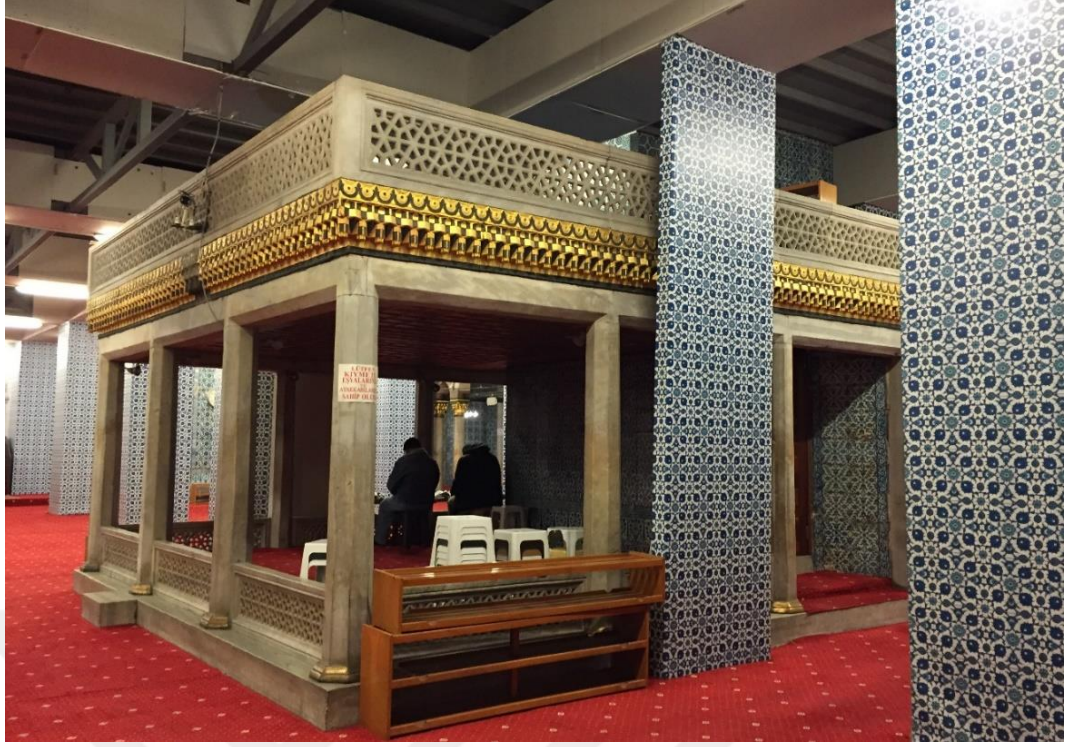
Duvarları dönemin çini panolarıyla bezenmiş mekânda iki adet mukarnaslı çokgen mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap nişinin duvarları da çini ile kaplıdır. Hünkâr mahfilinde büyük pano düzeninde işlenen çiniler, desen ve teknik yönünden caminin diğer kısımlarında kullanılanlardan oldukça başarılıdır. Kapı ve pencere kanatlarında ise sedef kakmalar görülmektedir. Hünkâr mahfili ile caminin dışında güneydoğu yönünde yer alan hünkâr kasrını üç sütunlu bir balkon bağlamaktadır (Şekil 4.30). Bu galeriye hünkâr kasrından geçilebildiği gibi harim katının doğu yönündeki yan revaktan 19 basamaklı merdivenle de çıkılabilmektedir.

Şekil 4.30: Hünkâr mahfili ve hünkâr kasrını birbine bağlayan balkon (2018)

Müezzin mahfili

Kuzeybatı yönünde giriş aksına göre güneybatıdaki fil ayağına bitişik şekilde tasarlanmıştır (Şekil 4.31). Sekiz köşeli 2.40 m. yüksekliğindeki mermer sütunlar mahfil üst döşemesini taşımaktadır. Mahfilin zemin ve birinci kat korkulukları mermer şebekelidir.

Şekil 4.31: Müezzin mahfili (2018)

4.1.4. Minareler

Harimin kuzeybatı duvarının köşelerinde iki adet üç şerefeli minare bulunmaktadır (Şekil 4.32). Avlu duvarından taşarak belirginleşen kaidelere sahip minarelere giriş caminin yan revakları içinden sağlanmaktadır. Harim kotu 0.00 olarak kabul edildiğinde minarenin kaide bölümü +8.33 m. kotunda, profilli bir korniş ile; prizmatik pabuç bölümü +14.34 m. kotunda bir bilezik ile sonlanmakta ve minarenin gövde kısmı başlamaktadır. Onaltıgen formundaki gövdede üç şerife bulunmaktadır. Birinci şerefenin alt seviyesi +31.00 m., ikinci şerefeninki + 37.00 m., üçüncü şerefeninki + 44.00 m. kot seviyesinde yer almaktadır. Şerefelerin taş korkulukları geometrik şebekelidir. Şerife altlarında sık sarkıtlı mukarnaslar yer almakta olup biçimleri ve oranlarıyla 16. yüzyıldakilerden belirgin bir farklılık göstermektedir (Ahunbay, 1975: 146). Minareler kurşun kaplı külahlarla örtülmüş olup bakır alemlerle +63.50 kotunda sonlandırılmıştır.

Şekil 4.32: Yeni Cami kuzeydoğu (sol) ve güneybatı (sağ) minareleri (2018)

4.2. Cephe Özellikleri

Yapının cepheleri, 17. yüzyıl Osmanlı klasik devri mimarisini yansıtmaktadır. Mimar Sinan'ın Şehzade Camii'nde uyguladığı yan revaklı cephe düzeni, tasarımda giderek önem kazanmış olup Yeni Cami'nin cephelerinde de uygulanmıştır. Bu şekilde dolu duvar etkisi azalmış ve payanda sisteminin daha zengin bir çeşitlemesi, hem taşıyıcı sistemin açık bir ifadesini sağlamış hem de duvar-boşluk oranını değiştirerek daha zengin bir cephe dokusu oluşturmuştur (Kuban, 2007: 373-374). Şehzade Camii'nde olduğu gibi Yeni Cami'nin cephe düzeni, üç kademedan oluşmuş; plandaki dört ana taşıyıcı, kasnak düzeyine kadar yükseltilmiş ve ağırlık kuleleri olarak cephelerde vurgulanmıştır. Dış mimari biçimlenmede kubbe çevresindeki payanda kademelenmesi, mutlak simetrisi ve merdivenleşmesiyle kendine has bir silüet oluşturmaktadır (Kuban,1994: 465-466). Yeni Cami cephe anlayışı açısından yan revaklar, kademelenerek oluşturulan piramidal etki, ağırlık kuleleri gibi özellikleriyle bu dönemi yansıtmaktadır.

Caminin cephesi, merkezde ana kubbe, kenarlarda onu destekleyen dört yarım kubbe ve ağırlık kuleleri, köşelerdeki küçük tam kubbeleri ile piramidal kompozisyonu sağlamaktadır. Ana kubbenin taş silmesinin kotu cami zeminine göre yaklaşık olarak +31.13 m. seviyesinde; kubbeyi destekleyen ağırlık kulelerinin taş silmesinin kotu yaklaşık olarak +29.30 m. seviyesinde; dört yarım kubbenin taş silmesinin kotu yaklaşık olarak +22.05 m. seviyesinde; köşelerdeki kubbelerin taş silmesinin kotu yaklaşık olarak +17.95 m. seviyesindedir. Yapıda her cepheden algılanabilen üst örtüdeki piramidal etki ve yan galeriler gibi özelliklerden dolayı yapının tüm cephelerinde farklı yüzeyler oluşmaktadır.

4.2.1. Kuzeydoğu Cephesi

Yapının kuzeydoğu cephesi, Eminönü meydanına ve Marmara Denizi'ne açılmaktadır. Harim, mahfiller ve revaklı avlu cephelerinin oluşturduğu kuzeydoğu cephesi ön yüzeyinin uzunluğu 80.84 m.'dir. Cephenin sokak zemininden kubbe bitiş kotuna kadar olan yüksekliği yaklaşık olarak 42.50 m.'dir. Cephenin doğu köşesi ile kuzey köşesi arasında yaklaşık 15 cm. bir zemin eğimi mevcuttur. Bu cephede yapının kapalı hacmi, yan galeriler, minare ve avlu kısımları görülmektedir (Şekil 4.33).

Şekil 4.33: Yeni Cami kuzeybatı cephesi

(www.gezilmesigerekenyerler.com/istanbul/yeni-camii, erişim: 2018)

Yapının üst üste yarım kubbelere kadar daralarak devam eden dört sıra penceresi vardır. Bunlardan ilk iki sıra pencereleri yan galerilere, diğerleri cami içerisine açılmaktadır. Yan galerilere bakan pencereler dikdörtgen formunda olup mermer sövelere sahiptir. Sonraki iki sıra pencereleri ise sivri kemerlidir. Yapının yarım kubbe kasnaklarında yuvarlak kemerli pencereler, ana kubbe kasnağında ise sivri kemerli pencereler görülmektedir.

Yapının bu cephesinde yan galerilerin oluşturduğu yatay bant ile duvar etkisi azaltılarak kütle hafifletilmiştir. Kuzeydoğu cephesinde hareketi sağlayan bu galeriler, klasik dönemin cephe üslubunu yansıtmaktadır. Cami cephesi boyunca uzanan yan galerinin üzeri kurşun bir saçak ile örtülmüştür. Bu yüzeyin sokak zemininden saçak kotuna kadar olan yüksekliği yaklaşık olarak 11.90 m.'dir. Cephe bu kısımda zeminden kubbe eteğine kadar yükselen payandalar ile üç düşey bölüme ayrılmıştır. Payandalarla düşeyde üçe bölünmüş olan yan galerili cephenin birinci bölümü iki katlıdır (Şekil 4.34). Bu bölümde eş açıklı ve formlu alt katta iki, üst katta dört kemer bulunmakta olup kemerler mukarnas başlıklı sütunlara oturmaktadır. Alt kattaki imam giriş revağına özenli bir taş işçiliği gösteren "Hu" kapısından geçilerek ulaşılmaktadır. Bezemeli taca sahip "Hu" kapısına meydan zemininden 16 basamaklı bir merdivenle çıkılan sahanlıktan girilmektedir.

Şekil 4.34: Kuzeydoğu cephesi, Hu kapısının da bulunduğu yan galeri bölümü (GETA, 2016)

Orta bölümde de iki katlı olan yan galerilerin revakları boyut ve biçim yönünden farklı bir düzen göstermektedir. Zemin kattaki sivri kemerlerin biri dar ve alçak, diğeri geniş ve yüksek olacak şekilde; üst kattaki sivri kemerler ise biri geniş diğeri dar olacak şekilde düzenlenmiştir (Şekil 4.35). Kemerler mukarnaslı sütun başlığına sahip taş sütunlara oturmaktadır. Yatayda geniş tutulan orta bölümde her iki katın da korkulukları mermer olup üst sıra korkulukları şebekelidir. Orta bölümün altında abdest alma muslukları yer almaktadır.

Şekil 4.35: Kuzeydoğu cephесinin orta kısmında yer alan yan galeri (GETA, 2016)

Yüzeyin payandalarla ayrılan üçüncü bölümü ise tek katlı olup üç birimli revak bulunmaktadır. Bu revağa sokak zemininden 15 basamakla çıkılan merdiven sahanlığından ulaşılmaktadır. Sahanlığın sokak zemininden yüksekliği yaklaşık olarak 3.00 m.'dir. Sahanlıktan üç birimli yan revak kısmına birbirlerine mermerrenkli taş kemerle bağlanan sekizgen gövdeli iki mermer sütunun ortasından geçilerek ulaşılmaktadır. Kuzeydoğu cephесinde yan revaktan harime girişi sağlayan 2.34 x 4.15 m. boyutlarındaki sedef bağa kakma künde-kârî kapı, üzerinde kitabenin yer aldığı mermer kemerin hemen arkasında yer almaktadır (Şekil 4.36). Saçak ile örtülü yan galerilere bakan pencereler dikdörtgen açıklıklı, mermer söveli olup demirden lokma parmaklıklara sahiptir.

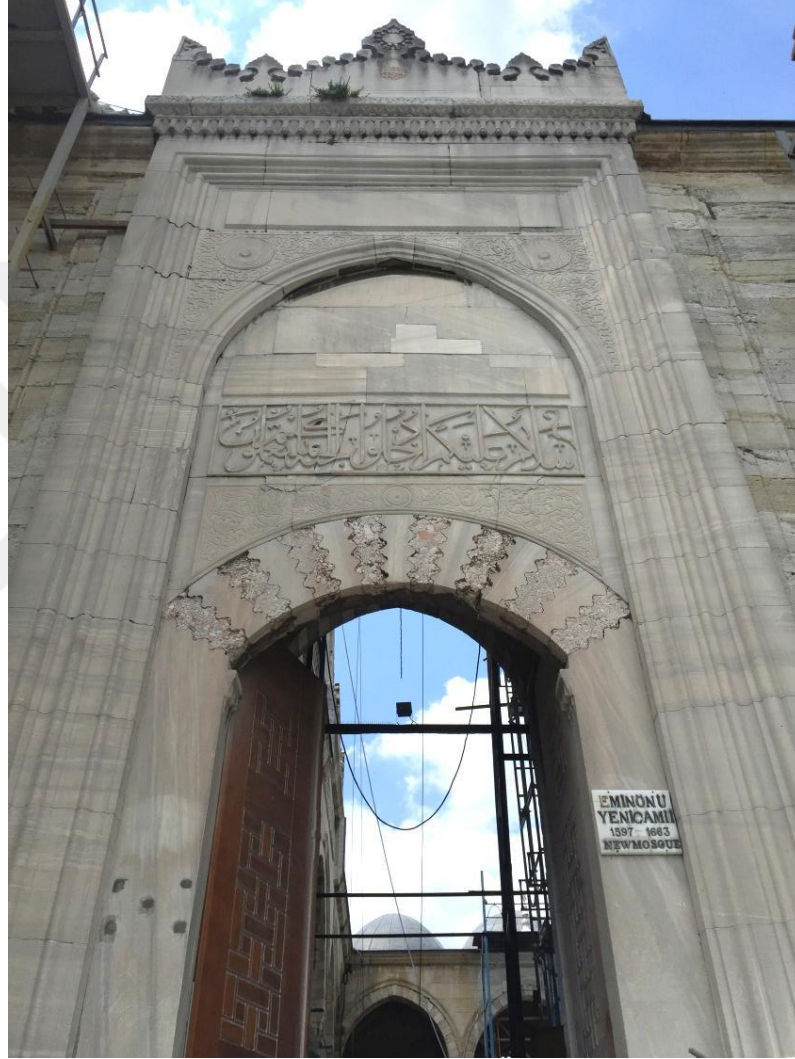
Şekil 4.36: Kuzeydoğu cephesi harime girişi sağlayan cümle kapısı (GETA, 2016)

Kuzeydoğu cephesinde yan galerili bölümden sonra sokak zemininden yaklaşık olarak 66.50 m. yükseklikte sona eren minare yer almaktadır. Minareden sonra ise yapının avlu kısmının cephesi görülmektedir. Yalın bir yüzeye sahip avlu cephesini iki katlı pencere düzeni ve avluya girişi sağlayan taç kapı hareketlenmektedir. Avlu cephesinin sokak zemininden taş kornişe kadar yüksekliği 12.75 m.'dir. Taç kapıya ulaşımı sağlayan 11 basamaklı merdivenin sahanlığı sokak zemininden yaklaşık 3.00 m. yüksektedir. Avluya kuzeydoğu cephesinden girişi sağlayan taç kapının boyutları 12.90 x 5.42 m. olup mermer kaplamalıdır (Şekil 4.37). Profilli mermer söveli olan taç kapının içerisinde 2.54 x 4.22 m. ölçülerinde çift kanatlı ahşap kapı yer almaktadır. Ahşap kapının üzerinde kapının mevcut zemininden 4.27 m. yükseklikte mermer ve Hereke pudingi ile makaralı²⁰ olarak örülmüş basık kemer yer almaktadır. Kemerin üzerinde 87 cm. yükseklikte mermer kitabe bulunmaktadır. Kitabenin üzerinde kemer formunda oluşturulan profillerin yanında gülbezek²¹ motifleri yer

²⁰ Makaralı kemer: Osmanlı mimarisinde taşların birbirlerine geçerek birbirlerini tutacak şekilde dizilerek yapılmış kemer tipi (www.okuryazarim.com, erişim: 2018).

²¹ Gülbezek: Kursların (daire/disk biçiminde) , yüzeyleri oyma ve kabartmalı yapraklarla stilize edilmiş bir gülü andıranlarına verilen ad, gülçe (www.indicium-levis.blogspot.com, erişim: 2018).

almaktadır. Taç kapı en üstte mermer bir taç ile sonlanmaktadır. Küfeki taş duvara sahip revaklı avlu cephesinde altı adet çift sıra pencere düzeni görülmektedir. Alt sıra pencereleri dikdörtgen açıklıklı, profilli taş çerçeveli, mermer söveli olup demir lokma parmaklıklara sahiptir. Küfeki taşı ve pudingten örülmüş sivri kemerli olan üst sıra pencereleri beton dışlıklara sahiptir. Bu yüzeyin bittiği noktada revaklı avlunun 7 biriminin kurşun kubbeleri görülmektedir.

Şekil 4.37: Kuzeydoğu cephesinden avluya girişi sağlayan taç kapı (2018)

4.2.2. Güneybatı Cephesi

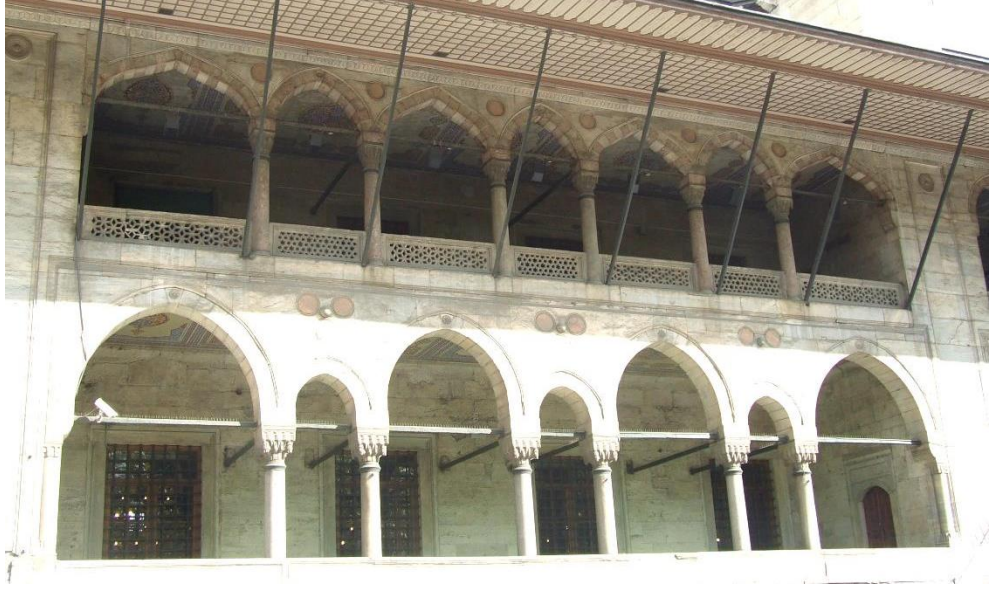
Yapının güneybatı cephesi, Yeni Cami meydanına bakmaktadır. Karakteristik özellikleri kuzeydoğu cephesi ile aynı olan güneybatı cephesi de harim, mahfiller ve revaklı avlu cephelerinden oluşmaktadır (Şekil 4.38). Güneybatı cephesinin uzunluğu

83.69 m.'dir. Cephenin sokak zemininden ana kubbe bitiş noktasına kadar olan yüksekliği yaklaşık olarak 42.00 m.'dir. Cephenin batı köşesi ile güney köşesi arasında yaklaşık olarak 80 cm. bir zemin eğimi mevcuttur. Güneybatı cephesi, kapalı hacmi, yan galeriler, minare ve avlu kısımlarına sahip kuzeydoğu cephesinin simetrik biçimde düzenlenmiş şeklindedir. Bu sebeple kuzeydoğu cephesinde görülen neredeyse tüm özellikler bu cepheyi de kapsamaktadır.

Şekil 4.38: Yeni Cami güneybatı cephesi (Ceylan, 2016)

Güneybatı cephesinde de kuzeydoğu cephesinde görülen yan galeriler bulunmaktadır. Bu yüzeyin sokak zemininden saçak kotuna kadar olan yüksekliği yaklaşık olarak 11.60 m.'dir. Cephenin payandalarla ayrılmış üç bölümü kuzeydoğu cephesindeki düzen ile benzer özelliklerdedir. Birinci bölümde yer alan revağa 10 basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Orta bölüm ise yine kuzeydoğu cephesinde olduğu gibi iki katlı olup aynı özellikte revak ve kemer düzeni görülmektedir (Şekil 4.39). Bu bölümün altında abdest alma muslukları mevcuttur (Şekil 4.40).

Şekil 4.39: Güneybatı cephesi orta bölümünde yer alan yan galeri (GETA, 2016)

Şekil 4.40: Güneybatı cephesinde yer alan abdest alma muslukları (2018)

Üçüncü bölümdeki yan giriş revağına sokak zemininden 13 basamakla çıkılan sahanlıktan ulaşılmaktadır. Sahanlık sokak zemininden 2.25 m. yüksektedir. Tek katlı ve üç birimli olan yan revaktan geçilerek 2.39 x 4.15 m. boyutlarındaki sedef bağına kakma cümle kapısına ulaşılmaktadır (Şekil 4.41).

Şekil 4.41: Güneybatı cephesi, harim giriş kapısı (2018)

Güneybatı cephesinde yan galerili bölümden sonra sokak zemininden yaklaşık olarak 66.10 m. yükseklikte sona eren minare yer almaktadır. Minareden sonra ise yapının avlu kısmının cephesi görülmektedir. Revaklı avlu cephesinde iki katlı pencere düzeni ve avluya girişi sağlayan taç kapı mevcuttur. Avlu cephesinin sokak zemininden taş kornişe kadar yüksekliği 12.76 m.'dir. Taç kapıya ulaşımı sağlayan 11 basamaklı merdivenin sahanlığı, sokak zemininden yaklaşık olarak 2.10 m. yüksektedir. Avluya güneybatı cephesinden girişi sağlayan taç kapının boyutları 12.41 x 5.46 m. olup mermer kaplamalıdır (Şekil 4.42). Profilli mermer sövelere sahip taç kapının içerisinde 2.53 x 4.26 cm. ölçülerinde çift kanatlı ahşap kapı yer almaktadır. Ahşap kapının üzerinde yapının mevcut zemininden 4.31 m. yükseklikteki basık kemerin üzerinde 54 cm. yükseklikte mermer kitabe bulunmaktadır. Kitabenin üzerinde kemer formunda oluşturulan profillerin yanında gülbezek motifleri yer almaktadır. Taç kapı en üstte mermer bir taç ile sonlanmaktadır. Küfeki taş duvara sahip revaklı avlu cephesinde altı adet çift sıra pencere düzeni görülmektedir. Alt sıra pencereleri dikdörtgen açıklıklı, profilli mermer söveli olup demir lokma parmaklıklara sahiptir. Üst sıra pencereleri ise taş-

puding sivri kemerli olup beton dışlıklara sahiptir. Bu yüzeyin bittiği noktada revaklı avlunun 7 biriminin kurşun kubbeleri görülmektedir.

Şekil 4.42: Güneybatı cephesinden avluya girişi sağlayan taç kapı (2018)

Güneybatı cephesinde avlu duvarı yüzeyi üzerinde üç adet güneş saati yer almaktadır. Bu güneş saatlerinden birincisi dörtgen mermer bir levha halindedir. İkincisi üçgen formlu olup doğrudan duvar yüzeyine işlenmiştir. Üçüncüsü ise ikinci vaktini bildirmek amacıyla yapılmıştır (Çam, 1990: 80-82).

4.2.3. Kuzeybatı Cephesi

Caminin ana giriş aksınının yer aldığı bu cephede yapının revaklı avlu kısmı görülmektedir (Şekil 4.43). Taç kapının bulunduğu revaklı avlu cephesinin uzunluğu 39.43 m. olup; kuzeydoğu yönünden 4.14 m. uzunluğunda; güneybatı yönünden 4.16

m. uzunluğunda minare kürsüleri eklenmektedir. Yapının revaklı avlu cephesinin sokak zemininden taş kornişe kadar olan yüksekliği 12.75 m. civarındadır. Cephenin batı köşesi ile kuzey köşesi arasında yaklaşık olarak 80 cm. bir zemin eğimi mevcuttur. Bu cephede revaklı avlunun 7 biriminin kubbeleri görülmekte olup, ortadaki kubbe diğer kubbelere göre yaklaşık olarak 3.00 m. yüksek tutularak mihrap-taç kapı eksenine vurgulanmıştır. Bu eksen üzerinde sokak zemininden yaklaşık 2.50 m. yükseklikte yer alan ve 13 basamakla çıkılan taç kapı bulunmaktadır. Avlunun ana girişini oluşturan taç kapının boyutları 12.77 x 5.42 m. olup mermer kaplamalıdır. Üzerinde mermer kitabe bulunan 4.40 m. yüksekliğinde mermer ve Hereke pudinginden makaralı olarak örülmüş basık kemerin ardında 2.50 x 4.35 m. ölçülerinde çift kanatlı ahşap avlu kapısı yer almaktadır. Kitabenin üzerinde kemer formunda oluşturulan profillerin her iki yanında ve üzerinde gülbezek motifleri yer almaktadır. Taç kapı en üstte bezemeli mermer bir taç ile sonlanmaktadır.

Şekil 4.43: Yeni Cami kuzeybatı cephesi (GETA, 2016)

Küfeki taş duvara sahip kuzeybatı cephesinde taç kapıya göre simetrik olarak düzenlenmiş üçer adet çift sıra pencere görülmektedir. Alt sıra pencereleri dikdörtgen açıklıklı, profilli taş çerçeveli, mermer söveli olup demir lokma parmaklıklara

sahiptir. Üst sıra pencereleri ise küfeki taş ve Hereke pudingi ile örülmüş sivri kemerli olup beton dışlıklara sahiptir.

Kuzeybatı yönündeki avlu cephesinin arka yüzeylerindeki cephelerde yapının tüm kademelenmesi net bir şekilde görülmektedir. Simetrik olarak tasarlanan cami üst örtüsünde, son cemaat yerinden harime girildiğindeki alanda yapılan büyümeden ötürü, kuzeybatı avlu cephesinin arkada kalan cephesinde diğer yönlerde bulunmayan dört adet kubbe görülmektedir.

4.2.4. Güneydoğu Cephesi

Yeni Cami'nin mihrabının bulunduğu güneydoğu cephesi, günümüzde köşesinde külliye'nin muvakkithanesi bulunan avlu duvarlarına bakmaktadır (Şekil 4.44). Güneydoğu cephesinin uzunluğu 45.60 m. olup, en önde yer alan yüzeyin zeminden taş kornişe kadar olan yüksekliği 16.65 m.'dir. Cephenin güney ile doğu köşesi arasında yaklaşık olarak 12 cm. bir zemin eğimi mevcuttur.

Şekil 4.44: Yeni Cami güneydoğu cephesi (Ceylan, 2016)

Yalın bir biçimde düzenlenmiş küfeki taş yüzeyde konum ve boyutları farklılık gösteren üç katlı pencere düzeni görülmektedir. Alt sıra pencereleri ile ikinci sıra pencerelerinden iç mekânda mahfillere açılanları dikdörtgen açıklıklı, profilli taş çerçeveli, mermer söveli olup demir lokma parmaklıklara sahiptir. Mahfillere açılanlar dışındaki ikinci sıra pencereleri ile üst sıra pencereleri taş sivri kemerli olup, beton dışlıklara sahiptir. Üst yapıda, alt yapıyı bitiren korniş üzerinde köşe kubbeleri, tonoz bingiler, yarım kubbeler, ağırlık kuleleri ve ana kubbe gibi çeşitli örtü öğeleri görülmektedir.

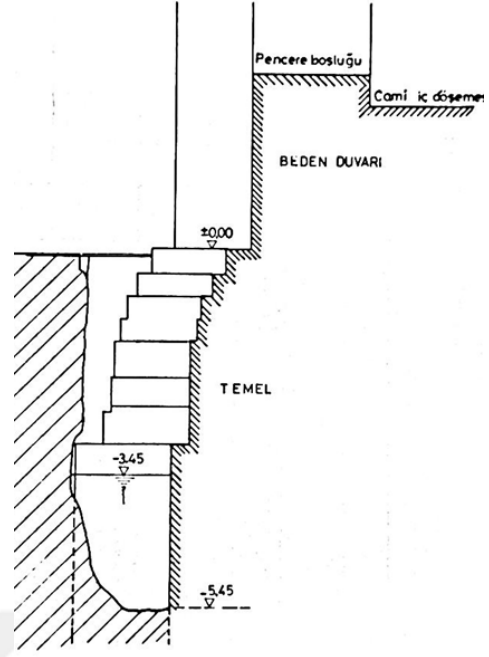
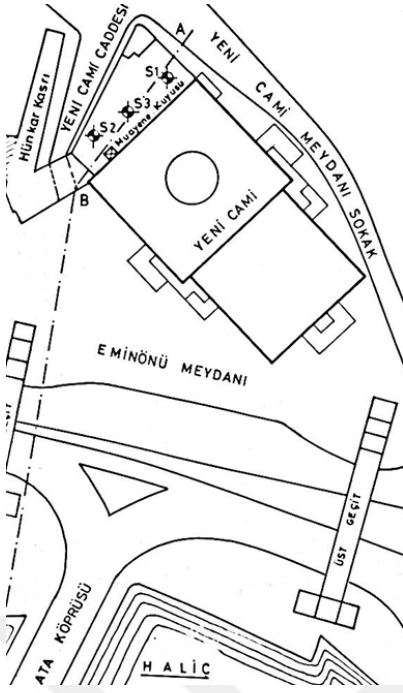
4.3. Taşıyıcı Sistem

4.3.1. Temel

Yapının temel inşaatı ile ilgili tarihi bilgiler az olmakla beraber Tarihi-i Selaniki’de yer almakta olup temel inşası sırasında zemin kazıldıkça çıkan çok miktardaki suyun değirmenlerle ve tulumbalarla boşaltıldığı ifade edilmiştir (Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 9) . Ülgen (1942: 388)’in bahsettiği üzere suyun tahliyesinden sonra Mimar Sinan’ın Büyükçekmece Köprüsü’nde yaptığı gibi temeller altına başları kurşun kuşaklarla birleştirilen büyük ahşap kazıklar çaktırılıp yapı radye bir zemin üzerine oturtulmuştur.

1978 yılında yayınlanan teknik raporda²², bahsedildiği üzere 1977 yılında temel incelemesi için bahçede, cami duvarı yanında 3 adet sondaj ve 1 adet muayene kuyusu açıldığından bahsedilmiştir (Şekil 4.45). Muayene kuyusu bahçe seviyesinden yaklaşık olarak 5.5 m. derinlikte açılmış olup yeraltı su seviyesi bahçeden 3.5 m. derinliktedir. Beden duvarlarının temel kesiti kademeli olarak genişletilmiştir (Şekil 4.46).

²² Peynircioğlu, Aksoy, ve Özüdoğru, (1978), “Eminönü, Süleymaniye, Unkapanı Bölgesi’nin Geoteknik Etüdü ve Yeni Cami’nin Temellerinin İncelenmesi” teknik raporu.

Şekil 4.45: Vaziyet planı üzerinde

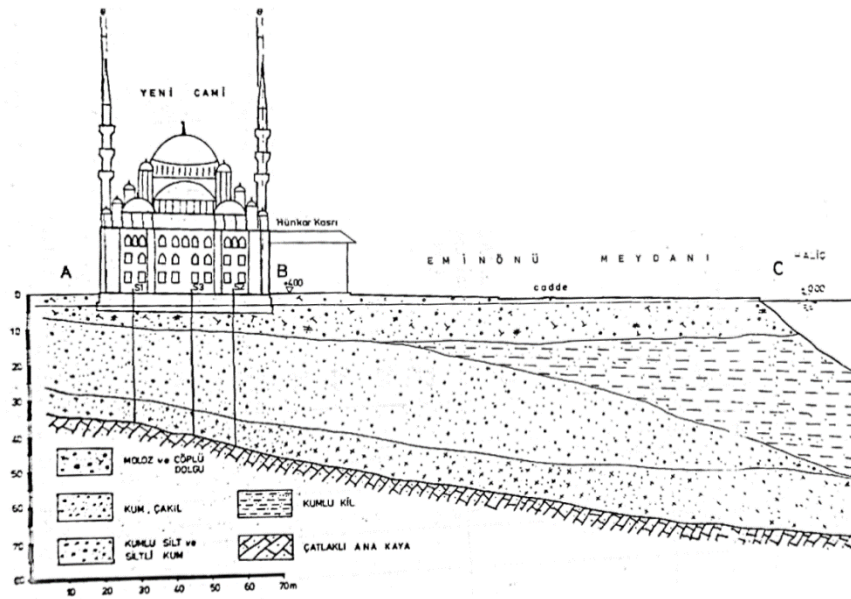
Şekil 4.46: Muayene kuyusu ve temel kesiti

sondaj ve muayene kuyusu yerleri

(Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 38)

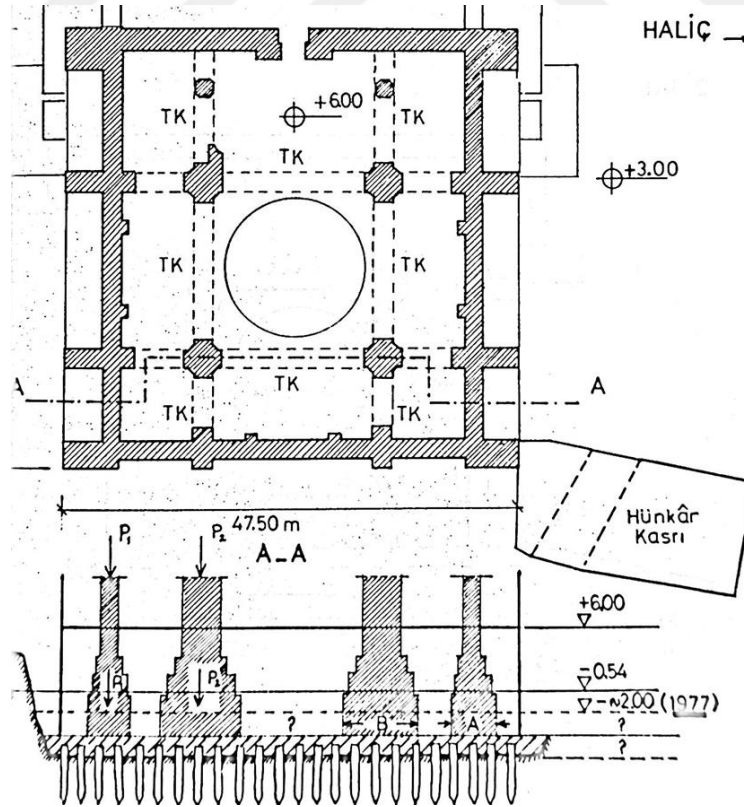
(Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 25)

Bahçeden yapılan sondajlar ve muayene kuyusundan anlaşıldığı üzere temeller dolgu zemin tabakasında yer almakta olup, bu tabaka yaklaşık 10 m. kalınlıktadır. Dolgu tabakasının altında yaklaşık 20 m. kalınlığında kum çakıl tabakası; altında yaklaşık 8 m. kalınlığında kumlu silt ve siltli kum; onun da altında çatlaklı ana kaya bulunmaktadır (Şekil 4.47).

Şekil 4.47: Yeni Cami jeolojik kesiti (Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 26)

Yapının bulunduğu zemin ağır olmakla birlikte kâgir yapıların kolay ve ucuz temel inşasına elverişli değildir. O dönemde Mimar Davud Ağa, ustası Mimar Sinan'dan gördüğü bir temel sistemini burada uygulamıştır. 1978'deki teknik raporda Yeni Cami'nin temel sisteminin, bugünkü radye jeneral olarak adlandırılan sistem olduğu ifade edilmiştir. Buradaki sistemde; temel çukuru, yeraltı su seviyesinin yaklaşık 2 m. altına kadar kazıldıktan ve zeminin yaklaşık 3 m.'lik kısmını ahşap kazıklarla sıkıştırdıktan sonra kazık başlarının bağlanarak bir ızgara sistem oluşturulmuştur. Bu ızgaranın üzerine kireç-horasan harcına moloz taşlar katılarak bugünkü adıyla kargir bir radye jeneral temel oluşturularak beden duvarları ve fil ayaklarının temelleri bunun üzerine inşa edilmiştir (Şekil 4.48). Ayrıca böyle ağır kâgir yapılarda geçen süre içerisinde önemli oturmaların, yana yatmaların ve çatlakların meydana gelmesi beklenmekte olup Yeni Cami'de ciddi bir oturma problemi görülmemiştir. Bunda Yeni Cami'nin inşası sırasında 58 yıllık (1603-1661) bir bekleme sürecinin olması, eşit olmayan önemli oturmalarından doğacak hasarları önlemiştir. 1661 yılında inşaatın tekrar başlaması, geri kalan beden duvarları ve üst yapının ağırlığından doğacak toplam ve farklı oturmaların önemli bir kısmının yapı ile birlikte meydana gelmesini sağlamıştır (Peynircioğlu, Aksoy, Özüdoğru, 1978: 9-17).

Şekil 4.48: Yeni Cami, harim mekânı temel kesiti
(Peynircioğlu, Aksoy ve Özüdoğru, 1978: 41)

4.3.2. Beden Duvarları ve Ayaklar

Yeni Cami'nin harim kısmının beden duvarları kâgir sistemle inşa edilmiştir ve kalınlığı 1.85-2.25 m. arasında değişmektedir. Harimin taşıyıcı olan bu duvarları dıştan içeri doğru kesme taş dış cidar- moloz taş-kesme taş iç cidar ve çini kaplama olarak düzenlenmiştir. İç mekânda çinilerin olmadığı kısımlarda duvarlar sıvalı ve kalemişi bezemelidir. Harim kısmının taşıyıcı sisteminde kubbe ve kemer ağırlıklarının taşınmasına yardımcı olan fil ayakları da kâgir sistemde inşa edilmiştir. Haçvari fil ayaklarının bir kenarının genişliği 2.27-2.30 m., yüksekliği yaklaşık olarak 13.50 m.'dir. Avlu duvarlarının kalınlığı yaklaşık 1.81-1.89 m. olup kâgir sistemdedir. Duvar yüksekliği ise yaklaşık olarak 12.75 m.'dir. Boyutları değişken olan küfeki kesme taşlar, akçageçmez tekniği ile örülmüş olup yatayda uzun demir kenetlerle ve düşeyde demir zıvanalarla bağlanmıştır (Şekil 4.49).

Şekil 4.49: Harimin (sol) ve avlunun (sağ) küfeki taş duvarları (2018)

Yapının harim ve avlu duvarlarında, güneydoğu bahçe duvarlarında ve minaresinde örgü malzemesi olarak kullanılan kesme taşlar, maktralı kalker (Bakırköy) taşıdır.

4.3.3. Kemerler

Yapının fil ayaklarını birbirine bağlayarak ana kubbenin taşınmasına yardımcı olan strüktürel kemerler, sivri kemer olarak; yarım kubbeleri taşıyan strüktürel kemerler ise basık kemer olarak örülmüştür. Daha alt kademelerde yapının ayakları ve sütunlarını birbirine bağlayan kemerler de sivri kemer olarak düzenlenmiştir. Yapının mahfillerini taşıyan sütunlar ile avlu revak kubbelerini taşıyan sütunlar

birbirlerine mermer ve Hereke pudingi taşlar ile örülmüş sivri kemerler ile bağlanmıştır.

Örtüden gelen yükleri alarak ayaklar ve duvar vasıtasıyla temele aktaran kemerler, yapılacak kemerin formuna göre şantiyede önceden hazırlanmış taşlar ile ahşap kalıplar üzerinde örülmüştür. Kalıp üzerinde her iki üzengi taşından başlanarak tepeye kadar örülen taşların tepe noktasına kilit taşı yerleştirilerek kemer örgüsü tamamlanmıştır. Kemer taşları birbirlerine demir zıvanalarla bağlanmıştır. Kemerlerin basınç altında açılmasını önlemek amacıyla üzengi taşlarının üzerine demir gergiler yerleştirilmiştir.

4.3.4. Döşeme

Yeni Cami'nin harim mekânının zemini altıgen tuğladır. Yapıda sıcak bir zemin sağlamak için tuğla üzerine yükseltilmiş ahşap döşeme yapılmış olup üzeri halı kaplanmıştır (Şekil 4.50). Yapının kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde yer alan yan revaklardan harim kısmına girişi sağlayan ve imam-hatip girişlerinin bulunduğu yan revakların zemini mermer iken orta kısımdaki yan revakların zemini altıgen tuğladır. Yan revakların özgün zemin kaplamasında yer yer özgün olmayan çimento esaslı şap ile onarımlar yapılmıştır. Harim zeminine göre yaklaşık olarak 5.60 m. yükseklikte harimi üç yönde çevreleyen mahfil katının döşemesi altıgen tuğla üzeri halı kaplamadır (Şekil 4.51).

Şekil 4.50: Harim mekânı ahşap zemin kaplaması (2018)

Şekil 4.51: Mahfil katı altıgen tuğla döşemesi (2018)

Hünkâr mahfilinin zemini ahşap kaplama üzeri halı iken buradan çıkılan balkonun zemini ahşap kaplamadır (Şekil 4.52)

Şekil 4.52: Hünkâr mahfilini balkonun ahşap kaplama zemin (2018)

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı kısımlarında mahfil katından çıkılan balkonların zeminleri altıgen tuğladır. Burada da mahfil katında olduğu gibi yer yer çimento esaslı şap ile onarım yapılmıştır (Şekil 4.53).

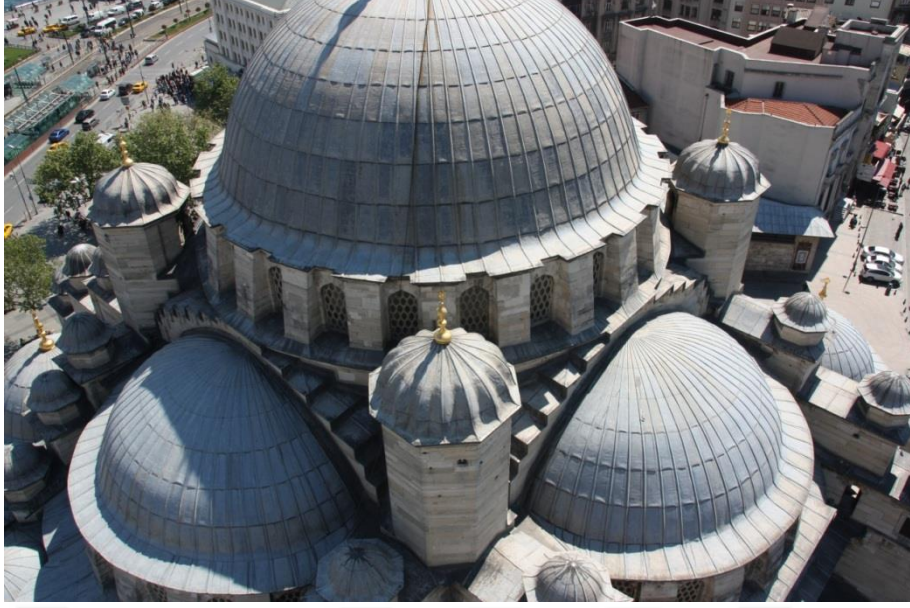
Şekil 4.53: Kuzeybatı yönündeki balkonun altıgen tuğla döşemesi (2018)

Yapının harim zeminine göre yaklaşık 15.30 m. yükseklikte demir korkuluklarla çevrili dolaşmalık katı; 27.90 m. yükseklikte ana kubbe dolaşmalık katı yer almaktadır. Dolaşmalık katlarının zemini birbirlerine kenet ile bağlanmış olan taşlar ile örülmüştür.

4.3.5. Örtü

Harim mekânını örten ana kubbenin iç çapı 16.38 m. olup kalınlığı 0.90 m.'dir. Dört filayağı üzerinde yaklaşık olarak 14.00 m. açıklığında 25 m. yüksekliğinde sivri kemerlere oturmaktadır. Ana kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Pandantiflerin üzerleri kalemşi süsleme olup, dört büyük halifenin isimleri hüsn-ü hat levha olarak işlenmiştir. Kubbenin yuvarlak formlu kasnağının yüksekliği yaklaşık olarak 3.00 m.'dir ve üzerinde 24 pencere açıklığı bulunmaktadır.

Ana kubbenin etrafındaki dört yarım kubbenin iç çapları yaklaşık 6.60 m., kalınlıkları ise 0.90 m.'dir. Yarım kubbeler güneydoğu yönünde 9, diğer yönlerde 7 adet yuvarlak kemerli pencere açıklığına sahip kasnaklara oturmaktadır. Caminin iç mekân yüksekliğini belirleyen ana kubbenin tepe noktası 39.36 m. iken yarım kubbelerin tepe noktası yükseklikleri 27 m. civarındadır (Şekil 4.54). Ana kubbe ve onu çevreleyen dört yarım kubbenin köşelerinde kalan boşluklar yaklaşık olarak 6.50 m. çapında, tepe noktasının yüksekliği yaklaşık 21.00 m. olan dört tam kubbe ile tamamlanmıştır. Dört filayağı üzerinde yükselen, bir kenarı 1.58 m. olan sekizgen gövdeli ağırlık kuleleri dilimli kubbelerle örtülmüştür. Bu dilimli kubbelerin tepe noktasının yüksekliği 31.49-31.72 arasında değişmektedir. Yapıda güneydoğu yönü hariç diğer yönlerde kademeleşerek alçalan diğer sekizgen gövdeli ağırlık kulelerinin üzerleri de kubbelerle örtülmüştür.

Şekil 4.54: Ana kubbe, yarım kubbeler ve ağırlık kuleleri örtü sistemi (GETA, 2016)
Harim mekânına kuzeybatı yönünden girildiğinde diğer yönlerde olmayan bir genişleme görülmekte olup bu kısmın üzeri dört adet kubbe ile örtülmüştür (Şekil 4.55). Tepe noktası yükseklikleri 17.59-19.38 m. arasında değişen bu kubbelerden dış kısımlarda olanlar daha basıktır. Kubbeler kurşunla kaplanmıştır.

Şekil 4.55: Yapının örtü sistemi (GETA, 2016)

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı yönünde yer alan yan galerilerin üzerleri demir eliböğründelerle taşınan geniş ahşap saçaklarla örtülmüştür. Galeriyi örten saçığın sokak zemininden yüksekliği kuzeydoğu cephesinde yaklaşık olarak 12.00 m.,

güneybatı cephesinde yaklaşık olarak 11.70 m.'dir. 8.00 m. genişliğe sahip saçaklar kurşun ile kaplanmıştır.

Yapının avlu kısmındaki revakları örten kubbelerin çapları 3.77-4.97 m.; tepe noktası yükseklikleri 12.15-12.87 m. arasında değişmekte olup iç kısımları kalemşi süslemelere sahiptir. Yalnız bu kubbelerden kuzeybatı avlu giriş kapısı üzerinde ve son cemaat yerinden harime giriş kapısı üzerinde yer alan kubbeler daha yüksek olarak tasarlanarak giriş aksı vurgulanmıştır. Kuzeybatı avlu giriş kapısı üzerinde yer alan kubbenin çapı 6.40 m., tepe noktası yüksekliği 15.48 m.'dir. Kuzeybatı cami giriş kapısı üzerinde yer alan kubbenin çapı yaklaşık olarak 6.50 m. civarında olup tepe noktası yüksekliği 15.24 m.'dir. İki de içeriden dilimli kubbe şeklindedir. Revak kubbelerini avlu duvarlarına paralel şekilde düzenlenmiş 20 adet sütun dizisi taşımaktadır. Kubbelerin üzerleri kurşunla örtülmüştür.

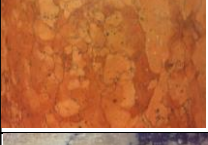

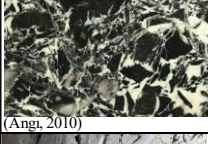

Yapının tüm kubbelerinin örgüsünde yaprak tuğla kullanılmıştır. Kubbe örgüsü, kubbenin eteğinden başlanarak aralarına horasan harcı koyulan tuğlaların ışınsal olarak yerleştirilmesiyle örülmüş olup tepe noktasındaki bir kilit taşıyla tamamlanmıştır. Kubbe örgülerinin iç kısmı horasan sıva ile kaplanmış, üzeri nefaset sıva ile sıvanmıştır ve iç yüzeyleri kalemşi bezemelerle süslenmiştir. Kubbe örgülerinin dış kısmı ise horasan harcı ile kaplanmış, üzerine saman katkılı çamur sıva ile sıvanmış ve kurşun levhalar ile kaplanmıştır.

5. YAPININ MALZEME TESPİTLERİ VE YAPIM TEKNİKLERİ

5.1. Taş

Yapıda küfeki taşı, Marmara mermeri, Verona mermeri, İscehisar mermeri, Kelt mermeri, Hereke pudingi, Kestanbol graniti, Aswan graniti, serpantin breşi, Mısır yeşil breşi, gri kireçtaşı, kırmızı porfir, yeşil porfir, oniks taşları kullanılmıştır (Tablo 5.1) (Şekil 5.1-2-3-4-5).

Tablo 5.1: Yeni Cami'nin yapımında kullanılan taşlar ve özellikleri

No	Renk-Doku	Doğal Taş Adı	Latince Adı	Litoloji	Ocak Yeri	Yapıdaki Kullanımı
1		Bakırköy Küfeki Taşı	-	Maktralı Kireçtaşı	Bakırköy-İstanbul	Duvar örgüsü
2		Marmara Mermeri	Marmor Proconnesium	Mermer	Marmara Adası-Saraylar	Duvar kaplaması, zemin döşemesi, sütun, sütun başlığı ve kaidesi, korkuluk, korniş
3		Verona Mermeri	-	Ammonitli Kireçtaşı	Verona-İtalya	Sütun, rozet
4		İscehisar Mermeri	Marmor Phrygium-Docimeium	Breşik Mermer	Afyon	Sütun
5	(Angr, 2010)	Kelt Mermeri	Marmor Celticum	Breşik Kireçtaşı	Aubert, St. Girons, Pirene Dağı- Fransa	Rozet
6		Hereke Pudingi	Breccia di Hereke	Konglomera	Hereke, İzmit-Türkiye	Sütun, kemer örgüsü, madalyon
7		Granit	Granito del foro	Granit	Mısır	Sütun

8		Kestanol Graniti	Marmor Troadense	Kuvars Monzonit	Çığı Dağı, Ezine-Çanakkale	Sütun
9		Aswan Graniti	Lapis Syenites	Granit	Syene Dağı-Aswan-Mısır	Sütun
10		Serpantin Breşi	Marmor Thessalicum	Breşik Ofikalsit	Larisa-Thessaly-Yunanistan	Sütun, kabara, zemin döşemesi
11		Mısır Yeşil Breşi	Breccia Verde di Egitto	Çakıltaşı (Konglomera)	Hammamat Vadisi - Mısır	Sütun
12		Gri Kireçtaşı	-	-	-	Sütun
13	(Angı, 2010)	Kırmızı Porfir	Lapis -Mons Porphyrites	Andezit-Dasit Porfir	Gebel Dokhan Dağı-Mısır	Rozet
14	(Angı, 2010)	Yeşil Porfir	Marmor Lacedaemonium	Dasit Porfir	Sparta, Taygetus Dağı-Yunanistan	Rozet
15		Oniks	Marmor Onychites	Albatr	Wadi Umm Argub-Mısır	Zemin döşemesi (disk)
Yapıda kullanılan taş çeşitleri, Prof. Dr. Erol Gürdal, Prof. Dr. Abdullah Sinan Öngen ve Doç. Dr. Namık Aysal ile sahada yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir.						

Küfeki taşı olarak bilinen maktralı kireçtaşı, yapının harim ve avlu duvarlarında, ön bahçe duvarlarında ve minaresinde örgü malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu taş o dönemde Bakırköy civarındaki taş ocaklarından çıkarılarak İstanbul Tarihi Yarımada'da bulunan antik eserlerde olduğu gibi Yeni Cami'de de ana malzemelerden biri olarak kullanılmıştır (Angı, 2010: 33). Yeni Cami'nin duvarlarında kullanılan küfeki taşı, kesme taş duvar örgü tekniği ile örülmüştür. Taşıyıcı olan bu duvarların iç ve dış cidarları kesme küfeki taşıdır. İç ve dış cidarın arası moloz taş ve horasan harcı dolgu olarak örülmüştür. Yüksekliği 25-50 cm. arasında; genişliği 50-195 cm. arasında değişen kesme küfeki taş bloklar birbirlerine yatayda demir kenetler ve düşeyde demir zıvanalarla bağlanmıştır. Taş üzerindeki yuvalar kurşun ile sabitleştirilmiştir. Yapının minareleri de küfeki kesme taş örgüye

sahiptir (Şekil 5.4e). Minare duvarları da kesme taş örgü tekniği ile yapılmıştır. Minare basamak taşları üst üste geldiğinde dar kenarı minare boşluğu ortasında bir sütun oluşturacak şekilde dairesel, geniş kenarı ise minare duvarı eğriliğinde olacak şekilde hazırlanmıştır. Minare örgüsünde dar kenarlar birbirine düşeyde demir zıvanalarla bağlanırken; geniş kenarlar minare duvarı örgüsü içine, düşeyde demir zıvanalarla ve yatayda demir kenetlerle bağlanmıştır. Taştaki yuvalara eritilmiş kurşun dökülüp sabitleştirilerek taş minarenin yapımı sağlanmıştır.

Yapıda mermer; yer döşemesinde, merdiven basamaklarında, duvar kaplamasında, giriş kapılarında, harim ve avlu bölümlerinde bulunan pencerelerin söve ve denizliklerinde, korkuluklarda, süsleme ve tezyinata, kitabelerde, alemlerin bir kısmında, mihrapta, minberde, müezzin mahfilinde, hünkar mahfilinde, şadırvanda, avlu revaklarında ve diğer bölümlerde kullanılan taşıyıcı sütunlarda, sütun başlıkları ve kaidelerinde, kemerlerde kullanılmıştır. Yapıda genel olarak kullanılan mermer malzeme Marmara mermeridir. O dönemde Marmara Denizi'nin güneybatısındaki Marmara Adası'nın kuzeyinde bulunan Saraylar beldesindeki ocaktan çıkartılmıştır. (Angı, 2010: 38).

Yapıda avlunun, son cemaat yerinin, kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinden harime girişi sağlayan yan revakların ve imam-hatip girişlerinin bulunduğu yan revakların zemininde Marmara mermeri döşeme görülmektedir (Şekil 5.1b). Ayrıca avlu, harim ve mahfil katındaki pencere içi zeminleri de mermerdendir. Kullanılan mermerler çeşitli boyutlardadır. Mermerler zemine tuğla tozu bol kireç harcı kullanılarak uygulanmıştır. Yapının kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı cephelerinden avlu ve harim kısmına ulaşımı sağlayan merdiven basamakları ve sahanlıkları mermerdendir (Şekil 5.1c). Merdivenlerin basamaklarında kullanılan mermerlerin genişlikleri 24-33 cm. arasında değişmekte olup rıht yükseklikleri yaklaşık olarak 20 cm.'dir. Ayrıca yapının avludan harime geçiş revağının yer döşemesinde oniks taşından disk ve serpantin breşinden bordür süsleme bulunmaktadır (Şekil 5.1d).

Yapıda dış kısımda, avlu ve son cemaat yerindeki revakların duvar yüzeyleri, kuzeydoğu ve güneybatı cephelerindeki yan revakların duvar yüzeyleri, bu cephelerde bulunan abdest alma musluklarının aynaları; iç mekanda ise yan sofaların duvar yüzeyleri ve mihrap duvarının bir kısmı Marmara mermeri ile kaplanmıştır. Kullanılan mermerlerin boyutları farklılık göstermektedir. Sıfır derz olacak şekilde uygulanan mermerler duvara demir donatılarla bağlanmıştır.

Yapının taç kapı ve harim kapılarında Marmara mermeri kullanılmıştır. Taç kapılar boydan boya mermer ile inşa edilmiş olup, profilli kornişlerle çevrili düzenlemeye sahiptir. Kapı açıklıkları üzerinde mermer-Hereke pudingi makaralı geçme tarzında örülmüş basık kemerler bulunmakta olup, üzerinde yine mermerden celi sülüs kalemiiyle yazılan kitabeler yer almaktadır (Şekil 5.5b). Duvar üzerinde bitişi mermer mukarnas ve bezemeli frizlerle sağlanan taç kapılar yine mermerden yapılmış bezemeli taç ile sonlandırılmıştır. Burada kullanılan mermerlerin yükseklikleri 45-90 cm. arasında değişmektedir. Mermerler sıfır derz olacak şekilde uygulanmış olup demir donatılarla duvara bağlanmıştır. Mermer malzemenin görüldüğü harim kapıları ise bir dizi profilli dikdörtgen çerçeve içine alınmış olup, taç düzenlemesine sahip değildir. Kapı açıklığı mermerden kemerle geçilmiştir. Üzerinde mermerden kitabe bulunmaktadır. Yalnız avludan harime girişi sağlayan harim kapısında mermerden dokuz sıra mukarnas süsleme yer almaktadır. Yapının imam girişinde bulunan Hu kapısının kemerinde, süslemelerinde, kitabesinde, rumi bezemeli taç kısımlarında, altıgen şebekeli duvarlarında da mermer görülmektedir.

Avlu ve harimin tüm alt sıra pencereleri ile mahfil katındaki pencerelerin söve ve denizlikleri de mermerdendir. Cephede avlu bölümündeki mermer sövelerin genişliği 50-55 cm, kalınlığı 20-22 cm. arasında değişmektedir. Harim ve mahfil katındaki mermer sövelerin genişliği 30-35 cm., kalınlıkları ise harimdekilerde 21-23 cm., mahfil katındakilerde 15-22 cm. arasında değişmektedir (Şekil 5.3d). Avlunun iç kısmındaki mermer sövelerin genişliği 60-70 cm., kalınlığı 20-23 cm. arasındadır. Caminin iç kısmında harimdeki mermer sövelerin genişliği 60 cm., kalınlığı 20-22 cm; mahfil katındaki mermer sövelerin genişliği 50-60-70 cm. arasında değişmekte olup kalınlığı 16-21 cm. arasındadır.

Kuzeydoğu ve güneybatı cephelerindeki yan galerilerin korkuluklarında, harimde orta kısım ile kuzeybatı yönündeki sofaları ayıran korkuluklarda, mahfil katındaki korkuluklarda ve müezzin mahfili korkuluklarında mermer malzeme görülmektedir. Yan galerilerin alt katındaki korkuluklar profilli mermerden olup yükseklikleri 60-65 cm., kalınlıkları 8-12 cm. arasında değişmektedir. Harimdeki korkuluklar da profilli olup yükseklikleri 55 cm., kalınlıkları 13 cm.'dir. Müezzin mahfilindeki ve mahfil katındaki korkuluklarda şebekeli oyma tekniği görülmektedir. Bu teknikte altıgen desen malzemeye zeminsiz olarak delikli şekilde uygulanmıştır. Altıgen oyma şebekeli korkulukların yükseklikleri 60-65 cm, kalınlıkları 11 cm.'dir. Yapıdaki

korkuluklar yekpare bir bütün olmayıp parçalar yer yer demir kenetlerle birbirlerine bağlanmıştır (Şekil 5.1a). Kenetler kurşun akıtılarak sabitlenmiştir.

Yapının harimden mahfil katına, mahfil katından daha üst kademeye, çinili yüzeyden kalemişi yüzeye geçişlerde; taç kapı ve harim kapısı süslemelerinde, mihrap nişi, minber ve şadırvan süslemelerinde, sütun başlıklarında mermer mukarnaslar görülmektedir (Şekil 5.4b).

Marmara mermeri kitabeler yapıda taç kapıların üzerlerinde, harim kapı açıklıklarının kemer üstü bölümlerinde, Hu kapısının kemer üstü bölümünde, avlu kemerlerinden kuzeybatı-güneydoğu aksı üzerindeki karşılıklı iki kemerin üst kısmında, iç mekânda kible duvarında mihrap nişi üzerinde ve her iki yanında bulunmaktadır (Şekil 5.4d-5.5a). Kitabeler kabartma tekniğinde yazılmış olup kitabenin bulunduğu konuma göre kabartılan harfler altın varakla kaplanmıştır.

Yapının avlu kısmındaki kubbeler ile harimi örten kubbelerin bir kısmında yükseklikleri genel olarak 170-185 cm. arasında değişen mermer alemler görülmektedir (Şekil 5.4a). Alemler kubbelere demir zıvana ile sabitleştirilmiştir.

Camide mermer malzemenin en ince işçilikleri iç mekânda mihrap, minber, hünkâr mahfili ve müezzin mahfilinde; dış mekânda avlu kısmındaki şadırvanda sergilenmektedir.

Marmara mermeri başta olmak üzere Mısır mermeri, İscehisar mermeri, Verona mermeri, Hereke pudingi, serpantin breşi, Kestonbol graniti, Aswan graniti, gri kireçtaşı, granit gibi çeşitli doku ve renklerdeki taşlar estetik duruş ve sağlam yapılarından dolayı yapının avlu revak sütunlarında, yan galeri sütunlarında ve harimde yan mahfilleri taşıyan sütunlarda kullanılmıştır.

Avluda Marmara mermeri, Hereke pudingi ve Mısır yeşil breşi sütunlar görülmektedir (Şekil 5.2a-b-c). Buradaki sütunlar yekpare olup silindirik formludur. Marmara mermeri sütunların çapları 62-64 cm. arasında değişmektedir. Hereke pudingi sütunların çapları ise 61-65 cm. arasında değişmektedir. Avluda, harime giriş revağının her iki yanında yaklaşık 60 cm. çapında Mısır yeşil breş sütunlar görülmektedir.

Kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinden harime girişi sağlayan yan revakların her iki yanında bulunan mermer sütunlar sekizgen formunda olup, bir kenarı 18-19 cm.'dir. Yapının kuzeydoğu ve güneybatı yan galerilerinde çapları 26-33 cm. arasında

değişen silindirik formlu taş sütunlar mevcuttur. Zemin katın kuzeydoğu yan galeri balkonunda Marmara mermeri ve Aswan graniti sütunlar görülmektedir (Şekil 5.2d). Hu kapısının hemen yanında ise İscehisar mermeri sütun bulunmaktadır. Zemin katın güneybatı yan galeri balkonunda Marmara mermeri ve Kestanbol graniti sütunlar yer almaktadır (Şekil 5.2e). Mahfil katında kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki balkonlarda Marmara mermeri ve Hereke pudingi sütunlar görülmektedir (Şekil 5.3a). Hünkâr mahfil balkonunda ise üç adet Verona mermeri sütun bulunmaktadır (Şekil 5.3b).

Harimin güneybatı yönündeki kapısından girildiğinde her iki yanında ikişer adet Hereke pudingi sütun yer almaktadır. Yine bu giriş aksına paralel olan bir kenarının uzunluğu yaklaşık 38 cm. olan ikişer adet onikgen mermer ayak bulunmaktadır (Şekil 5.3c). Bu ayakların ortasında bulunan sekizgen mermer ayakların bir kenarının uzunluğu 90-94 cm. arasında değişmektedir. Cami iç kısmında yan mahfilleri taşıyan sütunların çoğunluğu Marmara mermerinden yapılmış olup, çapları 27-30 cm arasında değişmektedir. Hünkâr mahfilini de taşıyan bu sütunlardan bir tanesi de Verona mermeridir (Şekil 5.2j). Harimin kuzeydoğu tarafında yer alan bir adet granit sütunun çapı yaklaşık 33 cm; bir adet gri renkli kireçtaşı sütunun çapı 30 cm'dir (Şekil 5.2h-1). Harimin güneydoğu tarafında ise 29 cm. çapında bir adet İscehisar mermeri sütun, yine 29 cm. çapında bir adet serpantin breşi sütun ve 28 cm. çapında Hereke pudingi sütun yer almaktadır (Şekil 5.2f-g).

Yapıdaki sütunlar yekpare olup tümünün mermerden mukarnaslı sütun başlığı bulunmaktadır. İç mekândaki mermer sütun başlıkları altın varaklıdır (Şekil 5.4c). Avlu sütunları mermer bir kaide üzerinde yer alırken; kuzeydoğu ve güneybatı yan galeri sütunları kaidersiz olarak doğrudan döşemeye; iç mekândaki kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı mahfil sütunları kaidersiz olarak sekilere oturmaktadır. Sütunlar, kaidelerine ve sütun başlıklarına; sütun kaideleri, döşeme taşlarına; taşların yuvalarına eritilmiş kurşun dökülerek sabitleştirilmiş demir zıvanalarla bağlanmıştır. Sütunların kaide ve başlık eklemlerinde, basınç etkisiyle kırılmayı ve çatlamayı önlemek amacıyla kurşun tabakası ve metal bilezikler kullanılmıştır. Sütunlar, kaideler üzerinde oluşturulmuş dairesel planlı çıkıntılara oturmakta olup sütun-kaide birleşim bölgesinde metal sütun bileziği bulunmaktadır. Doğrudan döşemeye oturan sütunlarda, döşeme taşı üzerinde sütunun oturacağı alan kadar bir girinti yapılmıştır.

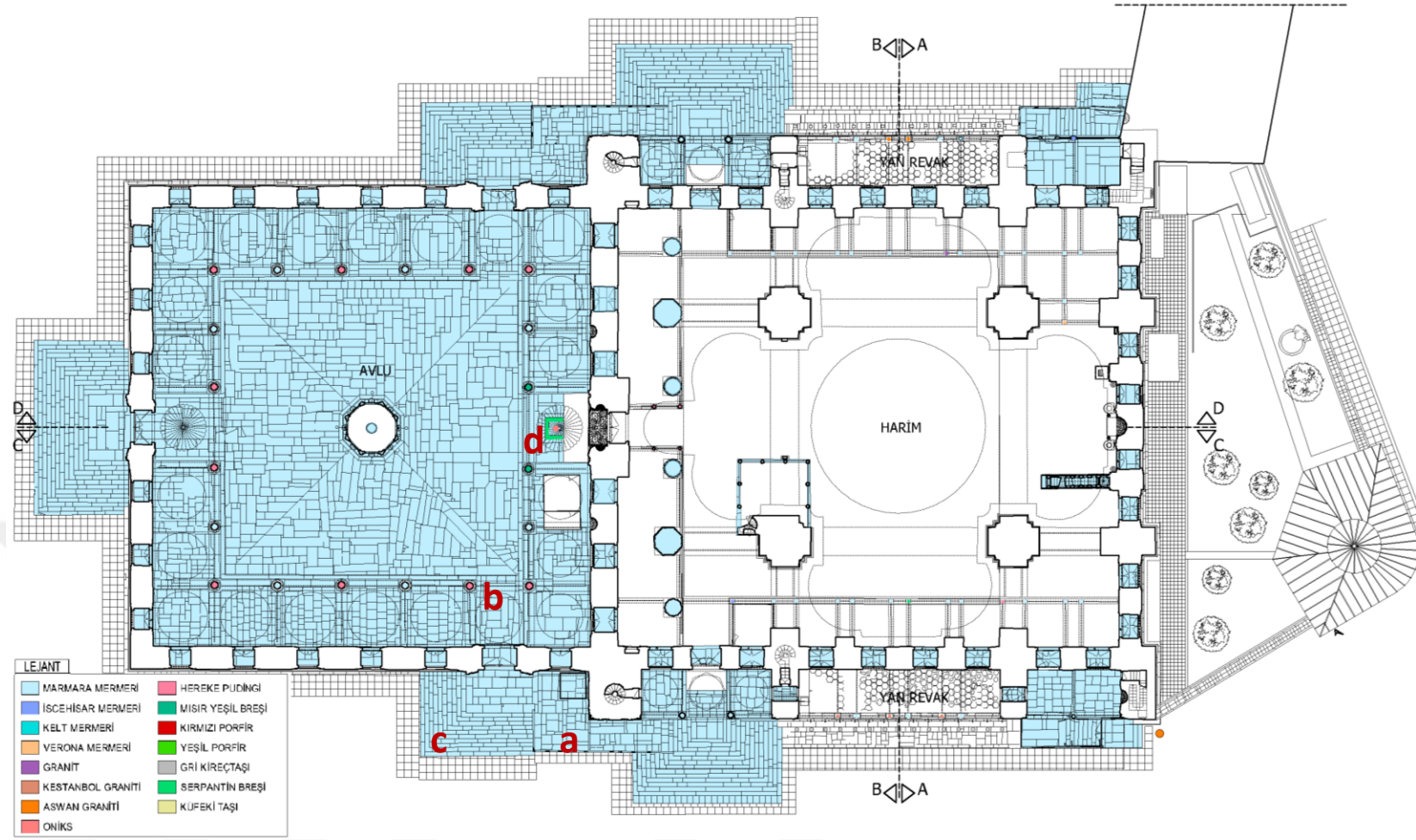
Sütun bu yuvaya yine demir zıvana ile sabitlenmiştir. Bu sütunların döşeme birleşim bölgesinde ise içinde kurşun dolgu bulunan metal bilezikler yer almaktadır.

Hereke pudinginin yapıda sütun sisteminde kullanımının yanı sıra kemer örgüsünde de kullanıldığı görülmektedir. Yapının avlu revak sütunlarını, yan galeri sütunlarını ve harimdeki mahfilleri taşıyan sütunları birbirine bağlayan almaşık kemer örgülerinde Marmara mermeri ile birlikte Hereke pudingi kullanılmıştır (Şekil 5.5c). Yapının üçüncü, dördüncü, beşinci sıra pencere kemerleri örgülerinde küfeki taşı ile birlikte Hereke pudingi almaşık olarak kullanılmıştır. Taç kapılardaki kemerlerde ise Marmara mermeri-Hereke pudingi makaralı geçme örgü sistemi görülmektedir (Şekil 5.5b).

Yapıdaki süslemelerde de çeşitli taşlar görülmektedir. Verona mermeri, yeşil porfir ve kırmızı porfir yapının kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde yan galerilerin kemer aralarında kalan yüzeylerindeki dairevi formlu rozetlerde bezeme malzemesi olarak kullanılmıştır (Şekil 5.3e-5d). Yüzeylerdeki çintemani şekilde düzenlemiş üçlü Verona mermeri rozet kompozisyonunun ortasında da serpantin breşinden kabara yer almaktadır (Şekil 5.5e). Harimdeki mahfil altı kemerlerin aralarında kalan yüzeylerinde ise Verona mermeri ve Kelt mermerinden rozet süslemeler görülmektedir.

5.2. Tuğla

Yapıda tuğla; döşemede, duvar örgüsünde ve kubbe örgüsünde kullanılmıştır (Şekil 5.6). Kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde bulunan yan revakların zemininde ve balkon kısmında, harim mekânının zemininde ve mahfil katında döşeme kaplama malzemesi olarak altıgen (şeşhane) tuğla görülmektedir (Şekil 5.6a-b). Her bir altıgenin kenarı 29 cm, kalınlığı 5 cm. ve derz aralıkları 2 cm.'dir. Kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde üçüncü sıra pencerelerin altı ile yan galeri saçak sistemi arasında kalan duvar kısımlarında tuğla örgüsü görülmektedir (Şekil 5.6c). Daha sonraki dönemlerde yapıldığı düşünülen tuğla duvar örgüsünde farklı tuğla boyutları kullanılmıştır. Tuğlalar çimentolu harç ile örülmüştür. Caminin harim, son cemaat yeri ve avlu revaklarının kubbelelerinde örgü malzemesi olarak 30x30x3-4 cm. boyutlarında yaprak tuğla kullanılmıştır. Tuğlalar horasan harcı ile örülmüş olup, derz aralıkları 3-4 cm.'dir (Şekil 5.6d).

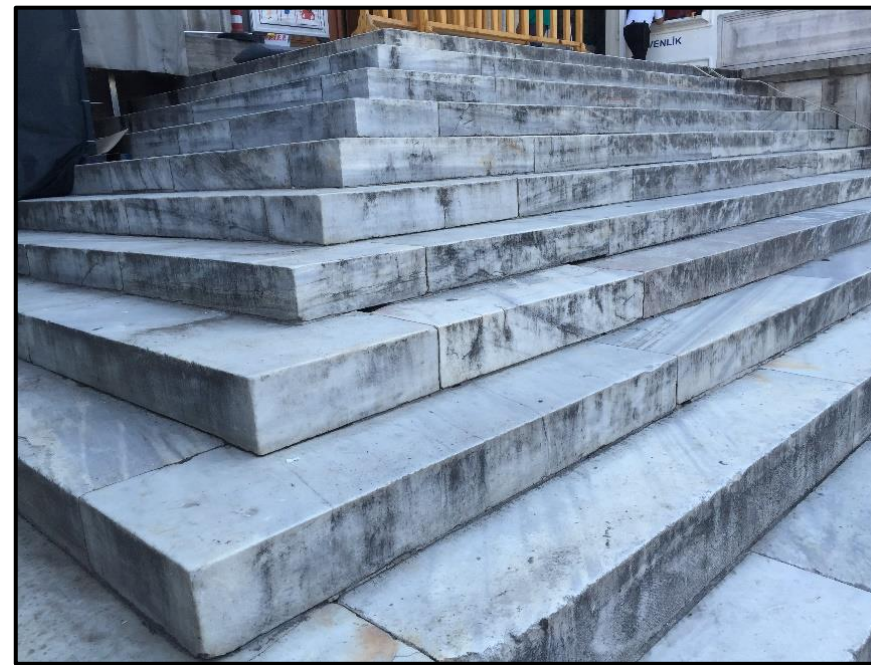
Şekil 5.1: Yeni Cami, zemin kat taş malzeme kullanımı, döşeme-korkuluk (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.1a: Mermer korkuluk ve kenet ile birleşimi (2018)

Şekil 5.1b: Avlu mermer zemin (2018)

Şekil 5.1c: Güneybatı cephesi mermer merdiven (2018)

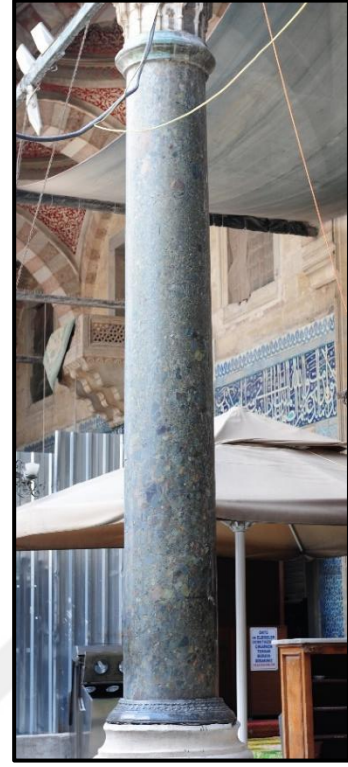
Şekil 5.1d: Serpantin breşi bordür-oniks disk yer döşemesi (2018)

Şekil 5.2a: Marmara mermeri sütun (2018)

Şekil 5.2b: Hereke pudingi sütun (2018)

Şekil 5.2c: Mısır yeşil breş sütun (2018)

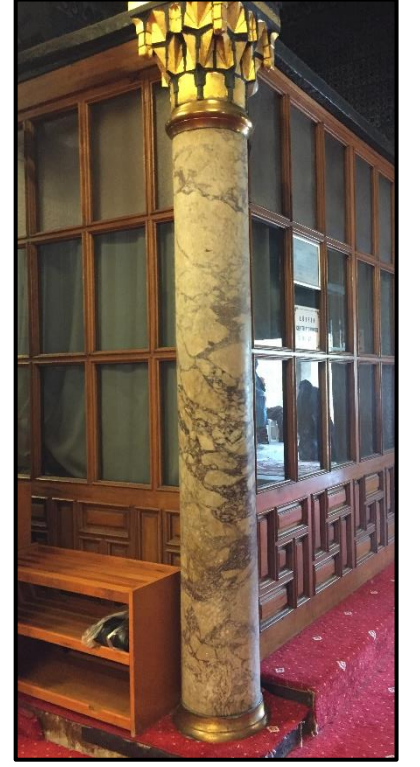
Şekil 5.2d: Aswan graniti sütun (2018)

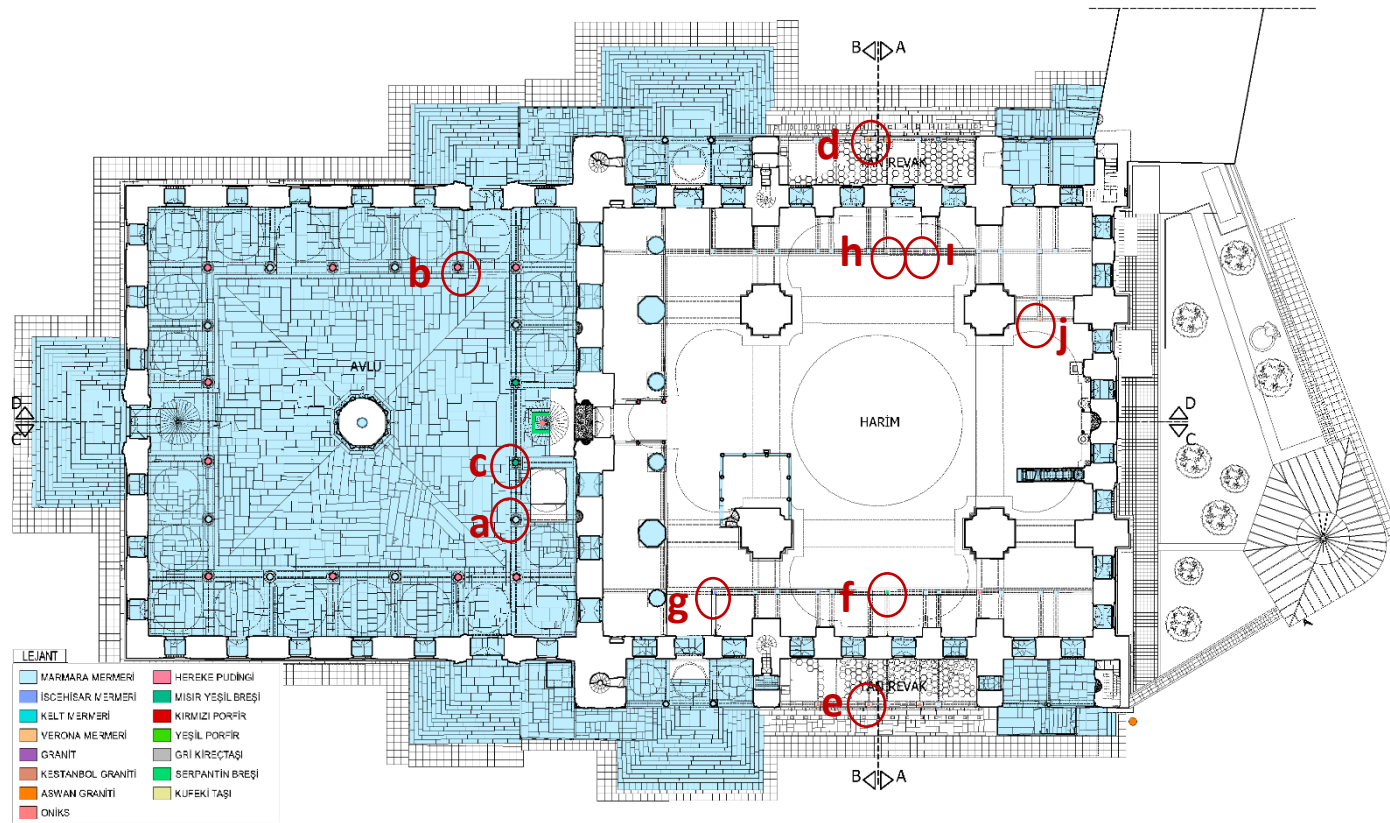
Şekil 5.2e: Kestanbol graniti sütun (2018)

Şekil 5.2f: Serpantin breşi sütun (2018)

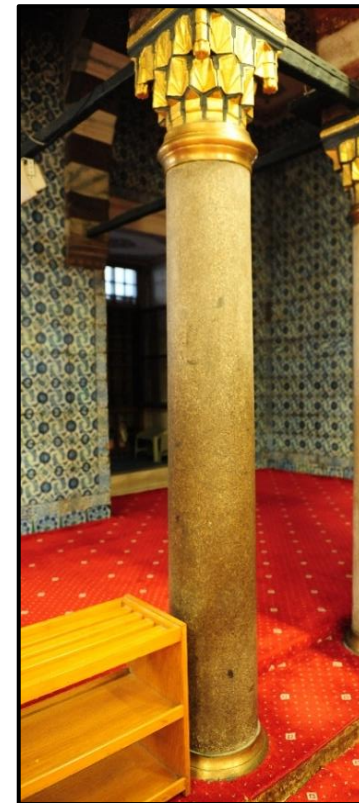
Şekil 5.2g: İscehisar mermeri sütun (2018)

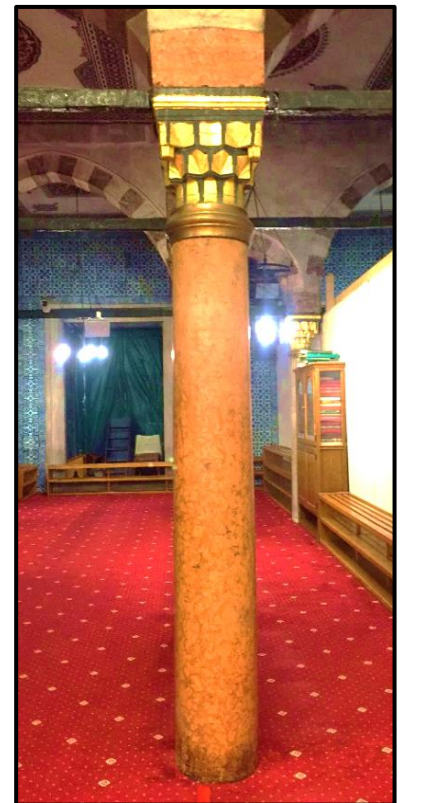
Şekil 5.2: Yeni Cami, zemin kat taş malzeme kullanımı, sütunlar (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

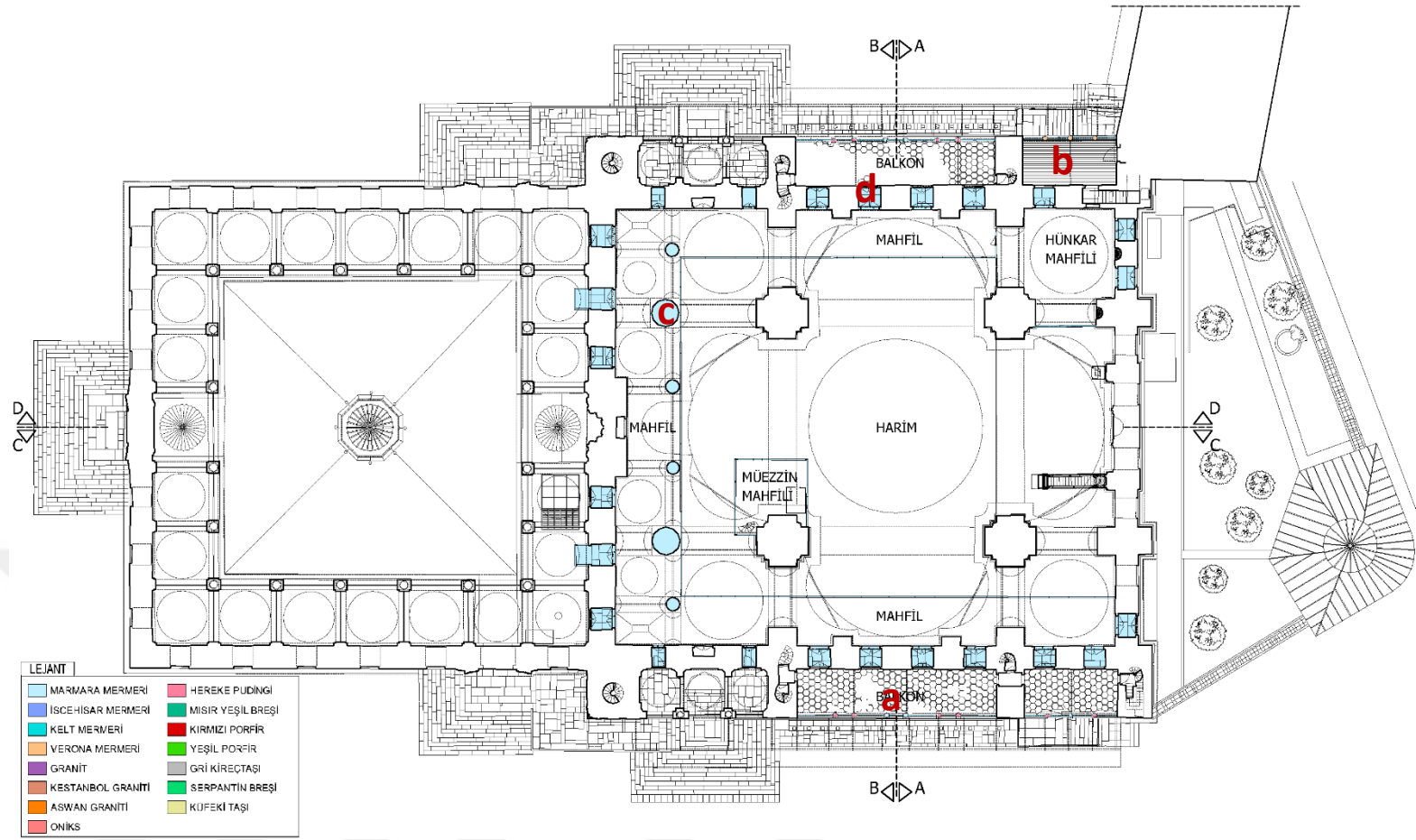
Şekil 5.2h: Gri kireçtaşı sütun (2018)

Şekil 5.2i: Granit sütun (2018)

Şekil 5.2j: Verona mermeri sütun (2018)

Şekil 5.3: Yeni Cami, mahfil katı taş malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

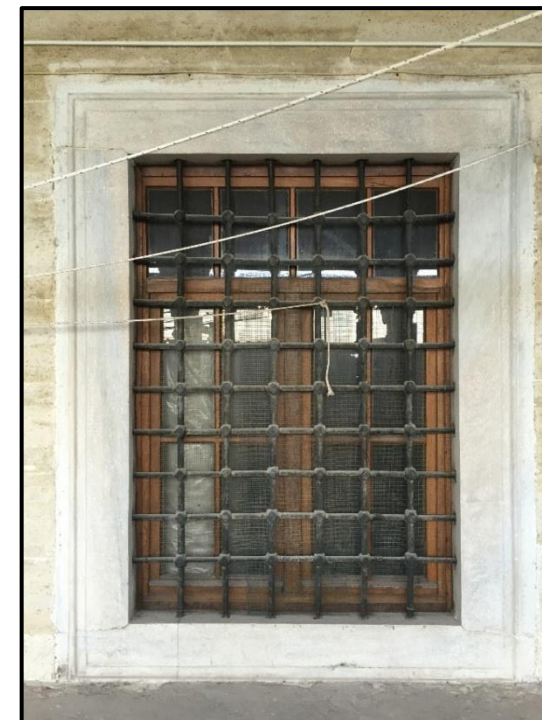
Şekil 5.3a: Güneybatı cephesi, yan galeri Marmara mermeri ve Hereke pudingi sütunlar (2018)

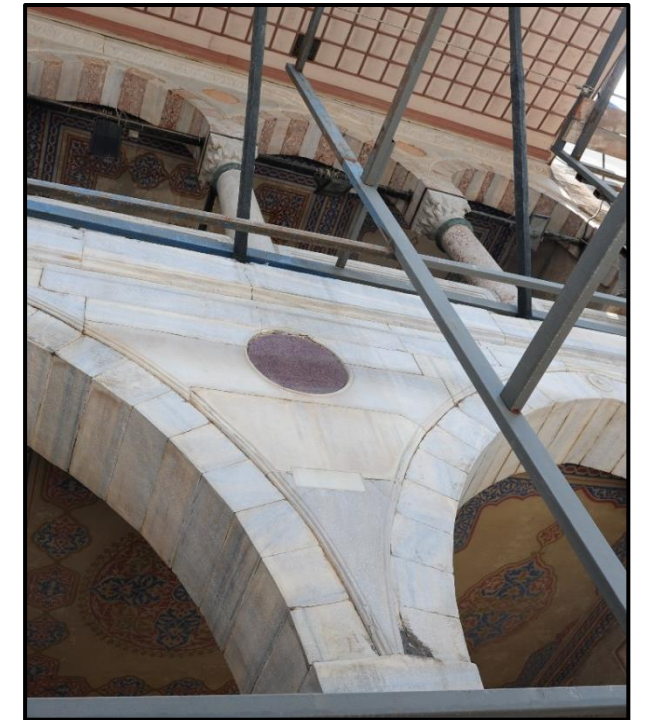
Şekil 5.3b: Hünkar mahfili balkonu, Verona mermeri sütunlar (2018)

Şekil 5.3c: Mermer onikigen sütun (GETA, 2016)

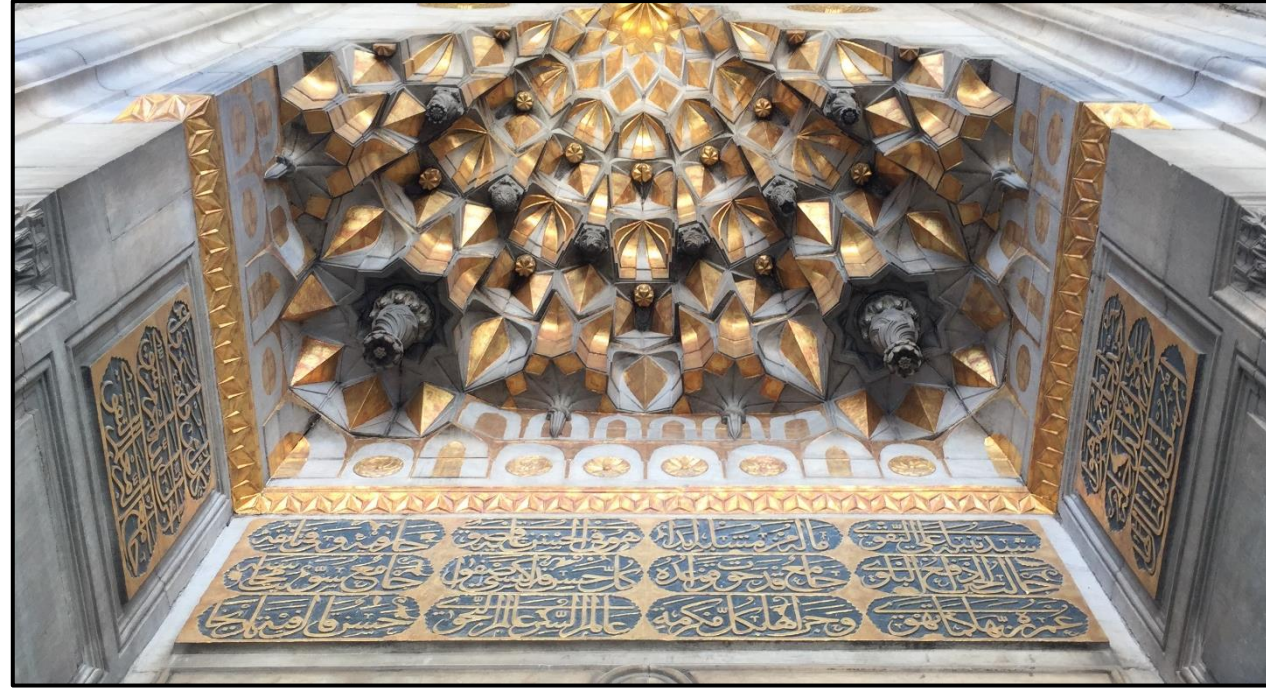
Şekil 5.3d: Kuzeydoğu cephesi balkonu, mermer pencere sövesi (2018)

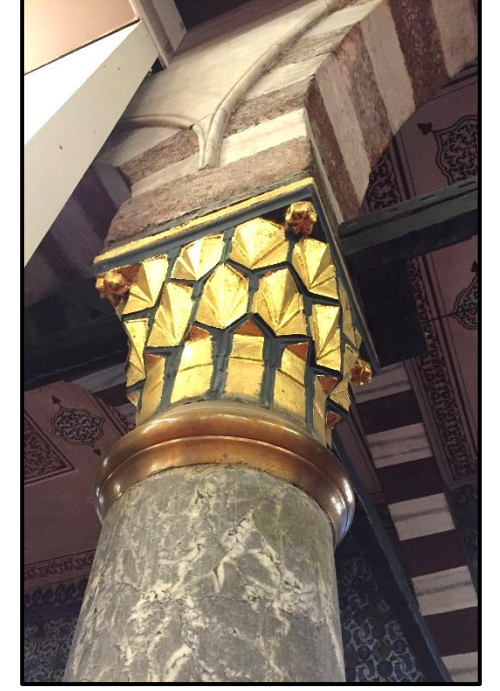
Şekil 5.3e: Güneybatı cephesi, kırmızı porfir rozet (2018)

Şekil 5.4a: Avlu kubbeleri, mermer alemler (GETA,2016)

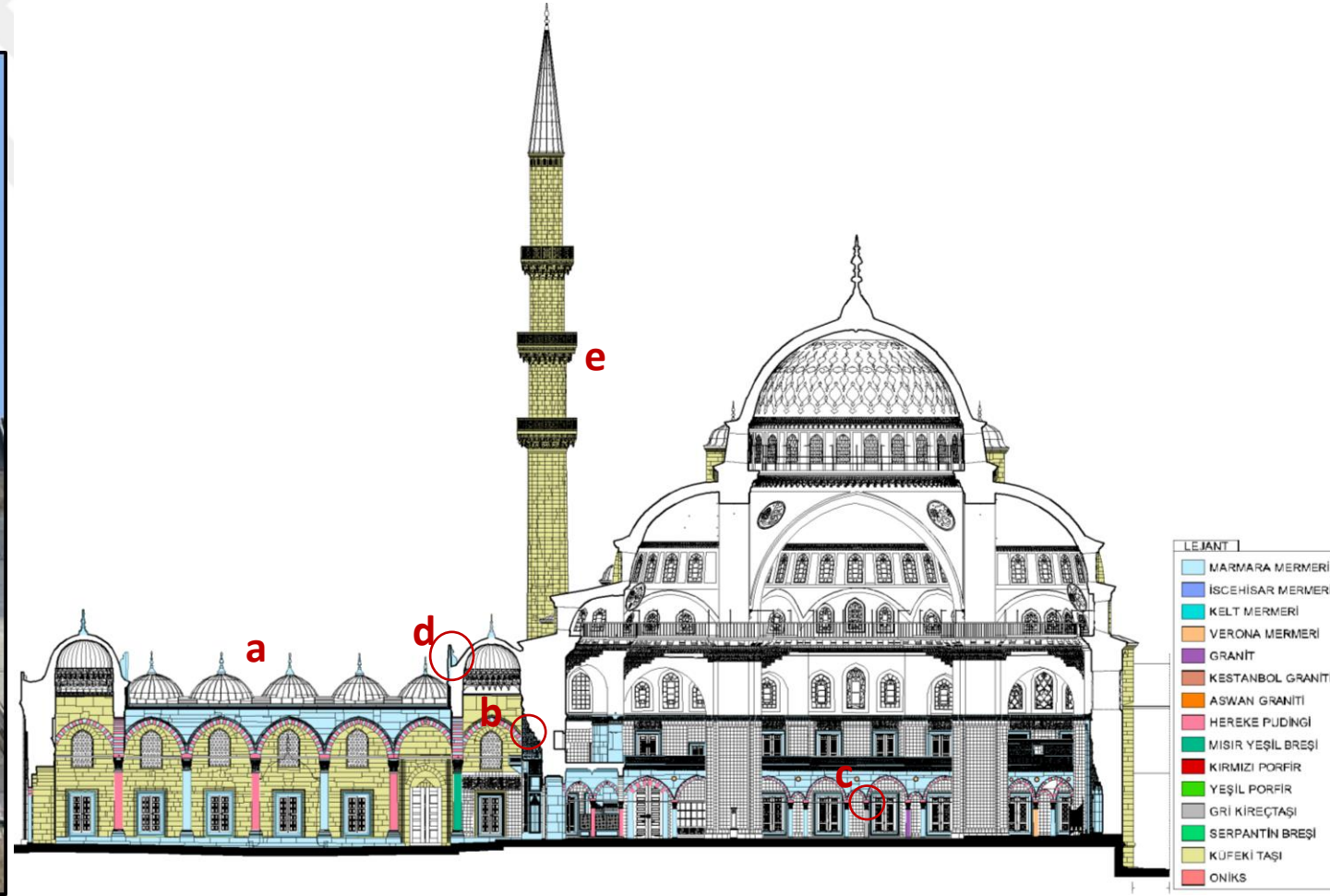
Şekil 5.4b: Altın varaklı mermer mukarnas süsleme ve kitabeler (2018)

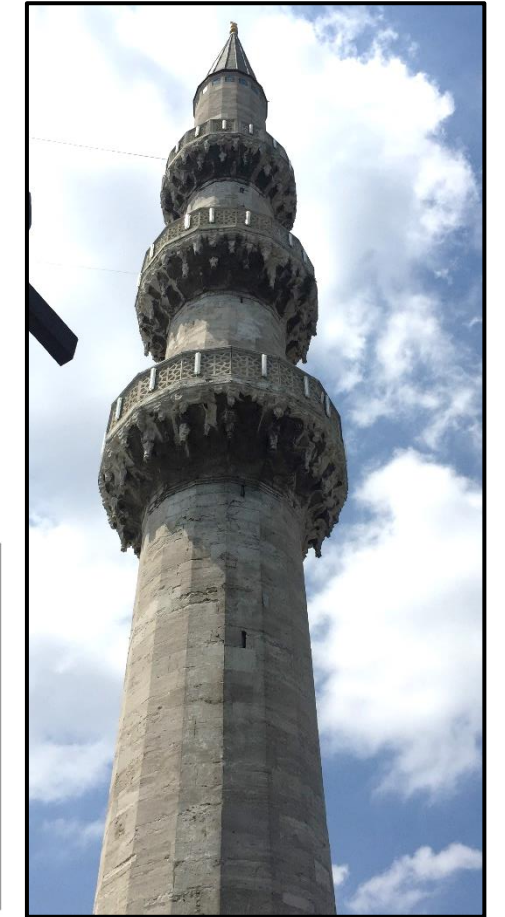
Şekil 5.4c: Mermer sütun başlığı (2018)

Şekil 5.4d: Güneybatı cümle kapısı giriş revağı, mermer taç ve kitabe (2018)

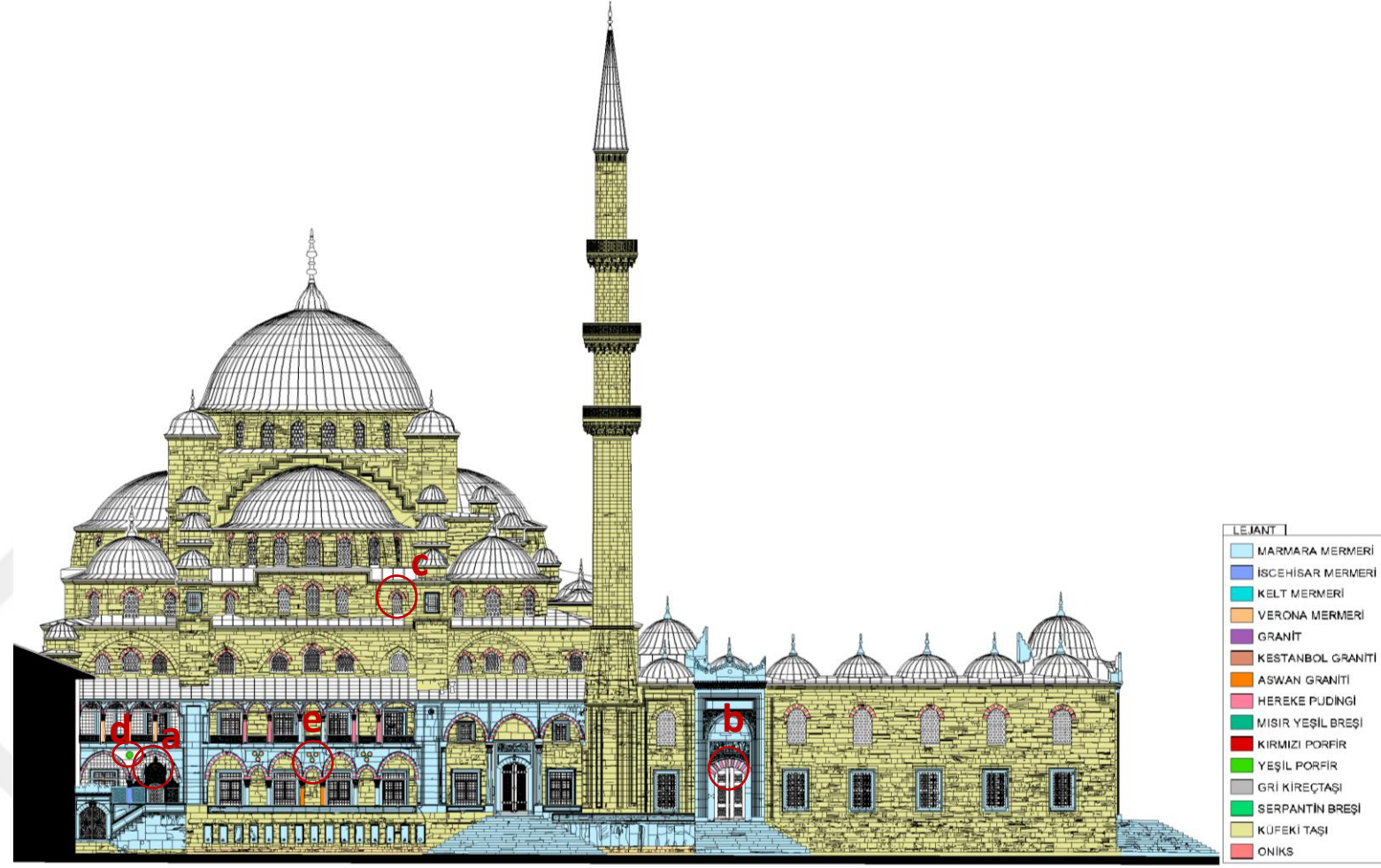
Şekil 5.4: Yeni Cami, D-D kesiti, taş malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.4e: Küfeki taş minare (2018)

Şekil 5.5a: Hu kapısı taş süsleme ve kitabe detayı (2018)

Şekil 5.5: Yeni Cami, kuzeydoğu cephesi, taş malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

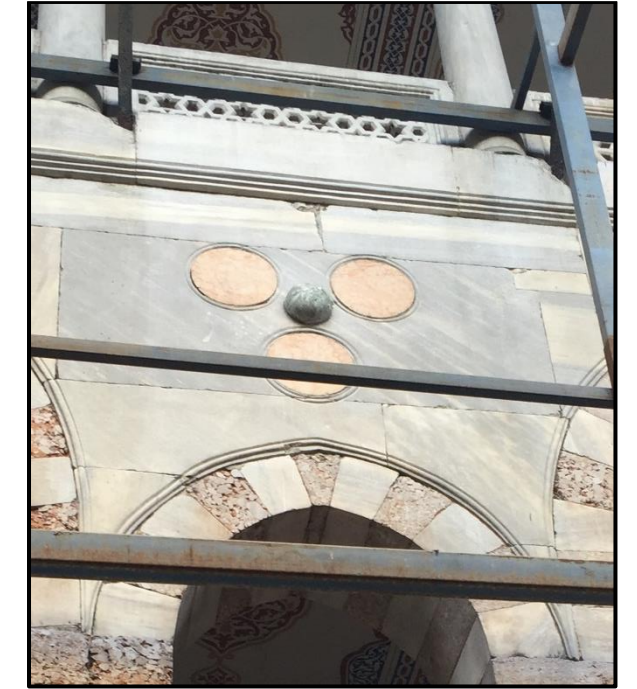
Şekil 5.5b: Kuzeybatı taç kapı, mermer-Hereke pudingi makaralı kemer (2018)

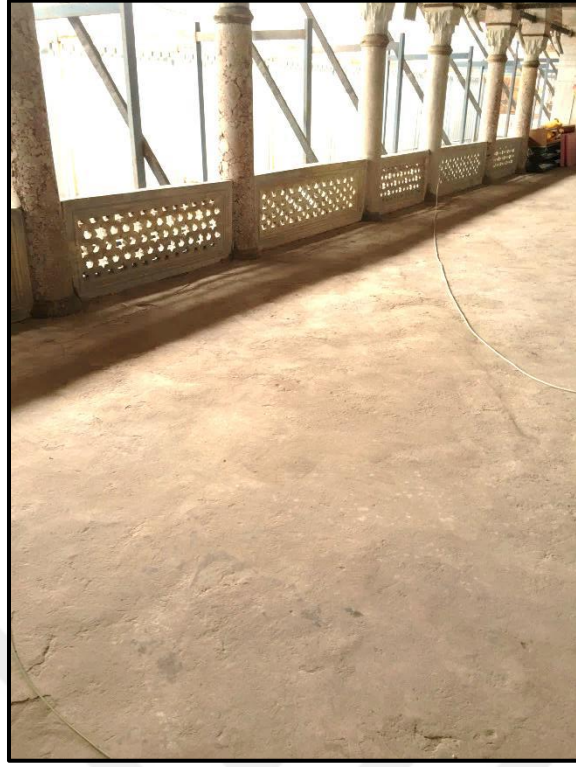
Şekil 5.5c: Kuzeybatı cephesi, almasıık örgü sivri kemer pencere (2018)

Şekil 5.5d: Kuzeydoğu cephesi, yeşil porfir disk (2018)

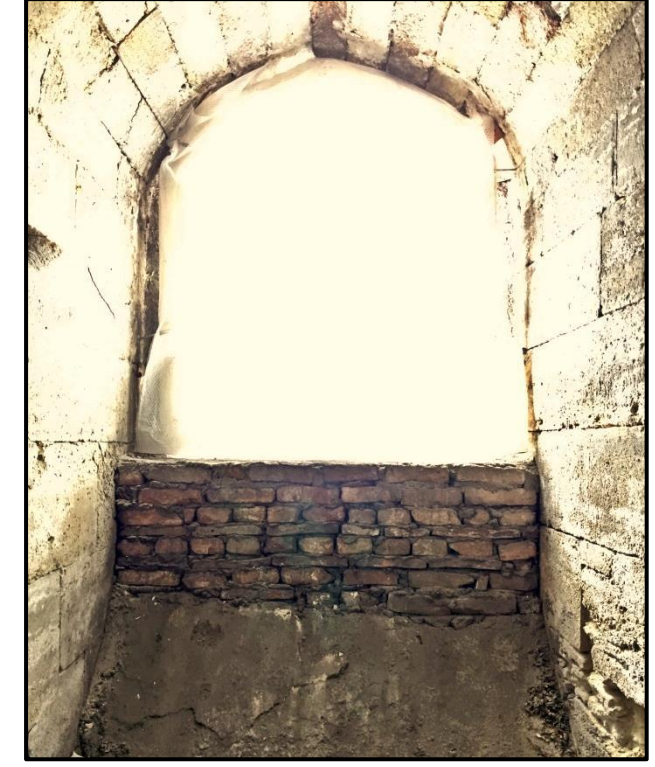
Şekil 5.5e: Kuzeydoğu cephesi, çintemani Verona mermeri ve serpantin breşi kabara süsleme (2018)

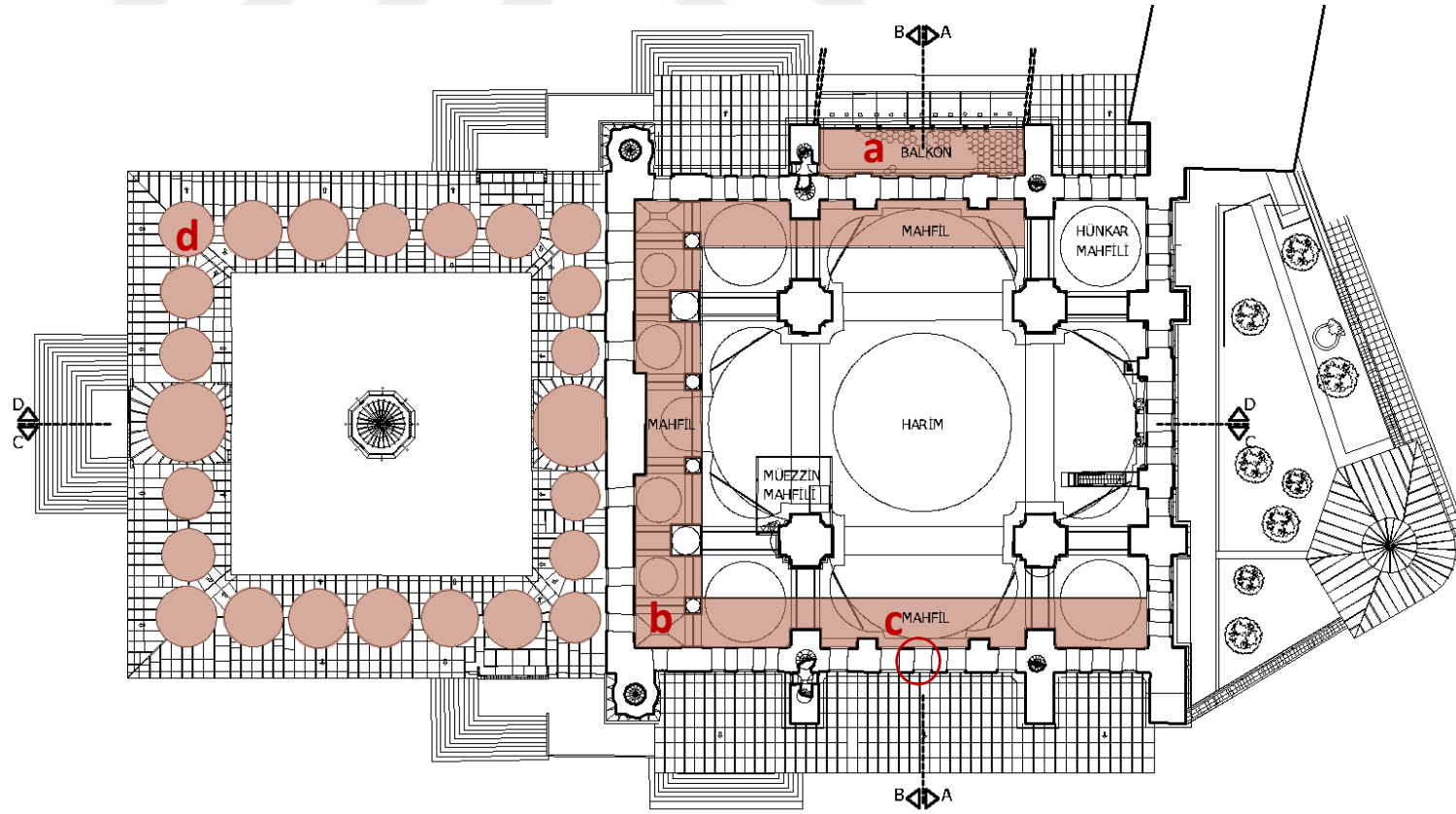
Şekil 5.6a: Kuzeydoğu balkon zemini altıgen tuğla (2018)

Şekil 5.6b: Mahfil zemini altıgen tuğla (2018)

Şekil 5.6c: Çimento harçlı tuğla duvar örgüsü (2018)

Şekil 5.6: Yeni Cami, tuğla malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.6d: Avlu revak kubbesi tuğla örgüsü (GETA, 2017)

5.3. Ahşap

Yapıda ahşap; taşıyıcı sistem hatlarında, kapı ve pencere kepenklerinde, dolap kapaklarında, vaaz kürsüsünde, pencere doğramalarında, döşeme ve tavan kaplamasında, yan galerilerin üzerini örten saçaklarda, muhdes oda ve platformlarda kullanılmıştır (Şekil 5.7-8-9).

Kapı ve pencere kepenklerinde kullanılan ahşaplar ceviz, armut, abanoz, pelesenk ve meşe cinsi ağaçlardan elde edilmiştir. Yapının kapı ve pencereleri iki kanatlı olup simetrikler.

Avluya girişi sağlayan kapılar daha sonraki dönemlerde meşe ağacından yeniden yapılmış olup üç panodan oluşmaktadır (Şekil 5.7a). Üst ve alt panolar kare, orta panolar düşey dikdörtgendir. Panolarda kare hasır motifi görülmektedir. Avlu ve son cemaat yerindeki pencere kepenkleri özgün olmamakla birlikte daha sonraki dönemlerde meşe ağacından yeniden yapılmıştır. Pencere kepenkleri on iki tabladan oluşmaktadır (Şekil 5.7b)

Harime üç yönden girişi sağlayan kapıların tamamı künde-kârî tekniği ile yapılmıştır. Kapılar ceviz ağacından yapılmış olup kapı kanatları üç panodan oluşmaktadır. Üst ve alt panolar kareye yakın yatay dikdörtgen, orta panolar ise daha büyük ve düşey dikdörtgendir (Şekil 5.7f). Kapıların bulunduğu konumlara göre malzeme kompozisyonları değişse de panoların etrafı pelesenk ağacı, armut ağacı, fildişi, kurşun, sedef gibi malzemelerden oluşan zencirek bordür süsleme ile çevrilmiştir (Şekil 5.7c). Orta ve alt panolarda on kollu yıldız motifi görülmekte olup yapılışında kakma tekniğinde sedef işçiliği, yer yer kaplumbağa kabuğu, abanoz ağacı, armut ağacı kullanılmıştır (Şekil 5.7d). Üst panolar ise geometrik kompozisyonlarla işlenmiş ve ortasında yatay dikdörtgen yazı motifi yer almaktadır. Pano aralarında dörder adet bitkisel motifli metal kabara bulunmaktadır. Kapı kepenklerinin binilerinde de panoların çevresini saran bordürlerin malzeme ve bezeme özellikleri görülmektedir.

Harim mekânının zemin ve mahfil katındaki özgün pencere kepenkleri künde-kârî tekniği ile yapılmıştır (Şekil 5.7e). Taşıyıcı strüktürü ceviz ağacından; panoları armut ağacındandır. Pencere kepenkleri üç panodan oluşmaktadır. Orta ve alt panoda kare hasır motifi kullanılmıştır. Dikdörtgen olan üst panoda pelesenk ağacı, armut ağacı, fildişi ve kurşun malzemedden oluşan zencirek bordür süsleme yer almaktadır. Bazı

üst panoların ortasında abanoz ağacından motif bulunmaktadır. Pano aralarında dörder adet metal kabara vardır. Pencere kepenklerindeki binilerde de armut, abanoz ve ceviz ağacından süslemeler görülmektedir.

Harim ve mahfil katında görülen dolap kapakları da künde-kârî tekniğinde yapılmıştır. Dolap kapakları iki kanatlı olup simetriktir. Taşıyıcı strüktürü ceviz ağacından olup panoları armut ağacındandır. Pencere kanatlarında olduğu gibi orta ve alt panoda kare hasır motifi kullanılmıştır. Üst pano yatay dikdörtgen olup yine pencere kanatlarında görülen pelesenk ağacı, armut ağacı, fildişi ve kurşun malzemedan oluşan zencirek bordür bezeme yer almaktadır (Şekil 5.8a). Caminin harim bölümünde bulunan ahşap vaaz kürsüsünde de pencere ve dolap kapaklarının yapım tekniği olan künde-kârî tekniği görülmektedir. Ceviz ağacı üzeri pelesenk ağacı kaplanan vaaz kürsüsünün bezemesinde fildişi, kaplumbağa kabuğu ve sedef kullanılmıştır (Şekil 5.8b).

Hünkâr mahfilindeki pencere kepenkleri ve dolap kapakları künde-kârî tekniğinde yapılmış olup süsleme açısından caminin diğer bölümlerindeki pencere ve dolap kapaklarından farklıdır. Buradaki pencere ve dolap kapaklarının bezemesindeki kompozisyon ve kullanılan malzeme oldukça gösterişlidir (Şekil 5.9a). Taşıyıcı sisteminde ceviz ağacı kullanılan kanatların üstü pelesenk ağacı ile kaplanmıştır. Bu kanatlar üç panodan oluşmaktadır; üst ve alt panolar yatay dikdörtgen, orta panolar ise daha büyük ve düşey dikdörtgendir. Hem kanatların hem de panoların etrafı pelesenk ağacı, abanoz ağacı, fildişi ve kurşun malzemelerden oluşan zencirek bordür bezeme ile çevrilmiştir. Üst ve alt panolarda çeşitli geometrik bezeme (Şekil 5.9b); orta panolarda on kollu yıldız motifi bulunmaktadır (Şekil 5.9c). Kakma tekniğinde yapılan panolarda kaplumbağa kabuğu ve sedef işçiliği mevcuttur. Pencere ve dolap kapaklarının binilerinde de kaplumbağa kabuğu, sedef, kurşun, armut ağacı, abanoz ağacı ve pelesenk ağacından bezemeler yer almaktadır.

Camideki pencere içliklerinin kasalarında özgün ahşap malzeme görülmektedir. Meşe ağacından yapılan kasaların kalınlıkları 10-13 cm. arasında değişmekte olup derinliği ~6 cm'dir (Şekil 5.9d).

Yapının kuzeybatı cephesi ve güneydoğu cephesi pencere doğramaları ile kuzeydoğu ve güneybatı cephelerindeki yan galerilere bakan pencerelerin doğramaları özgün olmayıp daha sonraki dönemde meşe ağacından yapılmıştır. Pencerenin telarusu ve kanadı 8 cm, binisi 10 cm genişliğindedir.

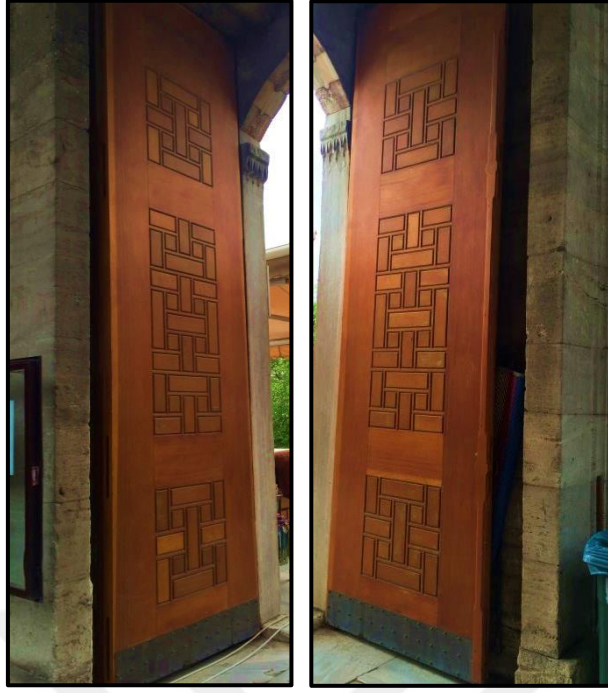
Caminin harim mekânının zemininde ve mahfil altı bölümünde şeşhane tuğla üzerine ahşap kaplama görülmektedir (Şekil 5.8c). Ahşap kaplamaların altındaki 50x150 cm.'lik ızgara sisteminde 5x5 kadronlar kullanılmıştır. Çam cinsinden olan ahşap döşeme kaplamaların genişlikleri 11 cm., kalınlıkları 3 cm.'dir. Kaplama tahtaları birbirlerine lamba zıvanalı olarak birleştirilmiştir.

Hünkâr mahfilinin zemininde ve balkonunda da muhdes çam cinsi ahşap döşeme kaplaması görülmektedir. Hünkâr mahfilindeki ahşap kaplamaların genişlikleri 6 cm, kalınlıkları 3 cm.'dir. Mahfilin balkonundaki ahşap kaplamaların genişlikleri 8 cm, kalınlıkları 3,5 cm.'dir.

Harim mekânının kuzeybatı yönünde giriş aksına göre sağdaki fil ayağına bitişik şekilde bulunan müezzin mahfilinin tavanı ahşap çıtalıdır. 21x21 kareler şeklinde 1 cm'lik ahşap çıtalarla oluşturulan tavanda Edirnekâri süsleme görülmektedir (Şekil 5.8d).

Caminin kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde yan galerileri ve abdest alma yerlerini örten ahşap çatılar mevcuttur (Şekil 5.9e).

Camide çeşitli onarım çalışmalarında yapılan muhdes ahşap bölümler bulunmaktadır. Yapının son cemaat yerinden harime giriş kapısı önündeki sağ revak biriminde, harim mekânının kuzeydoğu ve güneybatı kısımlarında bulunan mahfil altı bölümlerinde muhdes ahşap duvarlı görevli odası yapılmıştır (Şekil 5.8e). Harimin kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki girişlerinin ön kısmında ise muhdes ahşap platform bulunmaktadır.

Şekil 5.7a: Güneybatı avlu giriş kapısı, sağ ve sol kanat (2018)

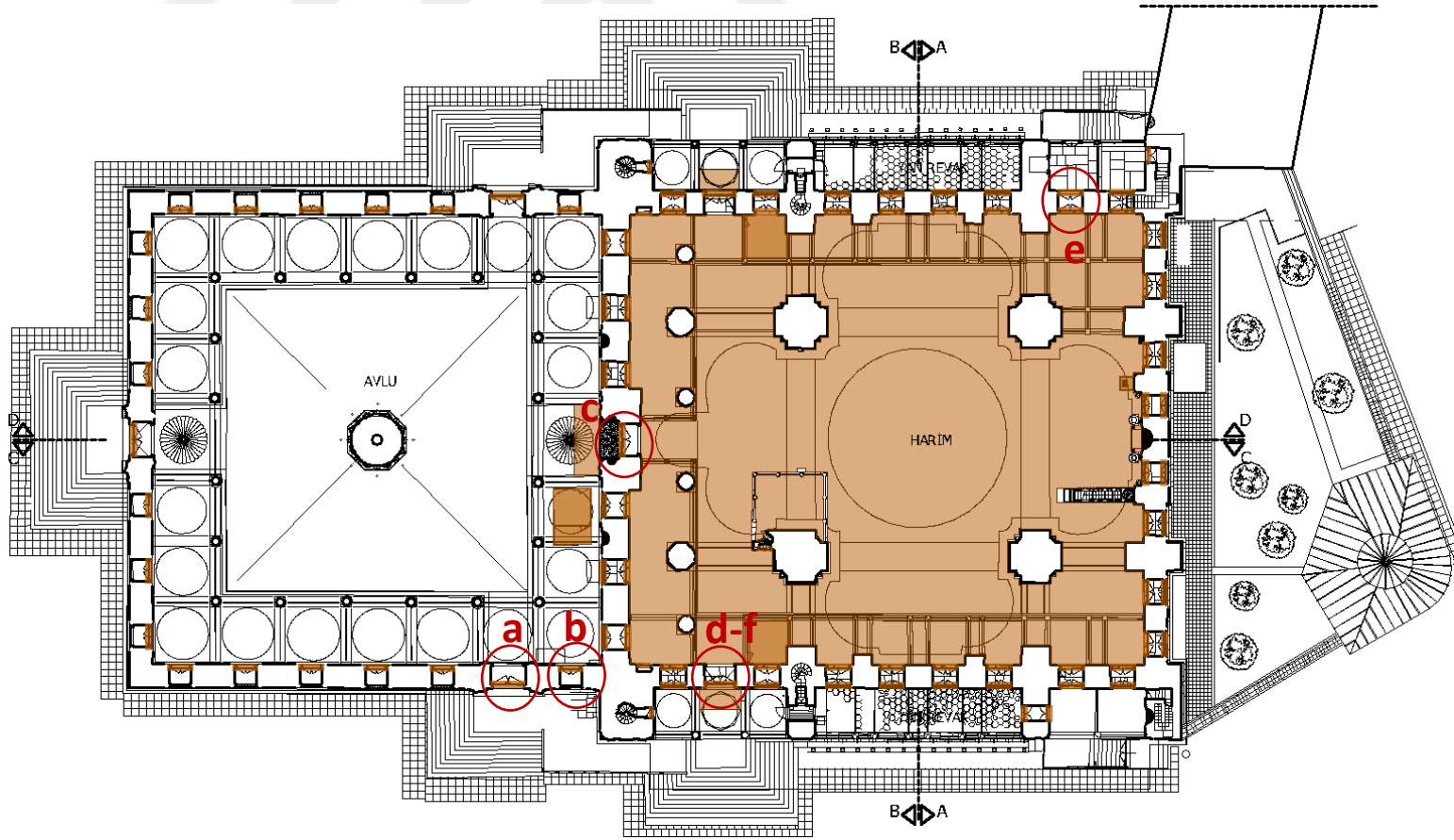
Şekil 5.7b: Avlu pencere kanatları (2018)

Şekil 5.7c: Harim kapı panolarının etrafındaki zencirek süsleme (2018)

Şekil 5.7d: Harim kapısı alt pano (2018)

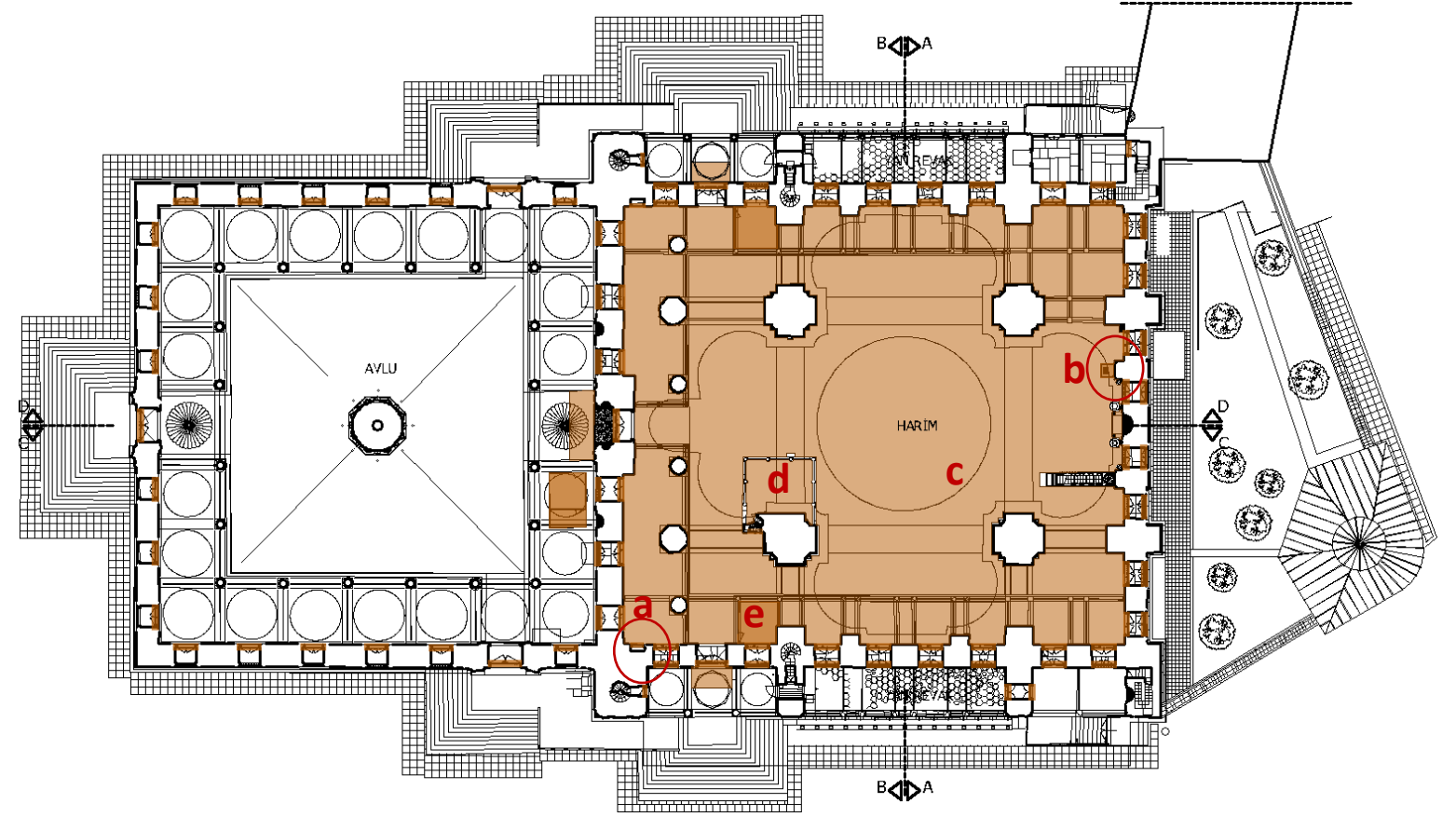
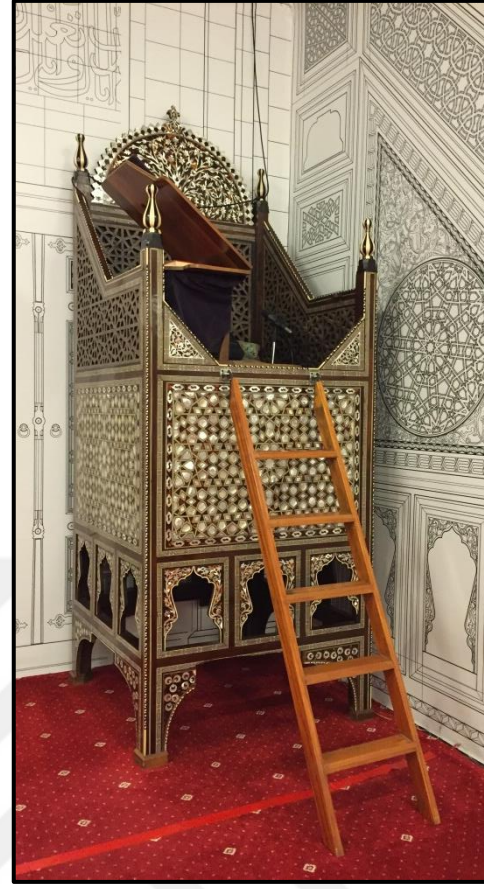
Şekil 5.7: Yeni Cami, zemin kat ahşap malzeme kullanımı, kapı-pencere kanatları (Çizim: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.7e: Harim, pencere kanatları (2018)

Şekil 5.7f: GB harim giriş kapısı (2018)

Şekil 5.8a: Dolap kapakları (AGS,2016)

Şekil 5.8b: Vaaz kürsüsü (2018)

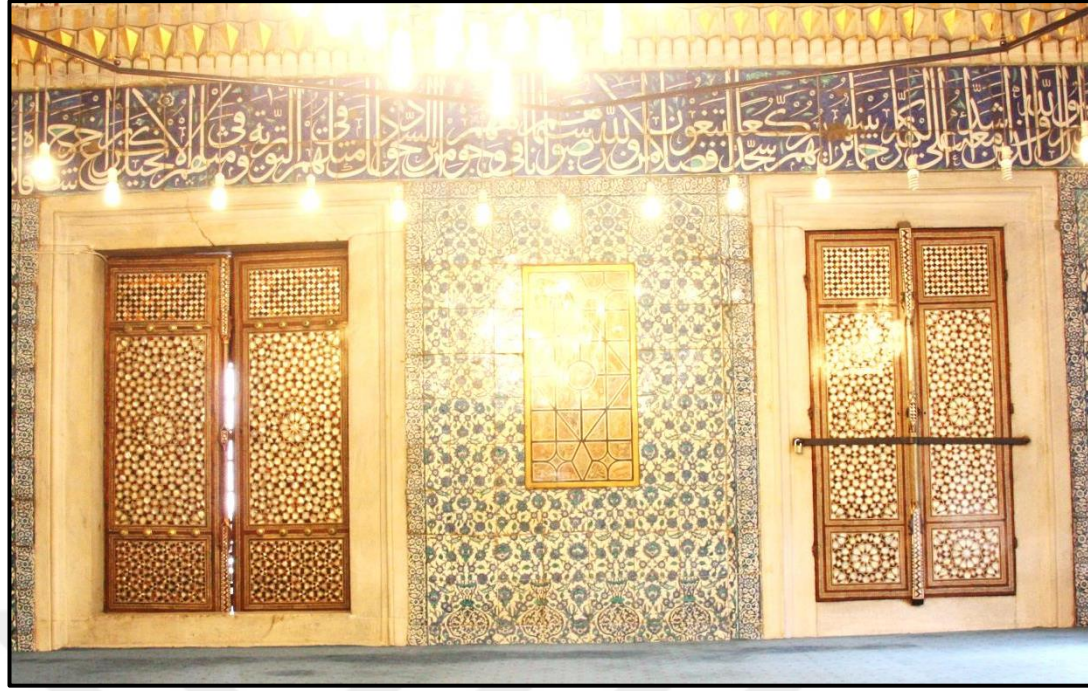
Şekil 5.8: Yeni Cami, zemin kat ahşap malzeme kullanımı (Çizim:AGS Mimarlık, 2012)

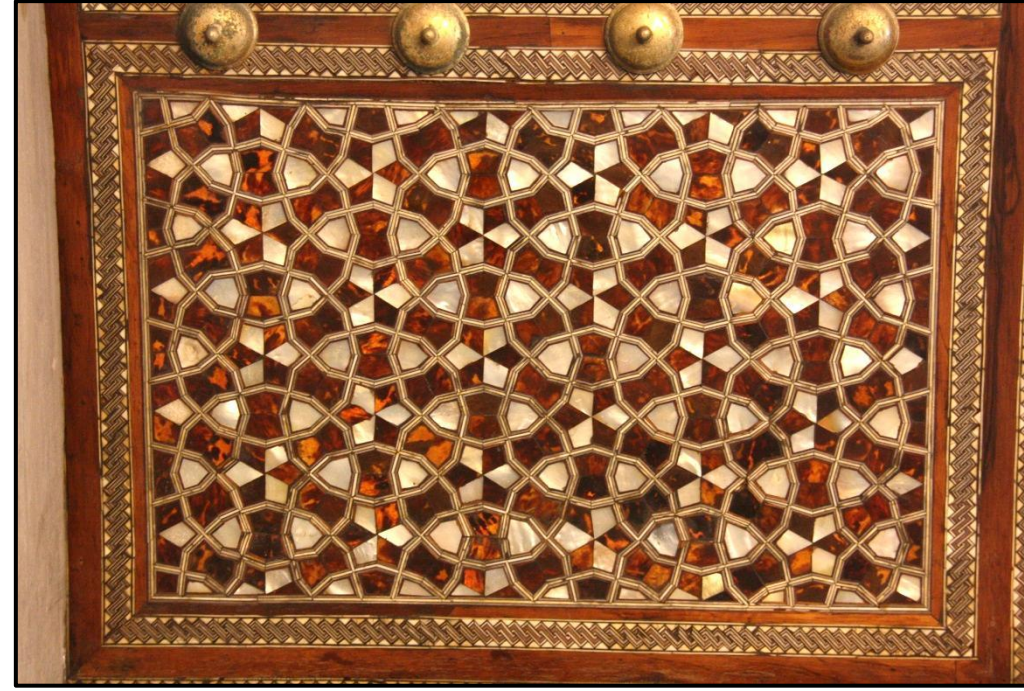
Şekil 5.8c: Harim zemini ahşap kaplama tahtaları (GETA. 2016)

Şekil 5.8d: Müezzin mahfili ahşap çatalı edirnekârî tavan (2018)

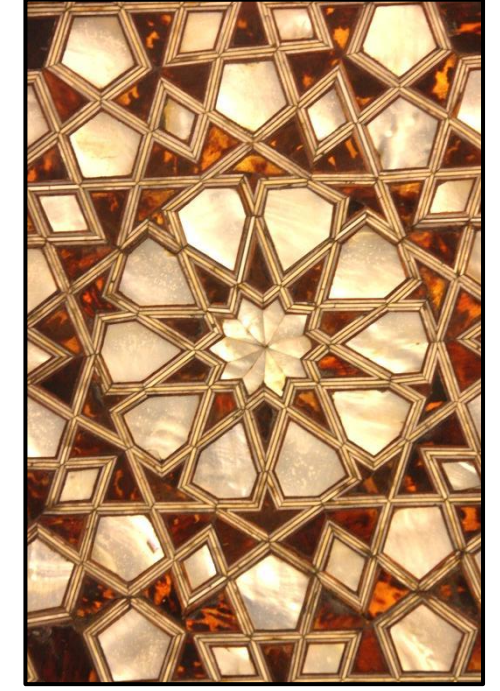
Şekil 5.8e: Güneybatı mahfil altı, muhdes görevli odası (2018)

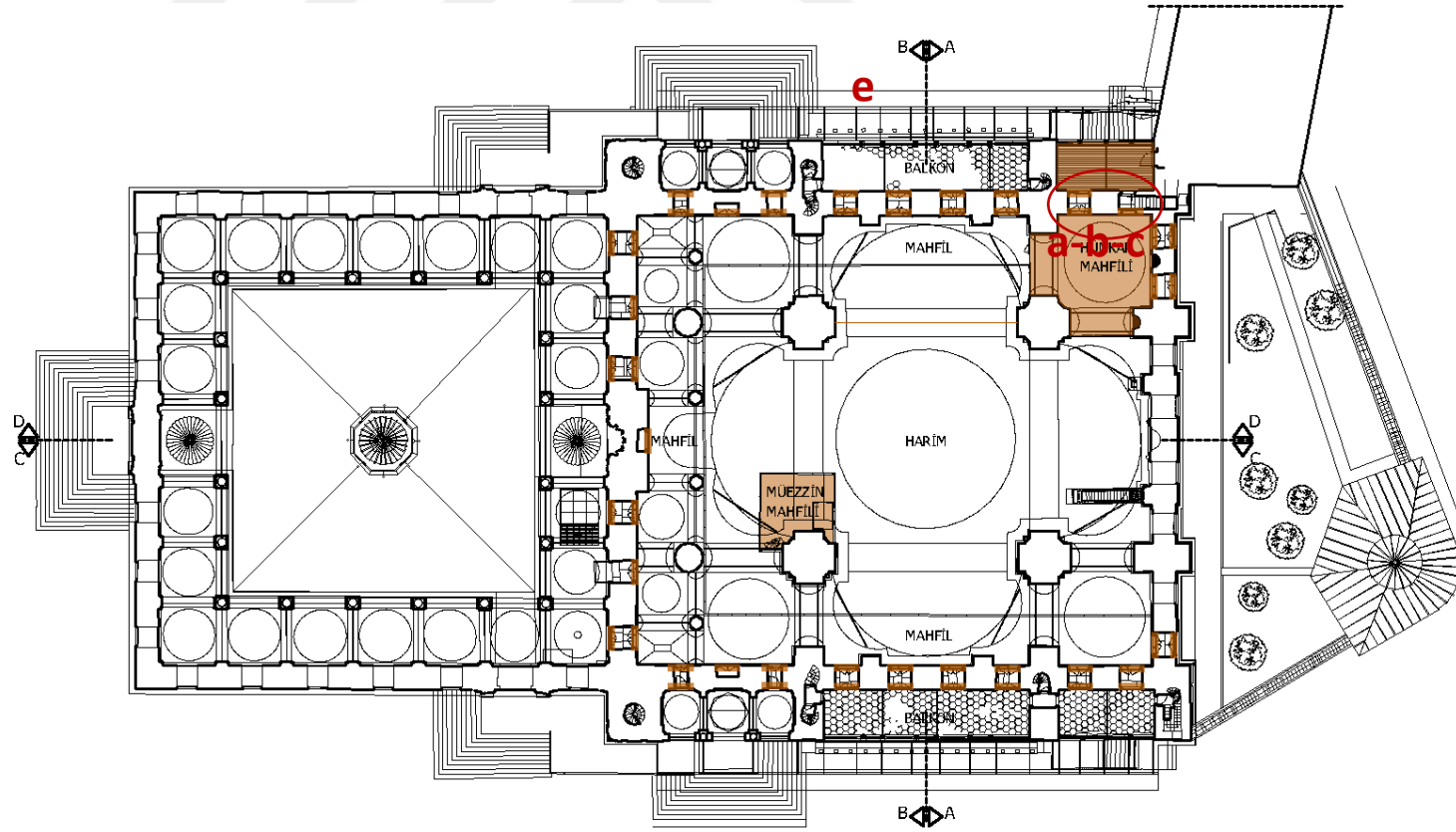
Şekil 5.9a : Hünkar mahfili pencere kanatları ve dolap kapakları (GETA, 2016)

Şekil 5.9b : Hünkar mahfili, pencere kanadı, alt pano geometrik süsleme (GETA, 2016)

Şekil 5.9c : Pencere kanadı orta pano, on kollu yıldız motifi (2018)

Şekil 5.9: Yeni Cami, mahfil katı ahşap malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.9d : Özgün ahşap kasalı içlik pencere (2018)

Şekil 5.9e: Kuzeydoğu cephesi ahşap saçak (2018)

5.4. Sıva ve Harçlar

Yeni Cami’de döşeme, kemer, pendentif, kubbe gibi örgülerin büyük kısmında horasan harcı ve sıvası kullanılmıştır (Şekil 5.10).

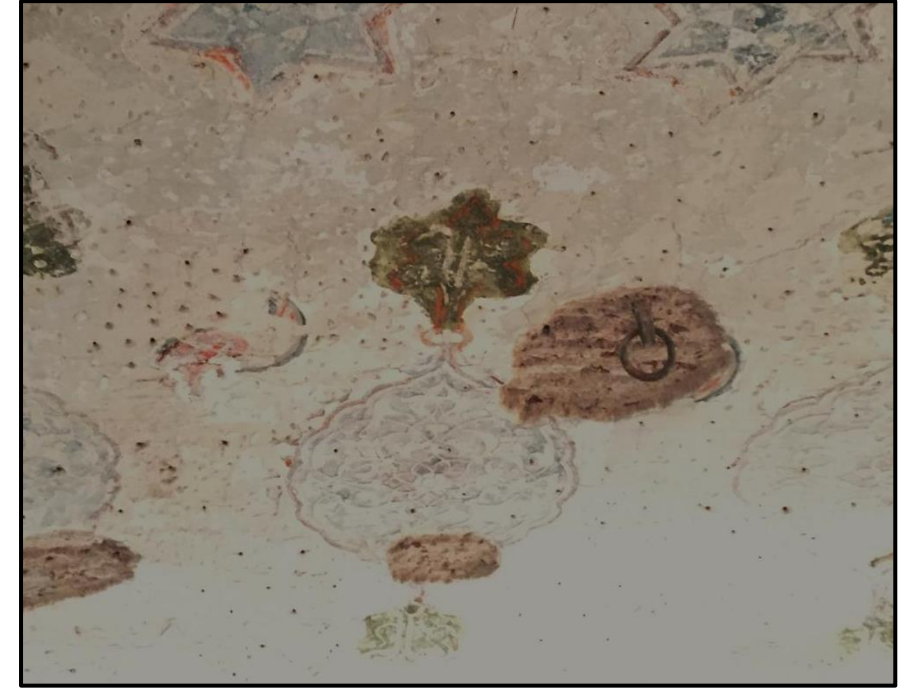
Çalışma kapsamında yapıdaki harç ve sıva örnekleri incelenmiştir. Bu incelemeler ve testler sonucunda ana kubbenin tepesi, güneydoğu ve güneybatı iç yüzeyi ile harimi örten güney yarım kubbenin iç yüzeyinde görülen sıva örnekleri pembe renkli olup içerisinde siyah cüruf ve kıtık bulunduğu; büyük oranda tuğla ve kireçtaşı agregalı ve sönmüş kireç bağlayıcılı olduğu; bağlayıcı-agrega fazının iyi olduğu tespit edilmiştir. Bu örneklerin yapıda tespit edilen en erken ve nitelikli örnekler olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.10a-b-c-d). Ana kubbe kasnağı duvar yüzeyinde ve mukarnas silmesinde krem renkli sıvalar mevcuttur. Mahfil katı pencere içliğinde de krem renkli döküm harcı bulunmaktadır. Bu sıva ve harçlar sönmüş kireç ve alçı bağlayıcılı olup yapıya ara dönem onarımlarında dahil olan nitelikli örnekler olduğu düşünülmektedir. Ana kubbe kasnağının bazı noktalarında ve pencere içliklerinde görülen döküm harcı ve sıva örneklerinde çimento yer almaktadır. Yapının dışlık pencerelerinde yapılan incelemeler sonucunda döküm harçlarında çimento tespit edilmiştir. Bu harç ve sıvaların 20. yy. onarımlarında yapıya dahil olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.10d).

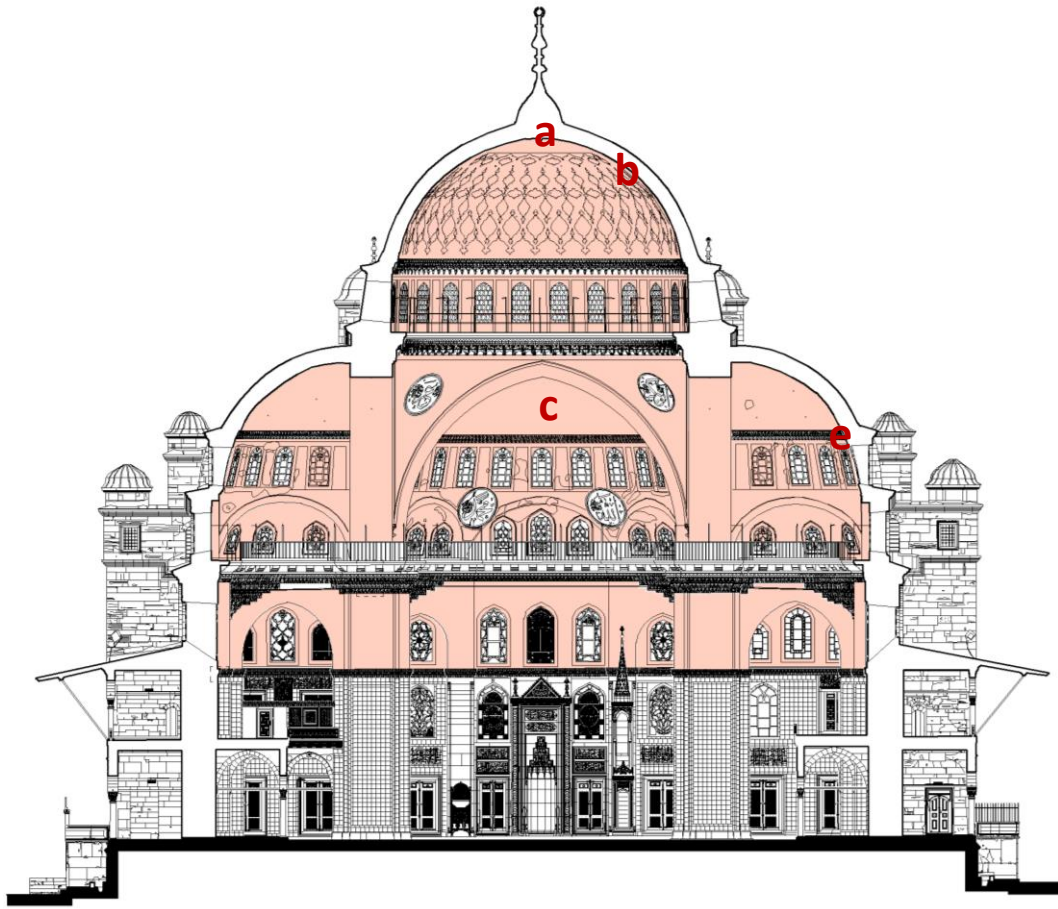
Şekil 5.10a: Ana kubbe tepesi noktası (2018)

Şekil 5.10b: Ana kubbe güneybatı iç yüzeyi (2018)

Şekil 5.10c: Güney yarım kubbe iç yüzeyi (2018)

Şekil 5.10: Yeni Cami, A-A kesiti sıvalı yüzeyler (Rölöve çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.10d: Ana kubbe sıvalı yüzeyler (2018)

Şekil 5.10e: GB yarım kubbe çimento sıvalı yüzey (2018)

5.5. Alçı

Yapıda alçı; içlik revzenlerinde, süslemelerde, sıva ve harçlarda kullanılmıştır (Şekil 5.11-12).

Yapının avlu kısmındaki ikinci sıra pencerelerinde yuvarlak kayıtlı alçı içlik revzenler bulunmaktadır (Şekil 5.12a). İç mekanda kible duvarının ikinci sıra pencereleri ile yapının üçüncü ve dördüncü seviye pencereleri, yarım kubbe ve ana kubbe kasnağındaki pencereler; iç tezyinat ile uyumlu ince kompozisyonlarla bezeli alçı kayıtlı içlik revzenlere sahiptir.

Ana ilkenin camları alçı ile tutturmak olduğu alçı revzen yapımında çeşitli teknikler kullanılmıştır. Camlar ya alçı dökülürken içinde kalacak şekilde yerleştirilmiş ya da alçı yüzeyi oyularak arkadan cam yapıştırılması şeklinde uygulanmıştır. Revzenin niteliğine göre yapım tekniği değişmektedir. Dışlık revzenleri ile basit şekilli içlik revzenlerinde birinci yöntem kullanılırken müzeyyen ve fevkalade müzeyyen revzenlerde desenler ince olduğu için ikinci yöntem kullanılmıştır (Şişman, 1990: 18).

Yapıda basit, müzeyyen ve fevkalade müzeyyen içlik revzen kompozisyonlarının tamamının örneği bulunmaktadır. Basit alçı içlik revzenler, dışlık revzenler gibi camların döküm sırasında alçı içinde tutturulduğu teknikle yapılmakta olup alçı kayıtların az yer tuttuğu, renksiz geniş yüzeyli camların ağırlıklı olduğu basit şekilli revzenlerdir. Müzeyyen revzenler ise yine aynı teknikle yapılan alçı kayıtların fazlalaşarak deseni belirlediği, cam yüzeylerinin daha küçük tutulduğu ve rengin de önem kazandığı revzenlerdir. Fevkalade müzeyyen revzenler ise oyma ve arkadan camlama tekniği ile yüzeyin dantel gibi işlendiği çok ince iç içe desenlerden oluşan paftaların ana kayıtlarla bölümlendiği bir kompozisyona sahiptir. Mihrabın üstünde ve her iki yanında bulunan alçı revzenler ile hünkâr mahfilinin güneydoğu cephesindeki iki alçı revzen fevkalade müzeyyen alçı revzenlerdir (Şekil 5.11c-d). Yapının diğer içlik revzenleri daha basit şekilli ve iri camlı olup basit ve müzeyyen alçı revzenlere örnektir (Şekil 5.11a-b) Cephelerde bulunan tüm dışlık revzenler ise daha sonraki dönemlerde beton olarak yenilenmiştir (Şekil 5.12b).

Yapıda alçı süslemeler, mukarnaslarda ve malakârielerde görülmektedir. Ana kubbe kasnağının başlangıç ve bitiş noktalarındaki kornişlerde, yarım kubbe kasnağının üst seviyesindeki kornişlerde, tromplarda ve kemerlerin üzengi seviyesindeki kornişlerde

alçı mukarnaslar görülmektedir (Şekil 5.12c-d). Ayrıca avlu revaklarından kuzeybatı yönündeki taç kapı ile harim kapısının önünde yer alan revak kubbelerinin iç kısmında alçı mukarnas dizileri bulunmaktadır (Şekil 5.12e). Alçı zemin üzerine kabartmalarla yapılan desenlerin oluşturduğu kalemişi tarzı olan malakârî süslemeler de yapının ana kubbe iç yüzeyinde görülmektedir (Şekil 5.12f).

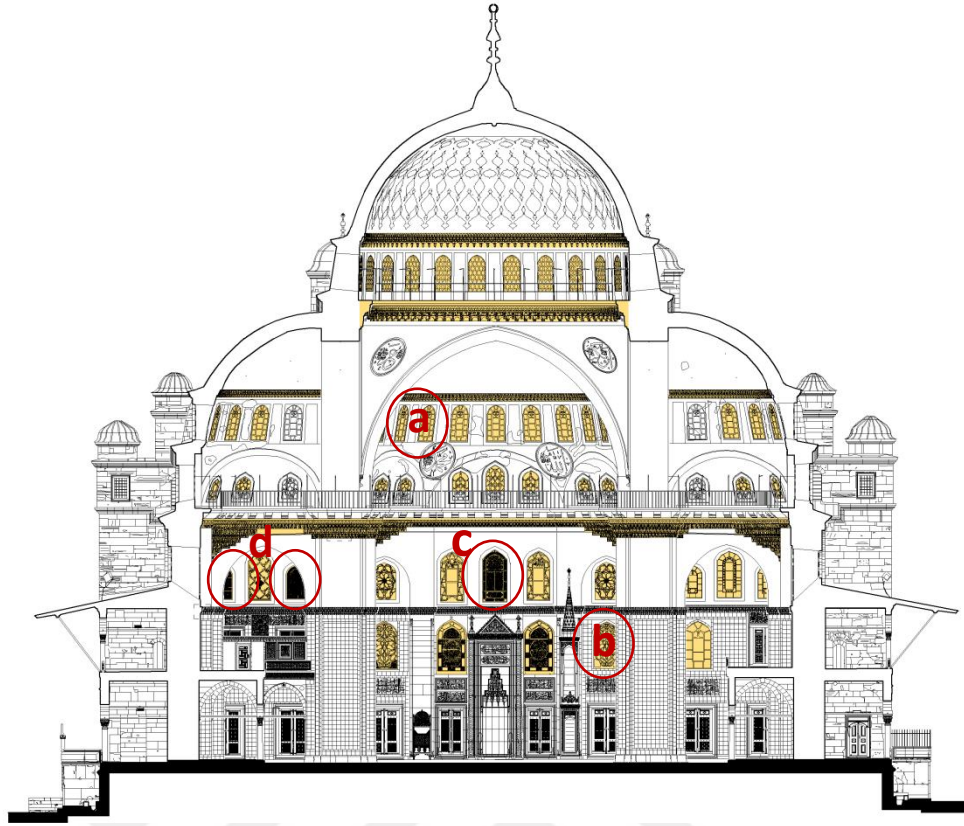
5.6. Çini

Yapıda çini, iç mekânda ve son cemaat yerinde süsleme unsuru olarak yoğun şekilde görülmektedir (Şekil 5.13).

Caminin iç mekânında harim ve mahfil katı duvarları mukarnaslı silmelere kadar çini ile kaplıdır (Şekil 5.13b). Benzer şekilde kubbeyi taşıyan ayaklar da aynı düzeye kadar çinilerle kaplanmış olup, köşelerine bitişik dairevi çini sütunlar yapılmıştır (Şekil 5.13c-d) Yine aynı çiniler mihrap duvarındaki pencere içi yan duvarlarında da görülmektedir. Kapı-pencere alınlıkları, hünkâr mahfili duvarları ve mihrap içleri, hünkâr mahfili balkonu ve son cemaat yeri duvarları da çinilerle kaplıdır (Şekil 5.13a-e).

Tamamı İznik'te üretilmiş olan çinilerin boyutları ortalama 25x25 cm.'dir. Yapıda bordür, pano ya da birden fazla çini karonun bir araya gelmesiyle oluşan "ulama" şeklinde yer almaktadır. Çini karolarda kullanılan renkler açık ve koyu turkuaz, kobalt mavi, beyaz ve çok az miktarda da mercan kırmızısı ve yeşildir. Karanfil, gül ve narçiçeğine benzer çiçekler, asma yaprakları, üzüm salkımları ile servi, stilize olmuş yaprak ve vazo şekilleri kullanılan çinilerde natüralist kompozisyonlar oluşturulmuştur. Çiniler sıraltı yapım tekniği ile üretilmiştir (Gündoğdu, 2008: 42, 43, 49).

Yapıda mihrap duvarındaki üç pencere üzerinde ve mahfil katı pencere üstlerinde çini kitabeler bulunmaktadır. Ayrıca hünkâr mahfilinin duvarlarında ve son cemaat yeri duvarlarında çini kitabe bordür yer almaktadır. Kitabeler, Teknecizade İbrahim Efendi tarafından lacivert zemin üzerine beyaz renkle ve celî sülüs hat şeklinde yazılmıştır.

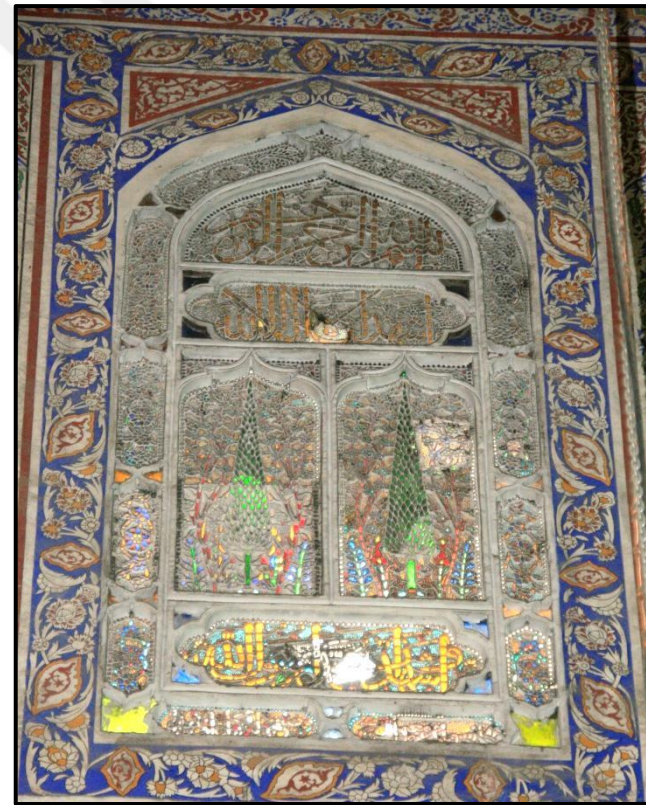
Şekil 5.11: Yeni Cami, A-A kesiti alçı malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.11a: Güneybatı yarım kubbe, basit alçı içlik revzenler (2017)

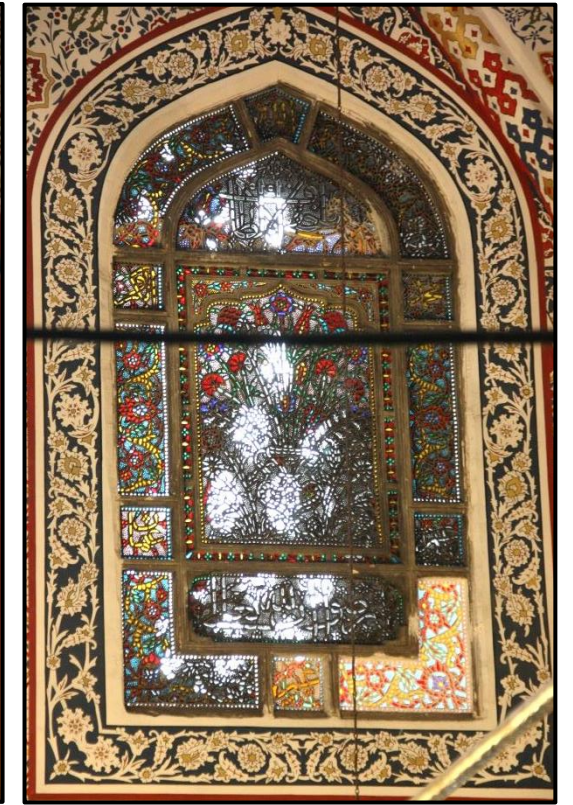
Şekil 5.11b: Mihrap yanı müzeyyen alçı revzen (GETA,2016)

Şekil 5.11c: Mihrap üstü fevkalade müzeyyen alçı revzen (GETA,2016)

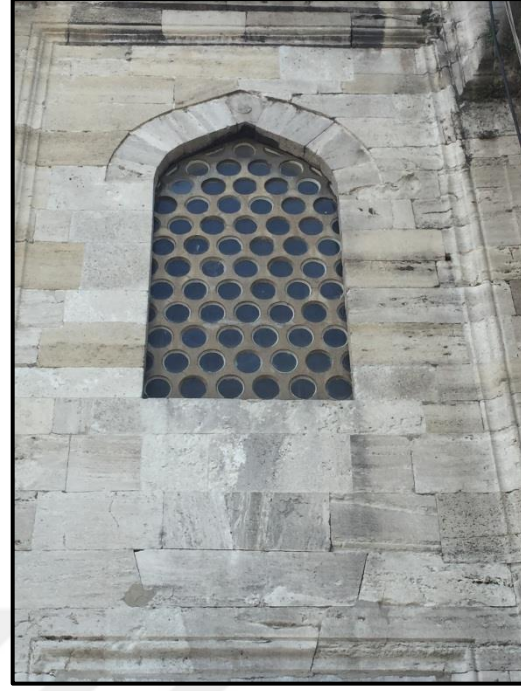

Şekil 5.11d: Hünkar mahfili fevkalade müzeyyen alçı içlik revzenler (GETA,2016)

Şekil 5.12a: Avlu, alçı içlik revzen (2018)

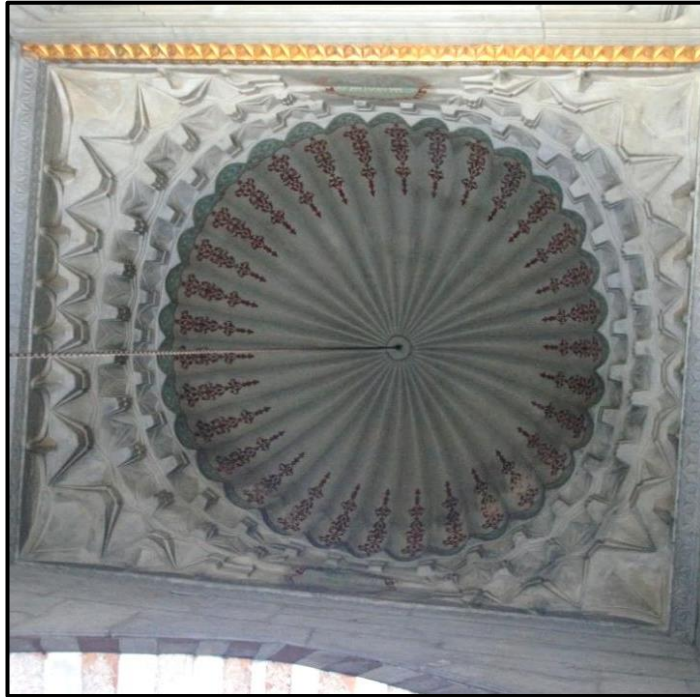
Şekil 5.12b: Avlu, beton dışlık revzen (2018)

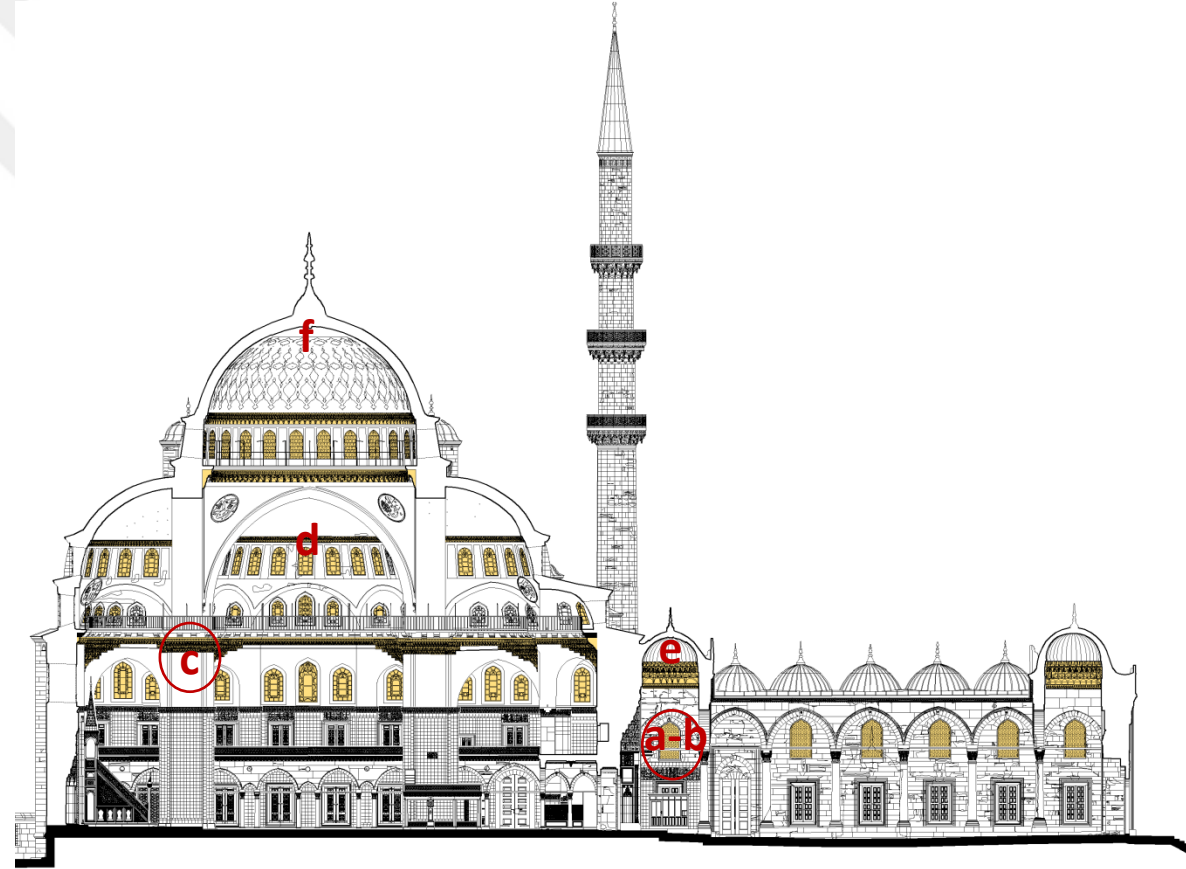
Şekil 5.12c: Filayağı üzengi seviyesi alçı kornişler (2018)

Şekil 5.12d: Güneybatı yarım kubbe kasmağı üst seviyesi alçı mukarnas korniş (2018)

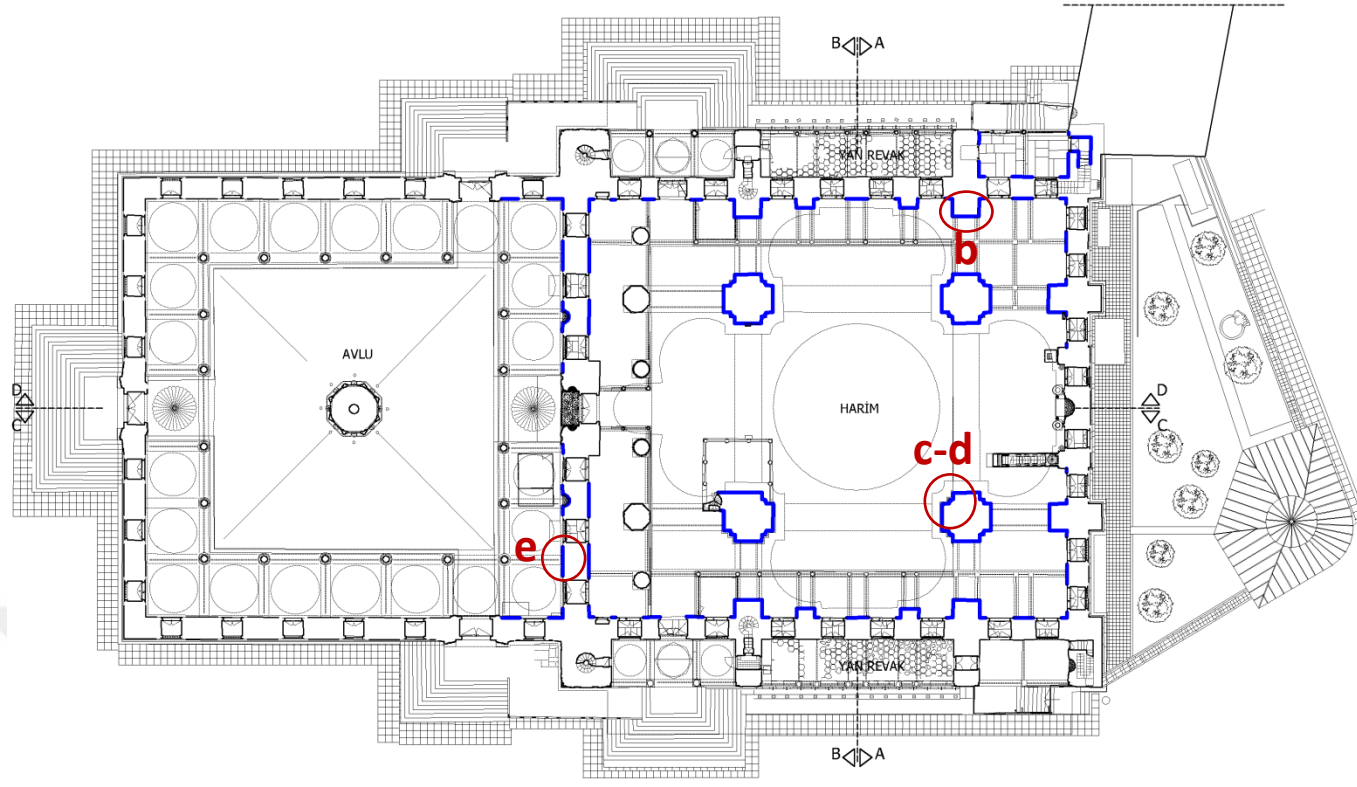
Şekil 5.12e: KB cümle kapısı önü revak kubbesi içi, alçı mukarnas dizileri (GETA, 2016)

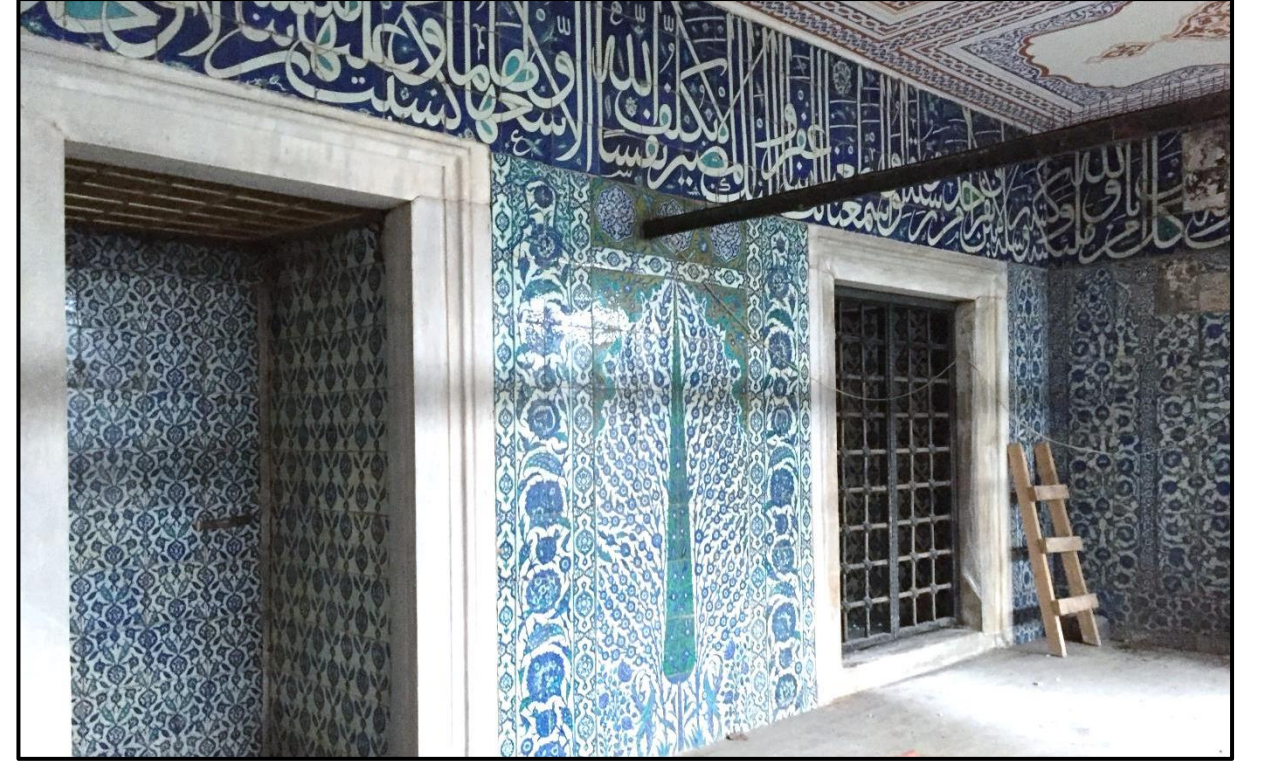
Şekil 5.12: Yeni Cami, C-C kesiti alçı malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.12f: Ana kubbe, malakâri süsleme (2018)

Şekil 5.13: Yeni Cami, zemin kat planı çini yüzeylerin gösterimi (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.13a: Hünkâr mahfili balkonu çini kaplı duvar yüzeyleri (2018)

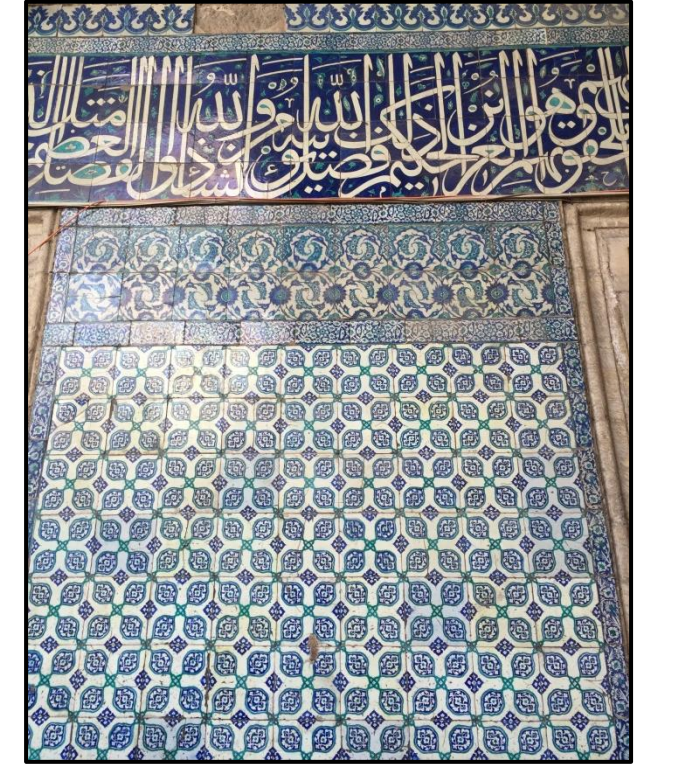
Şekil 5.13b: Kuzeydoğu mahfil altı çini kaplı duvar yüzeyi (2018)

Şekil 5.13c: Çini kaplı filayağı (2018)

Şekil 5.13d: Filayağına bitişik dairevi sütun (2018)

Şekil 5.13e: Son cemaat yeri, çini kaplı duvar yüzeyi (2018)

5.7. Metal

Yapıda maden çeşitlerinin bir bölümü strüktürel amaçlı yapının iç kısmında bulunmasından dolayı genel olarak tanımlama yapılabilmektedir. Yapıda yaygın olarak demir, kurşun, bakır ve tunç çeşitlerinde metal elemanlar kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5.14-15).

Demir yapı malzemesi, yapıda strüktür eleman, doğrama malzemesi, yardımcı ve dekoratif eleman olarak kullanılmıştır. Demirin strüktürel kullanımı yapının demir donatısı olan kenet, zıvana, simid, kuşak ve gergide görülmektedir. Duvar örgüsünde ve korkuluklarda taşları yatayda bağlamak için kullanılan demir kenetlerin büyüklükleri taşın boyutlarına göre değişmektedir (Şekil 5.15c). Birleşim yerinin sağlamlaştırılması için taşa açılan oyukların içerisine eritilmiş kurşun akıtılmıştır. Demir zıvanalar ise duvar örgüsünde, sütunların başlık ve kaidelere, kaidelerin döşemeye, alemlerin kubbeye bağlanması gibi düşey bağlantıda kullanılan eleman olarak yapıda görülmektedir. Gergi demirleri, yapının duvar ve sütunlarında rijitliği sağlayan dövme demirden yapılmış bağlantı elemanlarıdır (Kurugöl ve Küçük, 2015: 523). Yapının duvarları, filayakları ve sütunlarını bağlayan kemerlerde, mahfil altı kemerlerinde, yan galeri kemerlerinde ve revaklı avludaki kemerlerde, kemerlerin basınç altında açılmasını önlemek üzere demir gergilerin yerleştirildiği görülmektedir. Demir gergiler, iki ucunun yassılaştırılarak oluşturulan simidlerin kemer örgüsü başlamadan üst üste getirilerek içinden geçirilen kılıçlarla duvar içine sabitlenmektedir. Arkadlarda ise iki gerginin simidleri üst üste getirilerek tek bir kılıç ile hem birbirlerine hem de duvar örgüsüne sabitlendiği düşünülmektedir (Kolay ve Çelik, 2007: 33). Mahfil altı kemerlerinde $5.5 \times 7 \text{ cm}^2$, revak avlusundaki kemerlerde $7 \times 11.5 \text{ cm}^2$ kesitinde demir gergiler bulunmaktadır (Şekil 5.14a). Ayrıca yapının yan galerilerini örten ahşap saçak sistemini $6 \times 8 \text{ cm}^2$ kesitli demir eliböğründeler taşımaktadır (Şekil 5.14b).

Demir, yapıda doğrama malzemesi olarak kapı ve pencere şebeke ve parmaklıklarında kullanılmıştır. Cephede avlu ve harimin tüm alt sıra pencereleri ve mahfil katı pencerelerinde demir lokma parmaklıklar görülmektedir (Şekil 5.14c). Yapıdaki bir kısım pencerelerde ve kapılarda demir şebekeler mevcuttur (Şekil 5.14d). Demir, yardımcı ve dekoratif yapı aksamı olarak kandillerde; harimin dolaşmalık katlarındaki korkuluklarda kullanılmıştır (Şekil 5.14e-15b). Ayrıca hatıl,

çatı, saçak altı ve tavan kaplamalarındaki ahşap malzemede ve örtülerin kurşun kaplamalarında kullanılan çeşitli boyutlardaki çiviler ile kubbe, pendentif ve tonoz gibi elemanların iç yüzeylerindeki sıvayı tutan çiviler de demir malzeme kapsamına girmektedir (Şekil 5.15d).

Küllüye yapılarında kurşun malzeme, örtü kaplaması olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında külçe kurşun şantiyedeki ocakta eritilip akışkan hale getirilerek kiriş, kenet ve zıvana elemanlarının taşlara sabitlenmesinde ve paslanmaya karşı korunmasında kullanılmaktadır (Kolay ve Çelik, 2007: 128).

Bakır yapı malzemesi olarak ana kubbe, köşe kubbeleri, ağırlık kulelerini örten kubbeler ile şadırvan kubbesinin ve minarelerin alemlerinde kullanılmıştır (Şekil 5.15a).

Tunç malzeme yapının sütunlarının ayaklarında ve sütunun başlığına bağlandığı noktada bulunan bileziklerde görülmektedir (Şekil 5.15e).

5.8.Cam

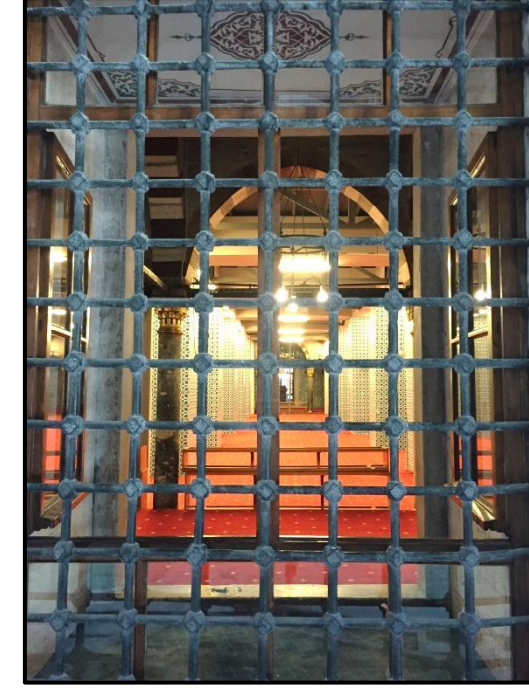
Yapıda cam malzeme harim ve avluda içlik ve dışlık revzenlerinde görülmektedir (Şekil 5.16). Avludaki revzenler dönem içerisinde yenilenmiş olup alçı kayıtlı içlik revzenlerde dairesel şişe dibi cam, betonarme dışlık revzenlerde ise dairesel düz telli cam kullanılmıştır. Harimdeki içlik revzenlerden fevkalade müzeyyen alçı kayıtlı pencereler ile müzeyyen alçı kayıtlı pencerelerin yapımında şeffaf ve şarabi, mavi, yeşil, sarı renkli camlar kullanılmıştır (Şekil 5.16a-b-c-d). Yapıdaki diğer içlik revzen örneği olan basit alçı kayıtlı pencerelerde ise geniş yüzeyli renksiz cam görülmektedir. İçlik revzenlerden özgün olanlarında dökme cam mevcuttur. Dönem içerisinde hasara uğrayan revzenlerde ise tezyinat ve kompozisyona uygun renklerde düz camlar ile onarım yapılmıştır. Harimin dönem içerisinde yeniden yapılan betonarme dışlık revzenlerinde ise filgözü formunda telli cam kullanılmıştır.

Şekil 5.14a: Avlu revak kemerleri arasındaki demir gergi (2018)

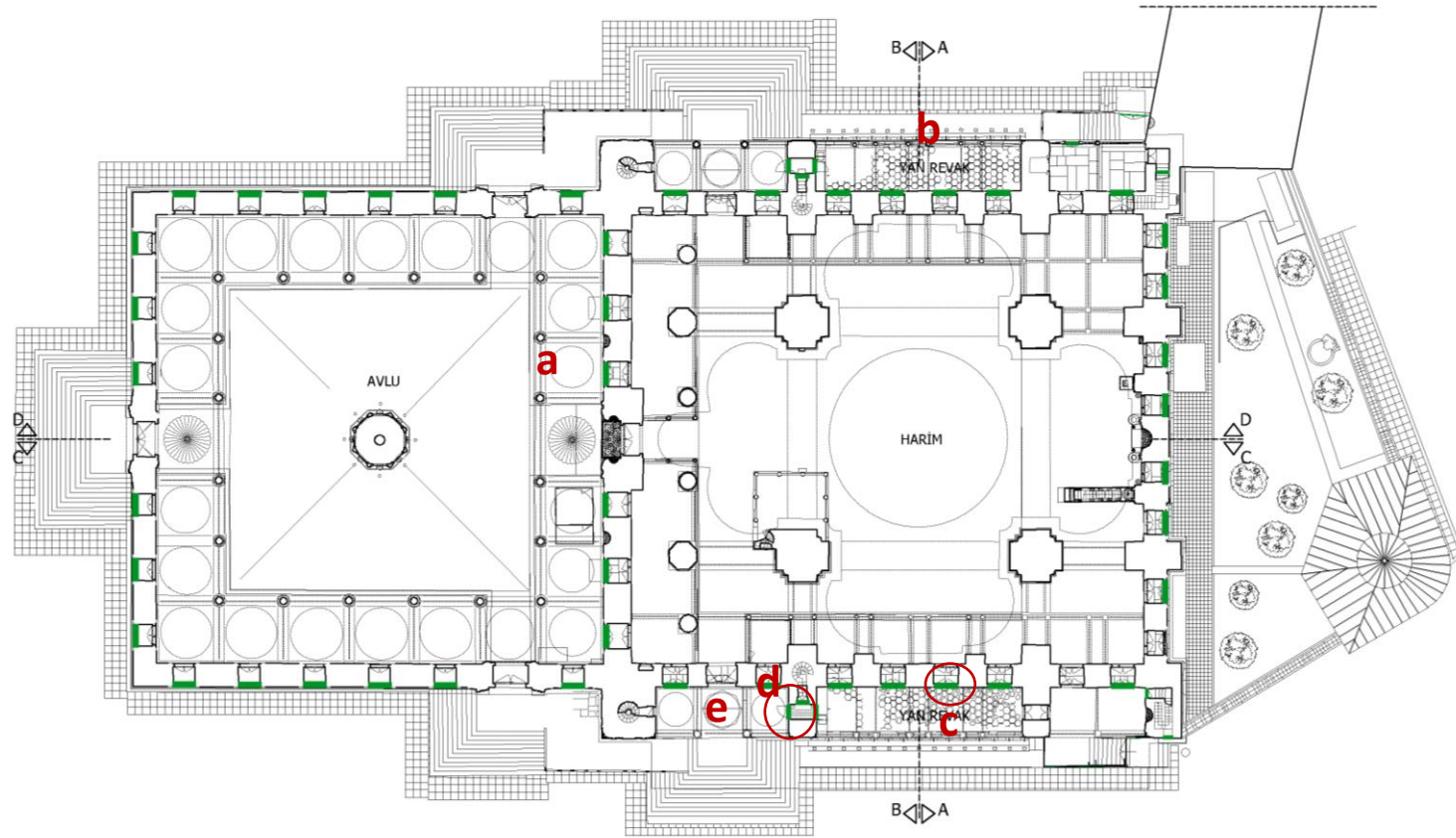
Şekil 5.14b: KD ahşap saçağı taşıyan demir eliböğründeler (2018)

Şekil 5.14c: GB yan revak penceresi, lokma demir parmaklık (2018)

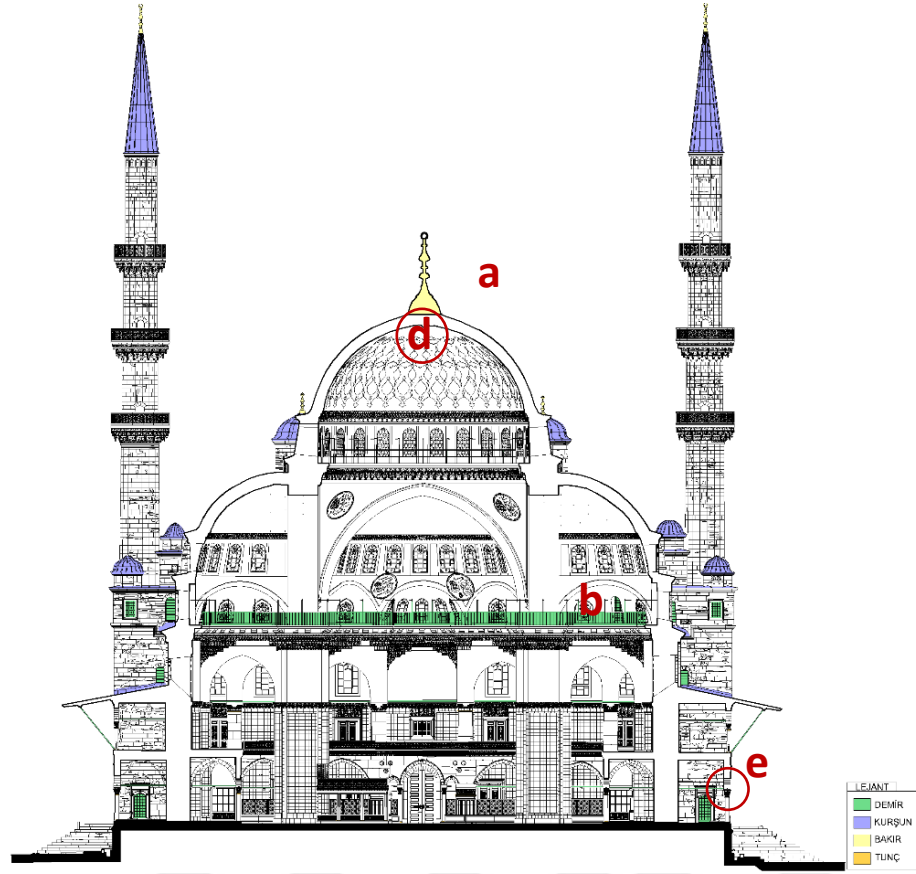
Şekil 5.14d: GB yan revağa geçişi sağlayan demir şebekeli kapı (2018)

Şekil 5.14: Yeni Cami, zemin kat planı demir malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

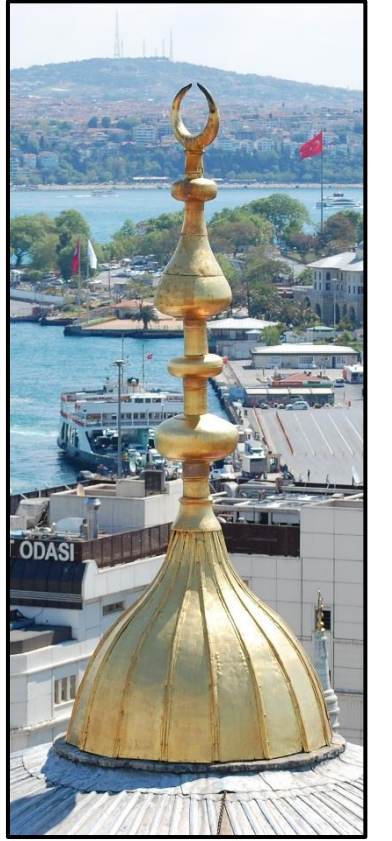
Şekil 5.14e: GB cümle kapısı giriş revağı demir kandili (2018)

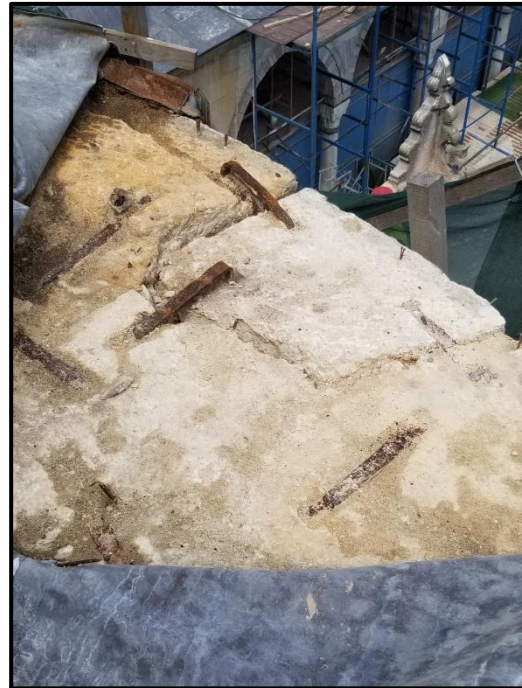
Şekil 5.15: Yeni Cami, B-B kesiti maden malzeme kullanımı
(Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

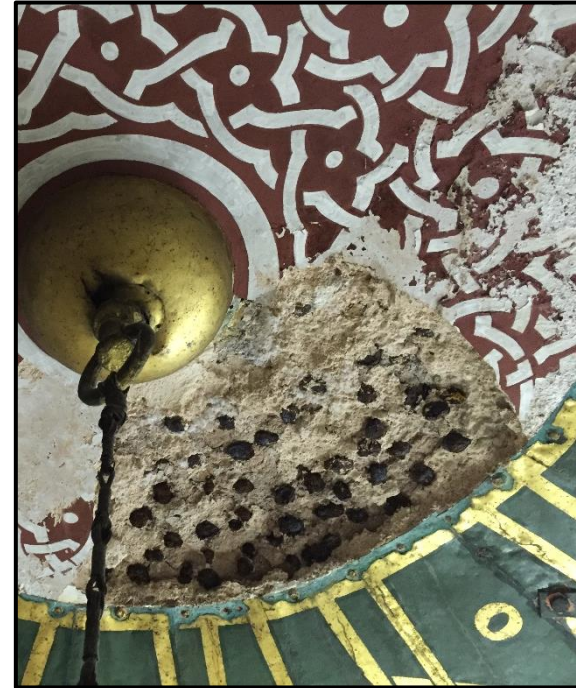
Şekil 5.15a: Kurşun örtü ve bakır alemler – ana kubbe bakır alemi (GETA,2016)

Şekil 5.15b: Dolaşmalık kotu demir korkuluk (2018)

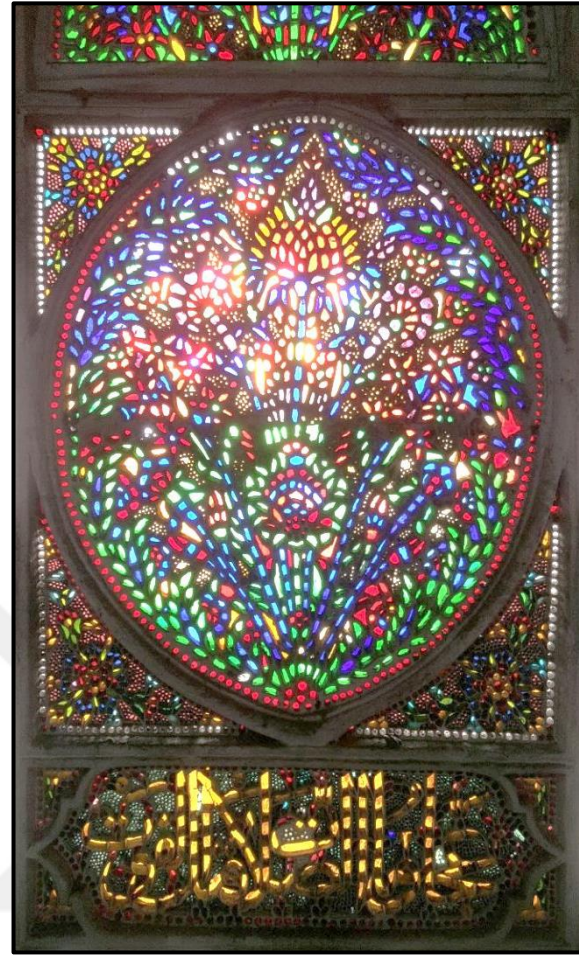
Şekil 5.15c: Taşları bağlayan demir kenetler (2018)

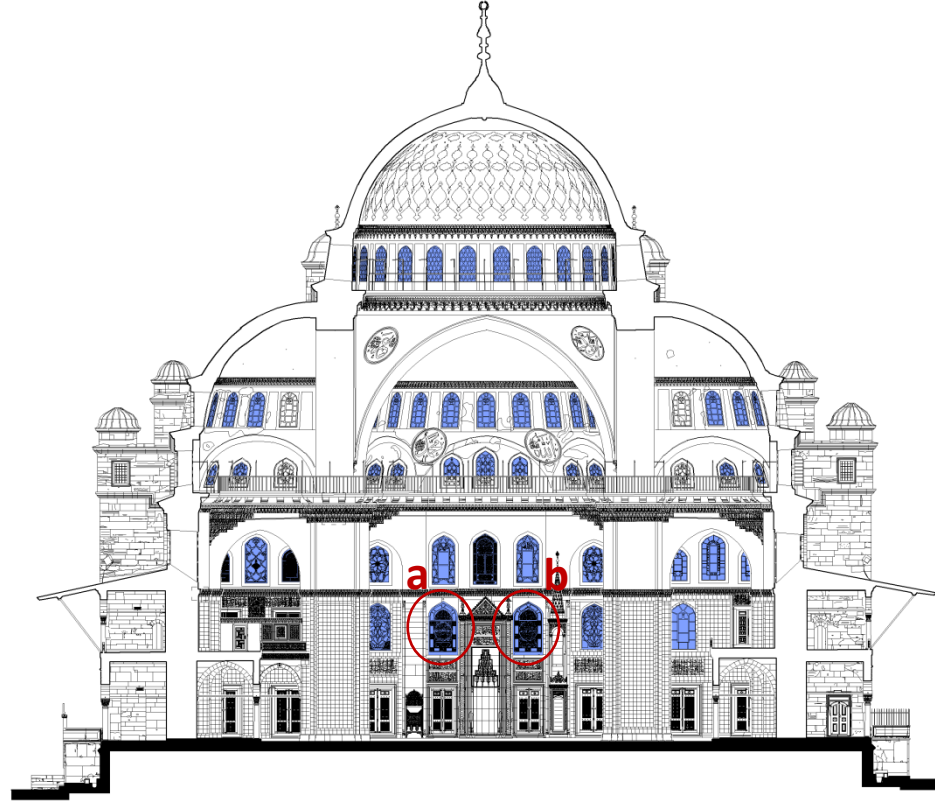
Şekil 5.15d: Çeşitli işlevlerde kullanılan demir çiviler (2018)

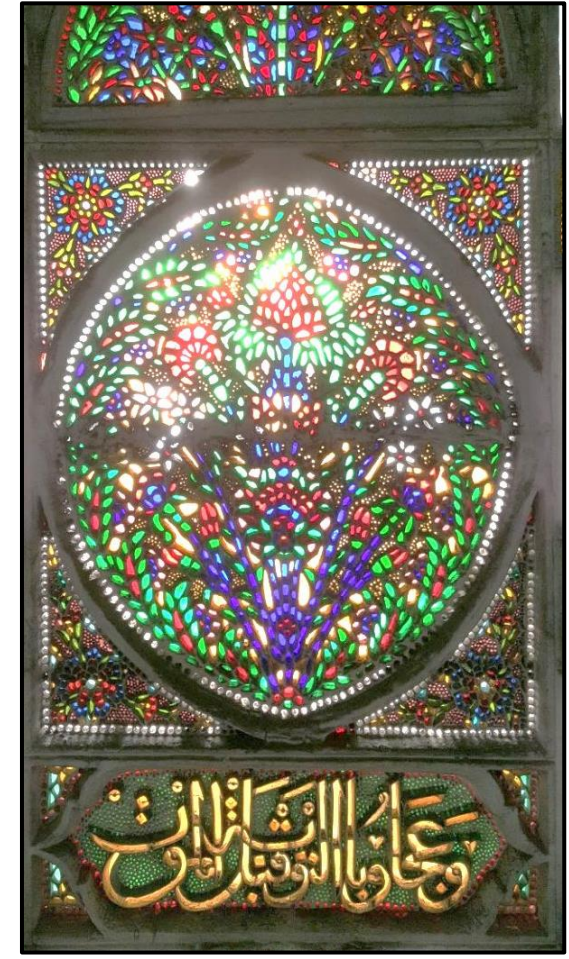
Şekil 5.15e: Tunç sütun bileziği (2018)

Şekil 5.16a: Mihrap sol yanı fevkalade müzeyyen revzen, renkli cam kullanımı (GETA,2016)

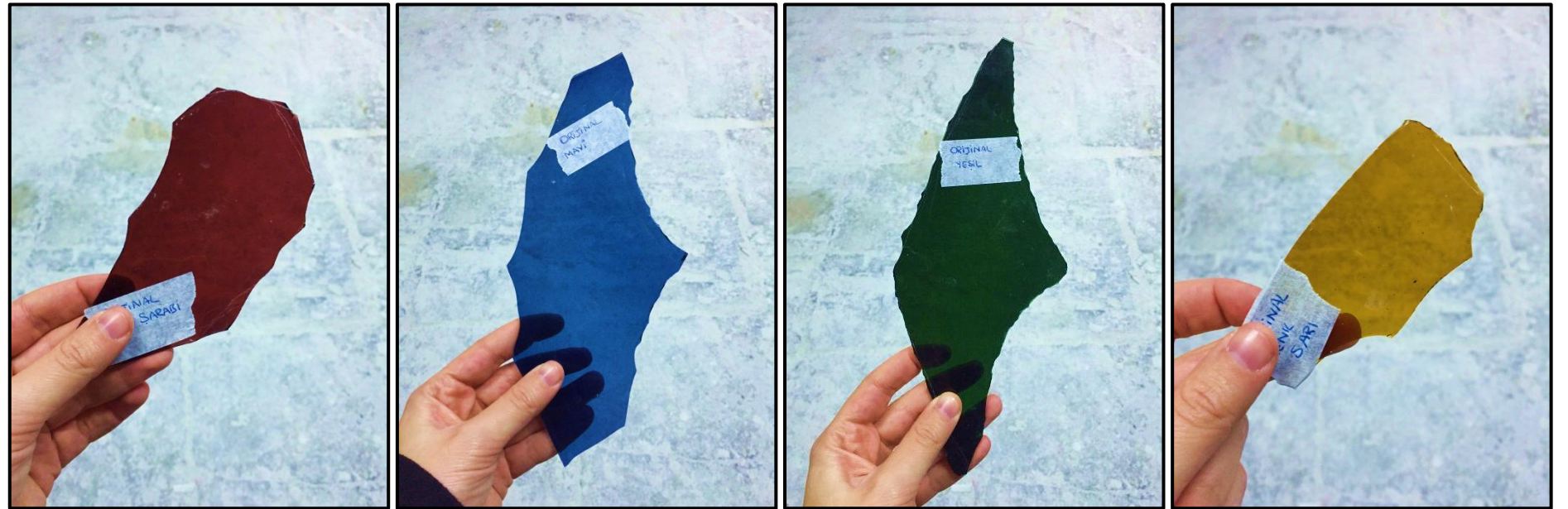
Şekil 5.16: Yeni Cami, A-A kesiti cam malzeme kullanımı (Rölöve Çizimi: AGS Mimarlık, 2012)

Şekil 5.16b: Mihrap sağ yanı fevkalade müzeyyen revzen, renkli cam kullanımı (GETA,2016)

Şekil 5.16c: Şeffaf dökme cam (2018)

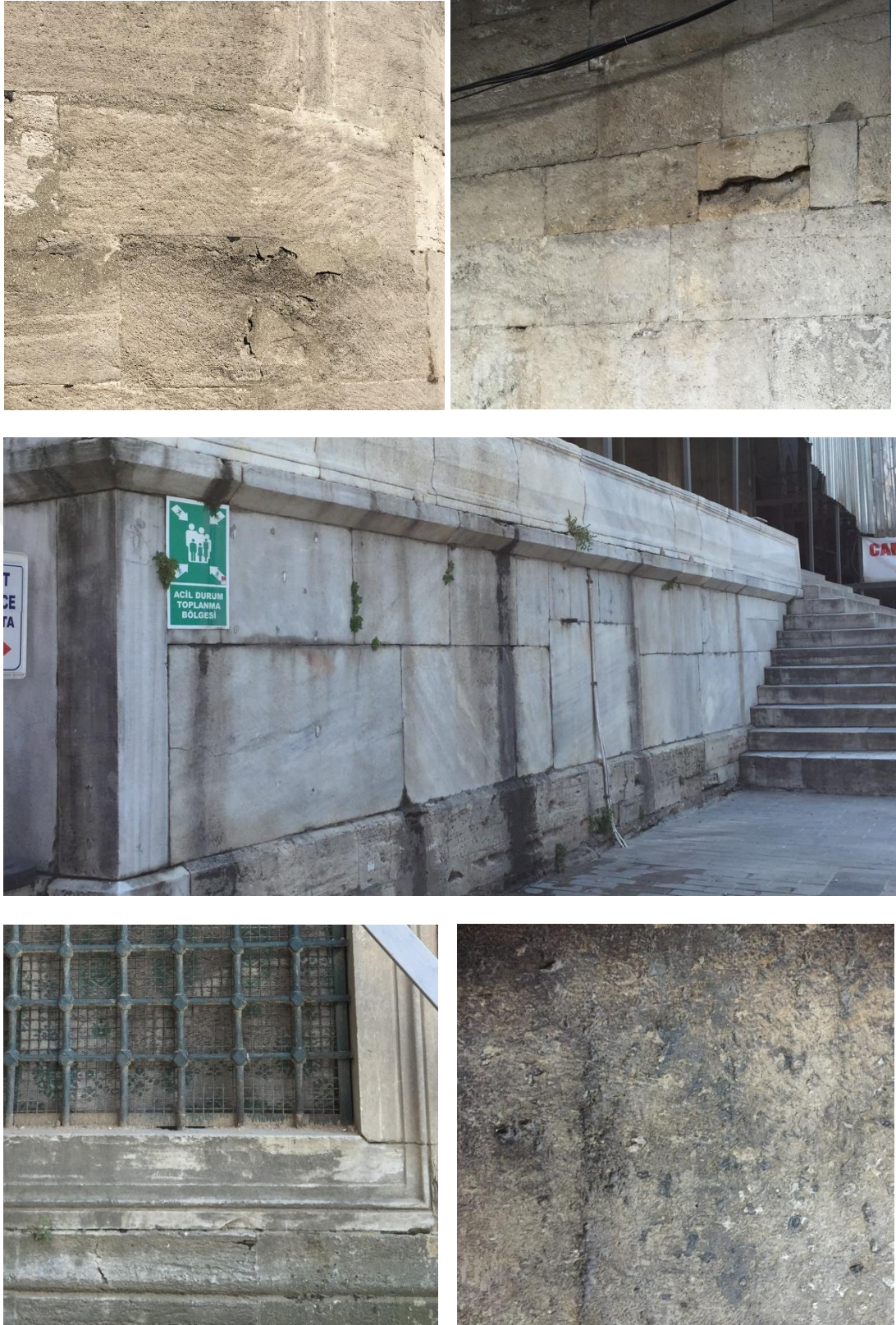
Şekil 5.16d: Yapının şarabi, mavi, yeşil ve sarı renkli özgün camları (2018)

6. YAPIDA GÖRÜLEN BOZULMALAR VE ONARIMLARINDA KULLANILAN MALZEMELER

Görsel inceleme ve restorasyon kapsamında yapılan ölçümler sonucunda yapının strüktürel olarak büyük bir sorunu görülmemektedir. Yapıdaki bozulmalar, özellikle dış koşullara açık malzemelerin zaman içerisinde yıpranması ve özgün yapıya uygun olmayan malzemelerle yapılmış onarım ve restorasyon uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

6.1. Taş Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Yapının tüm cephelerinde bulunduğu konumuna bağlı olarak trafik yoğunluğu sebebiyle egzoz gazları ve hava kirliliğinin neden olduğu siyah renkli kir birikintileri ile alçıtaşı oluşumundan kaynaklı yüzey kirliliği tespit edilmiştir. Ayrıca tüm cephelerde kuş pislikleri bulunmaktadır. Caminin genelinde kabuklanma ve büyük miktarda yüzey erozyonları görülmektedir (Şekil 6.1). Az miktarda da olsa taş duvarların zemine yakın yüzeyleri ile saçak kornişleri seviyesinde su ve nem sebebiyle yosun oluşumu, derz aralıklarında bitki oluşumları ile malzemenin ayrışmasına sebep olan otsu bitki oluşumları gibi biyolojik oluşumlar mevcuttur (Şekil 6.2). Bu kimyasal ve biyolojik oluşumlara ek olarak küfeki taş cephe yüzeylerinde ve kuzeydoğu-güneybatı cephelerinde yer alan abdest alma bölümlerinin mermer yüzeylerinde önceki dönemlerde yapılan çimento bağlayıcılı onarım ve dolgular, tuzlanmaya sebep olarak yapıya zarar vermektedir (Şekil 6.3). Metal elemanlarda görülen korozyonların su sebebiyle taş yüzeylere akmasıyla, taş yüzeylerde pas lekeleri görülmektedir. Ayrıca taşlarda korozyon sebebiyle oluşmuş çatlamlar da mevcuttur (Şekil 6.4).

Şekil 6.1: Taşlarda görülen yüzey erozyonları ve yüzey kirlilikleri (2018)

Şekil 6.2: Taş yüzeylerde bitki oluşumları (2018)

Şekil 6.3: Çeşme aynalarında yapılmış niteliksiz çimento derz ve diğer onarımlar

Şekil 6.4: Korozyon sebebiyle taşlarda oluşan pas lekeleri ve çatlamlar

Küfeki Taşı

Yapıda ilk olarak önceki restorasyonlarda uygulanan çimentolu onarımların mekanik yöntemlerle yapıdan uzaklaştırılması, cephelerde görülen otsu ve yosunsu biyolojik oluşumların temizlenmesi gerekmektedir. Küfeki taş yüzeylerde öncelikli olarak sert plastik fırçalarla kuru temizlik yapılmalıdır. Taşların birleşiminde kullanılan metal kenetlerin korozyona uğrayarak yapıya zarar vermesini önlemek amacıyla yüzey temizliklerinde kuru yöntemlerin kullanılması tercih edilmelidir. Kontrollü kumlama yöntemi ile en fazla 1,5 atmosfer basınç altında ve 125 mikron elek altı dolomit tozları kullanılarak ilgili yüzeylerde mekanik temizlik yapılması uygundur.

Küfeki duvar yüzeylerinde çeşitli nedenlerle ayrılmalar görülen taşlarda ayrılan parçaların ihya edilerek tekrar yerine koyulması uygun görülmektedir. Bu işlemde öncelikle taşlar, zarar verilmeden yerlerinden alınıp gerekli temizlik yapılır. Ayrılan taş ile yapıdaki taşa karşılıklı donatı yuvaları açılarak taşa epoksi ile donatı yerleştirilir. Yapı bünyesindeki taşın donatı yuvalarına epoksi uygulandıktan sonra taşların yerleştirilmesi yapılır. İki taşın karşılıklı yüzeylerinin daha sağlam birleşimini sağlamak amacıyla şerbet harcı verilerek iki taşın birleşim bölgesindeki boşluklar doldurulur.

Küfeki taşlarının 5 cm. 'den daha derin erozyon ve kayıplarının bulunduğu yüzeylerde hasarın derinliğine göre ya uygun görülen harç karışımı ile plastik onarım yapılması ya da yeni taş ile değişiminin gerçekleştirilmesi uygun görülmektedir. Daha önceki onarımlarda beyaz Portland çimentosu ile yapılan imitasyonların uzaklaştırıldığı yüzeylerde ve derinliği ~10 cm. kadar olan yüzey kayıplarında belirlenen harç karışımı ile plastik onarım yapılmalıdır (Şekil 6.5).

Şekil 6.5: Beyaz Portland çimentosu ile yapılan imitasyonların tespiti (2017)

Bu işlemde öncelikle onarım yapılacak yüzey basınçlı hava ile temizlenir. Temizlenen yüzeyde harcı daha iyi tutması için taraklamalar yapılır. Sonrasında 5 cm aralıklar ile paslanmaz çelik çiviler çakılarak bu çivilere paslanmaz çelik tel gerilir. Formüle göre hazırlanan plastik onarım harç karışımı yüzeye uygulanır. Harç uygulanan yüzeyin kurummasının ardından bir kat daha harç uygulanarak yeni kaplanan yüzeye mucarta ile doku verilir (Şekil 6.6).

Şekil 6.6: Plastik onarım yapılan yüzeyler (2018)

Gürdal, E. ile yapıdan alınan küfeki taşı numunelerinin incelemeleri sonucunda, yapıdaki küfeki taşı plastik onarımları için önerilen harç reçetesi şöyledir: 1 kısım bekletilmiş kaymak kireç, 2 kısım 4 mm elek altı küfeki taşı tozu, 0.5 kısım puzolan ile harç suyuna % 3 akrilik emülsiyon katılarak hazırlanan harç karışımı.

Taş kaybının daha fazla olduğu durumlarda ise özgün niteliğe uygun küfeki taşlarıyla tümlenme yapılmalıdır. Tümlenme uygulamasında taş kaybının olduğu yüzeyler ile taş çürütmesi yapılan yüzeylerde özgün yapıya uygun olacak şekilde taşlar hazırlanır (Şekil 6.7). Bu uygulamada öncelikli olarak yüzeyin eksik bölgesi düzeltilerek basınçlı hava ile temizlenir. Yerine göre hazırlanan yeni taş ve yerleştirilecek bölgeye darbesiz matkapla tümlenme boyutuna uygun çapta donatı yuvaları açılır. Paslanmaz çelik tijler, epoksi polimer dolgu ile hazırlanan yuvalara yerleştirilir. Yeni taş ve orijinal taşın birbirine karşılık gelen yüzeylerindeki boşluklar ise akışkan kıvamda hazırlanan şerbet harcı dökülerek doldurulur. Taşın yapıya bağlantısının sağlanmasında yerleştirileceği konuma göre kenet, zıvana gibi paslanmaz çelikten ek donatı uygulanabilir. Yerleştirilmesi yapılan taşlara mucarta ile doku verilir. Bunun

yanında taş duvar örgüsünde görülen derz kayıpları ve boşlukları belirlenen derz harcı karışımı ile onarılmalıdır.

Şekil 6.7: Taş çürütmesi yapılan bölgeler (2018)

Gürdal, E. ile yapıdan alınan derz harcı örneklerinin incelemeleri sonucunda, yapıdaki küfeki taşı derz onarımları için önerilen harç reçetesi şöyledir: 1 kısım bekletilmiş kaymak kireç, 2.5 kısım 2 mm elek altı kireç taşı tozu ve kırıntıları, 0.5 kısım puzolan ile harç suyuna % 3 akrilik emülsiyon katılarak hazırlanan karışım.

Küfeki taş cephelerde oluşmuş ve oluşmakta olan kılcal çatlaklar ve erozyonu devam eden yüzeylerde ise yüzey temizliğinin yapılmasının ardından çeşitli yoğunluklarda hazırlanan akrilik (Paraloid B72, aseton veya tolüen içinde) polimer ile sağlamlaştırma yapılması uygundur. Bu yüzeylerden yağmurla yıkanmanın fazla olduğu yüzeylerde suyun taşların içerisine girmesini en aza indirmek, kirlenme ve hasarlanma problemlerini kısıtlamak amacıyla siloksan nitelikli sağlamlaştırıcı ve koruyucu ürünlerin sürülmesi tavsiye edilir.

Mermer

Yapının mermerlerinde görülen yüzey kirliliklerinde öncelikli olarak yüzeylerin su ile yıkanması, sonrasında AB 57 ile kimyasal temizlik yapılması uygun görülmektedir. Kimyasal temizlik uygulamasında mermer yüzeylere AB 57 sürülmesinin ardından ambalaj kâğıdı ile yüzeylerin üzeri örtülür. Gerekli sürenin

geçmesi ile ambalajlar çıkarılarak yüzeyler kimyasal kalmayacak şekilde yıkanır (Şekil 6.8). Yüzey kirliliğinin yoğun olduğu bölgelerde en fazla 3 kez olacak şekilde AB 57 ile temizleme işlemi yapılması uygundur. Mermer yüzeylerde az miktarda grafiti görülmekte olup bu yağlıboya katmanlarının uzaklaştırılmasında metilen klorürlü boya sökücü uygulanması ve hemen sonrasında aseton, tiner gibi çözücü ile boya sökücü kalıntılarının temizlenmesi uygun görülmektedir.

Şekil 6.8: AB57 sürülen yüzeylerin ambalaj kâğıdı ile kapatılması (2018)

Yapının genelindeki mermerlerde yüzey kirlilikleri, kopmalar, kırıklar, yüzey kayıpları ve çatlaklar bulunmaktadır. Kopmuş ve parçaları mevcut olan mermerlerin gerekli temizliklerinin yapılmasının ardından uygun donatı ve harç karışımı kullanılarak yerlerine ankre edilmesi; daha önceki onarımlarda beyaz portland çimentosu ile yapılan imitasyonların uzaklaştırıldığı yüzeylerde ve 5 cm.'e kadar kırık görülen yüzeylerde belirlenen harç karışımı ile plastik onarım yapılması uygun görülmektedir.

Gürdal, E. ile yapılan çalışmalarda yapıdaki mermerlerin doku özelliklerine bakılarak onarımları için önerilen plastik onarım harç reçetesi şöyledir: 1 kısım bekletilmiş kaymak kireç, 2 kısım 2 mm elek altı mermer tozu % 3 akrilik emülsiyon ya da PVA emülsiyonu ilavesi ile hazırlanan harç karışımı.

Kopan parçanın mevcut olmadığı ve büyük hasarlı parçaların çürütüldüğü yüzeylerde özgün yapıya uygun olarak temin edilen mermer ile tımlama yapılmalıdır. Bu işlemde orijinal yüzeye ve yeni taşa açılan yuvalara yerleştirilen paslanmaz çelik tijler ile birleşim sağlanması; mermer yüzeyler arasındaki boşlukların hidrolik kireç ve mermer tozu şerbet harcı karışımı ile doldurulması uygun görülmektedir.

Yapıdaki çatlamış ve ayrılmış mermer yüzeylerin boşluklarına ve birleşim noktalarına su bazlı epoksi ile mikro enjeksiyon yapılması; mikro enjeksiyon yapılırken su bazlı epoksinin dışarı çıkmasını engellemek için kille ya da alçıyla ince bir engel oluşturulması; su bazlı epoksi ile mikro enjeksiyon uygulandıktan sonra belirlenen harç karışımı ile derzlerin doldurulması uygun görülmektedir.

Gürdal, E. ile yapılan çalışmalarda yapıdaki mermer derz onarımları için önerilen harç reçetesi şöyledir: 1 kısım bekletilmiş kaymak kireç, 3.5 kısım 1 mm elek altı mermer tozu karışımına %3 yoğunluk akrilik emülsiyon (Primal AC33) ya da PVA emülsiyon ilavesi ile hazırlanan harç karışımı.

Yapının avlusunun mermer döşemelerinde çatlamalar, aşınmalar, kabarmalar ve çimento harçlı onarımlar bulunmaktadır (Şekil 6.9). Bu döşemelerin hidrolik kireçli harç ile yeniden yapılması uygun görülmektedir.

Şekil 6.9: Avlunun mermer zemininde görülen bozulmalar (2018)

Hereke Pudingi

Yapının cephe ve özellikle avlu bölümünde bulunan Hereke pudingi sütunların yağmurla yıkanmayan kısımlarında oldukça yoğun alçı taşı oluşumları ile kabuk haline gelmiş yüzey kirlilikleri mevcuttur (Şekil 6.10).

Şekil 6.10: Yüzey kirliliği görülen Hereke pudingi sütunlar (2018)

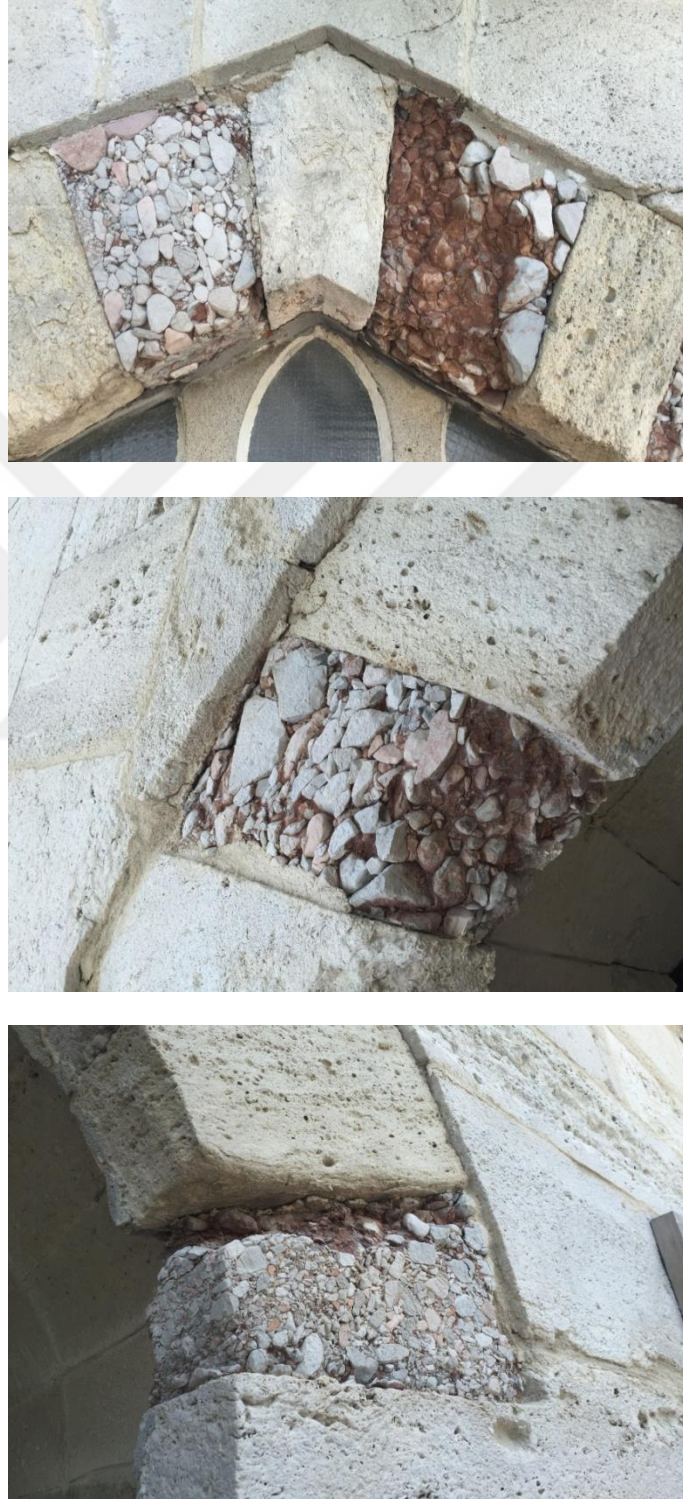
Yapıda Hereke pudingi sütunların amonyum bikarbonat emdirilmiş kağıt hamuru ile temizlenmesi, yüzey kirliliğinin çok yoğun olduğu bölgelerde en fazla üç kez tekrarlanması uygun görülmektedir.

Hereke pudingi sütunların yağmurla yıkanan yüzeylerinde ciddi boyutta bağlayıcı kaybı erozyonu bulunmaktadır (Şekil 6.11). Ayrıca yapının pencere kemerleri ve avlu kemerlerinde bulunan Hereke pudingi taşlarda yüzey kayıpları ve parça kopmaları bulunmaktadır (Şekil 6.12).

Şekil 6.11: Avlunun kuzeybatı giriş kapısının sağ ve solunda yer alan hereke pudingi sütunlarda görülen bağlayıcı kaybı erozyonu (2018)

Yapıdaki pencerelerin kemer örgülerinde görülen Hereke pudingi taşlardan özellikle taşıyıcı sistem açısından büyük parça kayıplarının olduğu kemer taşlarının, yapının özgünlüğüne uygun olarak İzmit, Hereke bölgesinden temin edilen Hereke pudingi taşlar ile yenilenmesi uygun bulunmaktadır (Şekil 6.13).

Şekil 6.12: Hereke pudingi kemerlerde görülen yüzey kaybı ve erozyon (2018)

Şekil 6.13: İzmit, Hereke bölgesinden temin edilen Hereke pudingi taş (2018)

Yapının Hereke pudingi taşlarında 5 cm.'den küçük yüzey hasarları ve bağlayıcı erozyonlarının görüldüğü kısımlar ile çatlaklarda akrilik polimer (Paraloid B72) ile sağlamlaştırma yapılması, taşın ömrünü uzatmak için koruyucu ve su uzaklaştırıcı nitelikli ürünlerin sürülmesi uygun görülmektedir.

Diğer Taşlar

Yapıdaki diğer taş çeşitleri, cephelerdeki sütunlar ve rozetler ile harimdeki sütunlarda görülmektedir. Cephede bulunan Verona mermeri, Kestanbol graniti, Aswan graniti sütunlar ile avludaki Mısır yeşil breşi gibi sütunlar ve rozetlerde görülen yüzey kirliliklerinin su ve AB57 ile temizlenmesi uygun görülmektedir. Yapıya özgü olan bu taşların kirlenme ve hasarlanma problemlerini kısıtlayarak korunması ve taş ömrünün uzatılması amacıyla koruyucu ve su uzaklaştırıcı bir ürünün sürülmesi gerekmektedir.

Yapının iç mekânında bulunan taş yüzeylerde ise büyük hasarlar görülmeyip non-iyonik deterjan ve su ile temizliğinin yapılması uygun görülmektedir.

6.2. Tuğla Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Yapıdaki tuğla malzemelerin genelinde büyük hasarlar bulunmamakla birlikte daha önceki dönem onarımlarında tuğlaların yapıştırılmasında kullanılan niteliksiz harçlardan kaynaklanan sorunlar mevcuttur. Yapının kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde bulunan yan galerilerin zeminindeki özgün altıgen tuğlalar, önceki dönem restorasyonlarında yer yer özgün olmayan çimentolu şap ile onarılmıştır. Bu çimentolu şapların mekanik olarak temizlenmesinin ardından tuğlaların özgün terkiibinde hazırlanan yapıştırma harcı ile onarılması uygun görülmektedir.

Gürdal, E. ile yapıdan alınan numunelerin analizleri ve incelemeleri sonucunda yapıdaki döşeme onarımları için önerilen yapıştırma harcı reçetesi şöyledir:

1 kısım söndürülmüş kaymak kireç

3 kısım 15 mm elek altı tuğla kırığı

0,5 kısım 1 mm elek altı altı tuğla tozu

Kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinin üçüncü sıra pencere altı ile yan galeri saçakları arasında kalan duvarları çimentolu harç ile farklı boyutta tuğlalar kullanılarak örülmüştür. Bu duvarların özgün terkipte hazırlanan örgü harcı²³ ile 19x9x6 cm. boyutundaki harman tuğlaları kullanılarak yeniden örülmesi uygun görülmektedir.

6.3. Ahşap Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Ahşap Kapı-Pencere Kepenkleri ve Dolap Kapakları

Yapıdaki kapı, pencere kepenkleri ve dolap kapaklarında zaman içerisinde kullanımdan dolayı yıpranma görülmektedir. Ahşap malzemenin çevresel iklim koşullarından etkilenmesi ile yıpranma süreci daha hızlı ilerlemektedir. Yapının avlu ve cephe bölümünde yer alan kapı ve pencere kepenkleri fiziksel çevre koşullarından daha fazla etkilenmiş olup avlu bölümündekiler zaman içerisinde yenilenmiştir. Özgün kapı ve pencere kepenklerinde de yer yer çürümeler ve bozulmalar bulunmaktadır. Bunun yanında dönem dönem yapılan onarım ve restorasyon uygulamalarında kapı ve pencere kepenklerine vernik sürülmesi, orjinale uygun

²³ Örgü harcı terkiibi, “6.4.Harç-Sivada Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri” başlığı altında verilmiştir.

malzeme ve teknik seçiminin yanlış yapılması gibi bilinçsiz müdahaleler de esere zarar vermiş, onarımı gerekli kılmıştır.

Onarım uygulamalarında öncelikle ahşap kapı, pencere kepenkleri ve dolap kapakları numaralandırılarak sökülür. Sökülen kapı, pencere ve dolap kapaklarının üzerlerindeki metal aksamların birbirlerine zarar vermesini önleyecek şekilde araya takoz koyularak istiflenme işlemi gerçekleştirilir.

Kapı, pencere kepenkleri ve kapaklara üzerindeki rozet, kuşak gibi metal aksamlar ile varsa kilit aksamı sökülmesinin ardından kimyasal temizlik yapılır. Ahşap, üzerindeki boya ve ciladan boya sökücü ile arındırıldıktan sonra oluşan kalıntılar zımpara ve yardımcı el aletleri ile temizlenir (Şekil 6.14). Bu işlem tüm örnekler için uygulandıktan sonra zararlı böceklere karşı fümigasyon işlemi yapılır.

Şekil 6.14: Zımpara için yardımcı el aletleri

İlkbahar aylarında yapılan bu işlemde kapı, pencere kanatları ve dolap kapakları ilaçlı paketler içerisinde oksijensiz ortamda 15 gün boyunca bekletilir. Bu süreç sonunda paketler açılıp havalandırma yapıldıktan sonra tamirat aşamasına geçilir. Tamirat aşamasında ahşapların üzerinde yer alan kurt delikleri enjektör yardımıyla Paraloid B72 ile doldurularak güçlendirilmesi gerekir. Paraloid ile güçlendirilmesi mümkün olmayan ahşabın büyük miktarda çürümüş olan kısımlarının aynı cins ağaç malzeme ile değişimi, yanlış restorasyon uygulamalarının uygun şekilde düzeltilmesi, parça kayıplarının olduğu kısımların özgün malzeme ile bütünlenmesi gibi “merhamet tamiri” adı verilen onarımlar gerçekleştirilmelidir (Şekil 6.15).

Şekil 6.15: Merhamet tamirlerinin yapılması (2018)

Yer yer kopmuş ve mevcut olmayan parçaların yerine aynı cins (ceviz, armut, abanoz, pelesenk) ahşap parçaların, alıştırma yöntemi ile gerekli boyutta ve yerine göre hazırlanarak PVA tutkalı ve işkenceler yardımı ile montajı yapılmalıdır.

Tüm müdahale çalışmaları tamamlanıp ahşabın yüzeyi zımpara ile detaylara zarar vermeden düzgün hale getirilip parçaların tesviyesi yapıldıktan sonra ağacın kendi tozundan yapılan macun ile kurt delikleri doldurulur. Bu işlemden sonra künde-kârî tablolara süylen boya ile filato çekilmesinin ardından gomalak cila yapımına geçilir. Gomalak cila uygulamasından sonra zımpara yapılarak kurt deliklerine yeniden macun doldurulması işlemi yapılır. Gomalak cila-zımpara-macun doldurulması işlemleri birkaç kez uygulandıktan sonra ahşapların üzerine cila uygulaması yapılır. Korozyona uğramış rozet, kuşak gibi metal aksamların kimyasal temizliği yapılarak eksik kısımları giderildikten sonra ahşaplar üzerine montajı gerçekleştirilir. Bu şekilde konservasyon işlemi tamamlanan kapı, pencere kepenkleri ve dolap kapaklarının yapıdaki yerlerine montajı gerçekleştirilir.

Harim ana giriş kapıları, hünkâr mahfili pencere kepenkleri ve dolap kapakları ile vaaz kürsüsünün onarımlarında da aynı işlem basamakları uygun olup ek olarak bu ahşaplardaki motiflere özgü sedef ve kaplumbağa kabuğu gibi malzemelerin de onarımlarda kullanılması gerekmektedir (Şekil 6.16).

Şekil 6.16: Sedef (2018)

Ahşap Doğramalar

Yapının içlik revzenlerinin özgün meşe cinsi ahşap kasalarının hepsinde çürüme, kurt delikleri gibi bozulmalar görülmektedir (Şekil 6.17). Bu ahşap kasaların iyi durumda olan kısımları korunmalı; hasarlı olan ahşap kısımları sökülerek çam cinsi ağaçtan onarımı yapılmalıdır. Revzen kasalarının köşe noktaları ve üst kısmı paslanmaz lama demiri takviyesi ile güçlendirilmelidir. Mevcut kurt delikleri için Paraloid B72 sıringa ya da fırça ile uygulandıktan sonra meşe ağacı tozu ve tutkal ile hazırlanan macun, bu deliklerin doldurulmasında kullanılmalıdır.

Şekil 6.17: Özgün ahşap kasalarda görülen bozulmalar (2018)

Caminin yakın bir zamanda yenilenerek meşe ağacından yapılan doğramalarının büyük bölümü çeşitli detay ve malzeme hataları sebebi ile işlevini yerine getirememekte ve açılmamaktadır. Onarım aşamasında ahşap doğramalar sökülerek temizleme işlemi yapılır. Doğramalar, üzerindeki boya ve ciladan boya sökücü ile arındırıldıktan sonra zımpara işlemi uygulanır. Detay ve malzeme hatalarının onarımı yapılır; sonrasında su bazlı vernik sürülerek yerlerine montajı gerçekleştirilir.

Yapının giriş kapısının yanında yer alan PVC malzeme ile yenilenmiş pencere doğramalarının, yapının niteliği ile uyuşmaması sebebiyle kaldırılması ve yerine meşe ağacından ahşap doğramalar takılması uygun görülmektedir.

Ahşap Çıtalı Tavan

Müezzin mahfili ahşap çıtalı Edirnekâri tavan, dönem içerisinde kahverengi yağlı boya ile boyanmış olup 2006 yılında onarım görmüştür (Şekil 6.18). Onarımda öncelikli olarak ısı tabancası ile boyadan arındırılan tavanda etil alkol ile kimyasal temizlik yapılmıştır. Dökülen yerlere özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde küçük dokunuşlar yapıldıktan sonra bir kat vernik sürülmüştür. Bu şekilde onarılan ahşap çıtalı tavan özgün görünümüne kavuşturulmuştur (Şekil 6.19), (Önel, 2018).

Şekil 6.18: Müezzin mahfilinin yağlı boya ile boyanmış edirnekâri tavanı (Önel, 2006).

Şekil 6.19: Müezzin mahfilinin özgün edirnekâri tavanının ortaya çıkarılması (Önel, 2006).

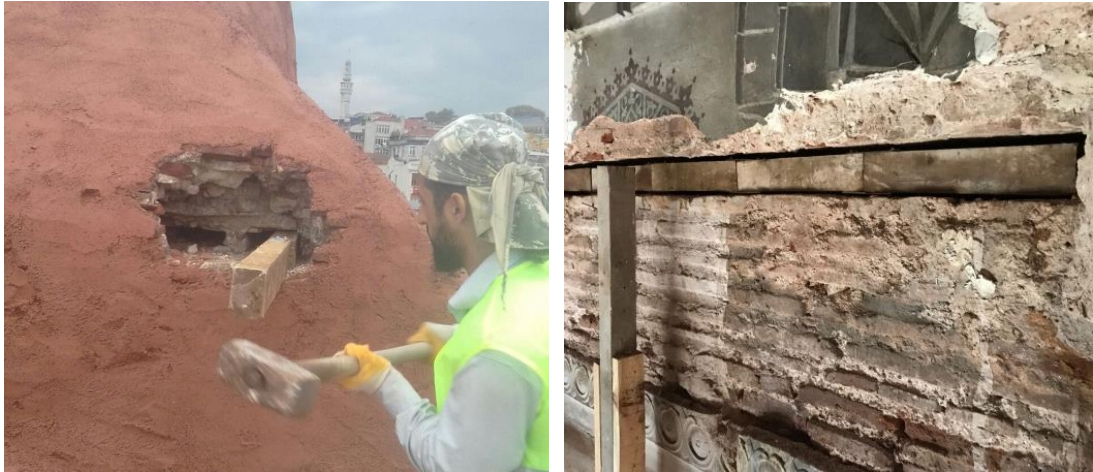
Ahşap Hatıl

Yapıda strüktürel olarak büyük bir sorun olmamasına karşın restorasyon çalışmaları sırasında yapının avlusunda kuzeybatı yönündeki giriş revağının kubbe kasnağı kısmında hatıl boşluğuna rastlanmıştır (Şekil 6.20).

Camide ahşap hatıl elemanlardan bu şekilde işlevini tamamen yitirenlerin, meşe cinsi ahşap ile değiştirilmesi; işlevini sürdürenlerin mantar, bakteri, böceklere karşı nitelikli sağlamaştırıcı ve koruyucu bir malzeme sürülerek korunması ve bozulmuş, oyuk olmuş kısımlarının Paraloid B72 ile sağlamaştırılma yapılması; eksik kısımların olması durumunda ise aynı cins ahşap ile tümlenmesi uygun görülmektedir (Şekil 6.21).

Şekil 6.20: Avlu kuzeybatı yönündeki giriş revağının kubbe kasnağındaki hatıl boşluğu (GETA,2017)

Şekil 6.21: Avlu kuzeybatı yönündeki giriş revağının kubbe kasnağındaki hatıl boşluğuna yeni ahşap hatılın yerleştirilmesi (GETA,2017)

Ahşap Çatı Strüktürleri

Caminin kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde yan galerileri örten ahşap saçak altı yüzeylerinde şişme, yer yer çatlaklar ve boya dökülmesi gözlemlenmektedir. Külliye'nin hünkâr kasrı ve sebilinin saçak altı kısımlarında motifler bulunmakta olup caminin saçak altı kısımlarında da boyalı yüzeylerin altında yer yer motifler görülmektedir (Şekil 6.54). Bundan hareketle saçak altı yüzeylerin dönem içerisinde boyandığı düşünülmektedir. Bu sebeple saçak altı yüzeylerde araştırma raspası yapılması, motiflerin ortaya çıkarılması uygun görülmektedir.

Şekil 6.22: Ahşap saçaktaki özgün motifler (2018)

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı minare külahlarında kurşun örtü altındaki çam cinsinden ahşap karkas, yakın dönemde onarım görmüştür. Sağlam olduğu düşünülen ahşap karkasa gerekli olması durumunda müdahale edilmelidir.

Muhdes Ahşap Bölümler

Yapının son cemaat yeri ve harimde bulunan muhdes görevli odaları ile harim giriş kapıları önünde yer alan muhdes ahşap platformlar, yapının özgünlüğünü bozmakta olup kaldırılması gerekmektedir.

Harimin zemininde, hünkâr mahfilinde ve balkonunda özgün olmayan çam cinsi ahşap döşeme kaplamalarında şişme, yer yer çatlama ve çürümeler mevcuttur. Yapının özgün yapısına uygun olmayan bu ahşap döşemelerin sökülerek özgün tuğla döşemelerin ortaya çıkarılması uygun görülmektedir.

6.4. Harç-Sıvada Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Harimin çini kaplı yüzeylerinin üst seviyesinden başlayarak ana kubbeye kadar olan sıvalı yüzeylerinde ve avlu revak kubbelerinin iç yüzeylerinde daha önce gerçekleşen onarımlarda çimento esaslı sıva kullanılmıştır (Şekil 6.23). Kalemî bezemeler bu çimento sıvalı yüzeyler üzerine işlenmiştir. Çimento zaman içerisinde yapının özgün malzemelerine zarar vermiş olup sıvalı yüzeylerde sıva dökülmeleri, kabarmalar, ayrışmalar ve çatlaklar oluşmuştur (Şekil 6.24-25). Özellikle revak kubbelerinin iç yüzeylerindeki çimento sıvalı yüzeylerde rutubet sonucunda büyük çaplı lekeler oluşmuştur (Şekil 6.26-27). Yapıdaki sıvalı yüzeylerde ayrıca kirlenme ve kavlanmalar da görülmektedir.

Şekil 6.23: Ana kubbe çimento sıvalı yüzeyler (2018)

Şekil 6.24: Harimde çimento sıvalı yüzeylerde görülen tuzlanmalar, dökülmeler ve kabarmalar (2018)

Şekil 6.25: Harimde çimento sıvalı yüzeylerde görülen dökülmeler, kabarmalar, ayrışmalar ve çatlaklar (2018)

Şekil 6.26: Avlu revak kubbelerinin iç yüzeylerinde görülen sıva bozulmaları (2018)

Şekil 6.27: Revak kubbelerinin iç yüzeylerinde rutubet sonucu oluşan lekeler (2018)
Onarım aşamasında öncelikli olarak tüm sıvalı yüzeylerde araştırma raspası yapılarak çimento esaslı sıvalar itinalı raspa işlemi ile mekanik yöntemlerle yapıdan uzaklaştırılmalıdır (Şekil 6.28-29). Bu işlem sırasında alt tabakalarda bulunan nitelikli horasan harçlı sıvaların sağlam bölümleri korunmalıdır. Onarım kapsamında yapının çeşitli bölgelerinden harç ve sıva örnekleri alınarak yapılan analizler sonucunda yüzeylerde uygulanacak olan harç ve sıvalar belirlenmelidir.

Yapının iç duvarındaki kalemişi yüzeylerde gerçekleştirilen araştırma raspaları sonrasında yapıda 4 dönem bezeme olduğu düşünülmektedir. Yapı 1663 yıllarında yapılmış olup ilk dönemi olarak kabul ettiğimizde özgün dönemin üzerinde yapının bazı yerlerinde 1760'lı yıllardaki onarımlarında yapıldığı düşünülen 2. dönem Barok kalemişi bezemelere ulaşılmıştır. 1894-1900'lü yılların başındaki onarımlarda kalemişi ve malakâri yüzeylerin üzerine 3. dönem kalemişi bezeme uygulanmıştır (Şekil 6.30-31). 1983'lü yıllardaki onarımlarda ise bezemelerin üzerine 4. dönem kalemişi yapılmış olup sadece ana kubbede malakâri uygulanmıştır (Şekil 6.32). Verilecek karar doğrultusunda yapılacak kalemişi bezemeler, yapının özgün karakterine uygun olarak hazırlanan harç ve sıvaların üzerine uygulanmalıdır.

Şekil 6.28: Harim, yarım kubbelerde raspa yapılması (2018)

Şekil 6.29: Ana kubbe ve yarım kubbelerde raspa yapılan yüzeyler (2018)

Şekil 6.30: Araştırma raspaları sonucu yarım kubbe kemer yüzeyinde ortaya çıkan birinci dönem kalemîşi bezemeler (2018)

Şekil 6.31: Araştırma raspaları sonucu yarım kubbe kemer yüzeyinde ortaya çıkan üçüncü dönem kalemîşi bezemeler (2018)

Şekil 6.32: Araştırma raspaları sonucu ana kubbede ortaya çıkan birinci dönem malakâri, üçüncü dönem kalemîşi ve son dönem malakâri bezemeler (GETA, 2018)

Yapıdaki küfeki taşı duvar örgülerin ve mermer yüzeylerin daha önceki onarımlarında çimento bağlayıcılı derz ve dolgular kullanılmıştır. Mahfil ve balkonların tuğla döşemelerinde de çimento esaslı şap ile onarım yapılmıştır. Bu kısımlarda mekanik yöntemlerle raspa yapılarak çimentoların yapıdan uzaklaştırılması sağlanmalıdır. Çimentodan arınan yüzeylerde malzeme analizleriyle belirlenen harç ve sıvalarla onarım yapılmalıdır.

Yapının duvar ve kubbe örgülerinde boşluklar, yüzeylerde kılcal ve mikro boyutlu çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 6.33-34). Ayrıca özgün sıva tabakaları arasında ve sıva ile duvar arasında da boşluklar mevcuttur (Şekil 6.35). Bu kısımlarda belirlenen harç ile enjeksiyon yöntemi uygulanarak sağlamlaştırma yapılmalıdır.

Şekil 6.33: Pencere içi horasan sıvalı yüzeylerde görülen çatlamlar (2018)

Şekil 6.34: Horasan sıvalı duvar yüzeylerinde görülen çatlamlar (2018)

Şekil 6.35: Duvar ile sıva arasında görülen boşluklar (2018)

Yapılan incelemeler sonucunda özellikle ana kubbe ve kasnağında bulunan pencere içi duvarları, harimin son cemaat yerinin pencere içi duvarları, yarım kubbeler ve kasnaklarında bulunan pencere içi duvarları, kademeli kubbeler, köşe kubbeleri ve avlu kubbeleri gibi noktalarda belirlenen boşluklar enjeksiyon harcı ile sağlamlaştırılmalıdır. Bu işlemde enjeksiyon verilecek bölgelerin tespiti yapıldıktan sonra matkap ile enjeksiyon delikleri açılarak su ile tozdan arındırılması gerçekleştirilir. Enjeksiyon hortumları, hazırlanan deliklere kompresör yardımı ile yerleştirilir. Hortumlar vasıtasıyla yapıya, enjeksiyon aleti ile belirli bir basınç ile enjeksiyon harcı uygulanır.

Yapının iç yüzeylerindeki kılcal boşlukların, kalemışı motiflerin bulunduğu hassas yüzey boşluklarının ve özgün veya nitelikli sıvalar ile duvar aralarındaki boşlukların sağlamlaştırılmasında mikroenjeksiyon uygulaması yapılmalıdır. Mikroenjeksiyon işleminde daha ince çaplı hortumlar kullanılmakta olup daha akışkan kıvamda hazırlanan enjeksiyon harcı şırınga ile yapıya enjekte edilir.

Sıva Harçları

- **Kaba Sıva**

KUDEB danışmanı Gürdal, E. ile birlikte yapıdan alınan kaba sıva numuneleri incelendiğinde yapıdaki kaba sıva uygulamaları için önerilen reçete şu şekildedir:

1 kısım söndürülmüş ve bekletilmiş kaymak kireç

1,5 kısım 1-5 mm arası tuğla kırığı

0,25 kısım 1 mm elek altı altı tuğla tozu

1,25 kısım 2 mm elek altı kireçtaşı kırığı ve tozu

250 g/m³ kesilmiş (2-3 cm.)dövülmüş keten kütük veya polipropilen kütük

- **İnce Sıva**

KUDEB danışmanı Gürdal, E. ile birlikte yapıdan alınan ince sıva numuneleri incelendiğinde yapıdaki ince sıva uygulamaları için önerilen reçete şu şekildedir:

1 kısım söndürülmüş ve bekletilmiş kaymak kireç

1,75 kısım 2 mm elek altı tuğla kırığı ve tozu

1,25 kısım 2 mm elek altı kireçtaşı (küfeki taşı) kırığı ve tozu

- **Nefaset Sıvası**

Gürdal, E. ile birlikte yapıdan alınan nefaset sıva numuneleri incelendiğinde yapıdaki nefaset sıva uygulamaları için önerilen reçete şu şekildedir:

1 kısım söndürülmüş kaymak kireç

2,5 kısım 1 mm elek altı kireçtaşı tozu

Örgü Harcı

Gürdal, E. ile birlikte yapıdan alınan örgü harcı numuneleri incelendiğinde yapıdaki örgü harcı uygulamaları için önerilen reçete şöyledir:

1 kısım söndürülmüş kaymak kireç

1,5 kısım 15 mm elek altı tuğla kırığı

0,25 kısım 1 mm elek altı tuğla tozu

1,25 kısım 4 mm elek altı kireçtaşı kırığı ve tozu

Enjeksiyon Harcı

21 kg kuru karışım (hidrolik kireç, taş tozu, tuğla tozu)

12 lt su

0,9 kg Primal AC33

(GETA,2018)

6.5. Alçı Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

İçlik ve Dışlık Revzenler

Yapıdaki sonraki dönemlerde betonarme olarak yapılan dışlık revzenler yapının özgün mimarisine uymamaktadır. Dışlık revzenlerin paslanmaz çelik donatılı olarak tatlı kireç (alçı) malzemeden yeniden yapımı uygun görülmektedir. Avlunun betonarme dışlık revzenleri, yuvarlak kayıtlı olacak şekilde; harimin betonarme dışlık revzenleri ise filgözü kayıtlı olacak şekilde tatlı kireç (alçı) malzemeden yeniden yapılmalıdır. Avlunun sonraki dönemlerde alçıdan yapılan içlik revzenleri de alçıya göre suya daha dayanıklı olan tatlı kireç (alçı) malzeme ile yuvarlak kayıtlı olacak şekilde paslanmaz çelik donatılı olarak yeniden yapılmalıdır.

Harimin alçı kayıtlı içlik revzenlerinde kırılmalar, eksik kısmı kanallar ve yüzey kirlenmeleri mevcuttur (Şekil 6.36). Kırılma ve eksik kanalların onarımında özgün kısımlardaki motiflere uygun şekilde alçı uygulanıp yardımcı el aletleri ile şekil verilerek tamamlama işlemi yapılmalıdır. Yüzey kirliliği görülen revzenler ise bisturi, zımpara gibi yardımcı el aletleriyle temizlenmelidir.

Şekil 6.36: İçlik revzenlerindeki bozulmalar (2018)

Büyük miktarda bozulma olan revzenlerin alçı malzemeden yeniden yapılması uygun görülmektedir. Bir revzenin yapımı model üretimi, kalıp üretimi ve revzen üretimi olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilir. Yeniden yapımın ilk aşamasında öncelikle revzenin ölçüsü alınarak, desen çıkartılır; kayıt kalınlıkları ve takoz ölçüleri belirlenir. Çıkarılan desen, revzenin formunda ahşap ve metalden oluşan bir çerçeve içerisinde tezgâh üzerine aktarılır. Bu çerçeve tezgâha yer yer çivilenerek sabitlenmelidir. Çerçevenin içerisinde kalan desenlere alçıdan hazırlanan takozlar dikkatlice yerleştirilir. Takozlar, içerisinde mazot, sıvı yağ, arap sabunu olan bir karışım ile yağlanır. Akışkan kıvamda hazırlanan alçı, yağlanan takozların üzerini kapatacak şekilde dökülür. Dökülen alçının içerisine dayanım sağlaması açısından keten lifleri ve demir donatılar yerleştirildikten sonra tekrar alçı dökümü gerçekleştirilir. Bir kez daha keten lifleri koyularak üzeri alçı ile kapatılır. Bu aşamadan sonra alçı yüzeyin, çeşitli yardımcı aletlerle düzleştirilerek kuruması beklenir. Kuruyan alçı modelin etrafındaki metal ve ahşap çerçeve çıkartılarak, model tezgâh üzerinde kaldırılır. Kaldırılan alçı model içerisindeki takozlar yağlama işlemi sayesinde yerlerinden kolaylıkla çıkartılır. Bu şekilde revzen üretimi için

model çıkartılması işlemi tamamlanır. Bu aşamadan sonra alçı model üzerinden alçı imalat kalıbı yapımına geçilir.

İkinci aşamada alçı imalat kalıbının yapımı için hazırlanan modelin her tarafı yağlanır. Modelin etrafı metal ve ahşap çerçeve ile sabitleştirildikten sonra alçı dökümü yapılır. Dökülen alçının üzerine keten koyularak tekrar alçı dökümü yapılır. Alçı yüzey, düzleştirilerek donması beklenir. Donan alçı kalıbın etrafındaki çerçeve çıkarılır, kalıp tezgâh üzerinde kaldırılır. Bu şekilde pencere için imalat kalıbı çıkarma işlemi tamamlanır.

Üçüncü aşamada revzen yapımı için hazırlanan imalat kalıbının her tarafı yağlanır. Desen aralarındaki boşluklara dayanımı sağlaması için önceden model üzerinde kaynaklanarak yapılan paslanmaz çelik donatılar yerleştirilir. İmalat kalıbının üzerine desenlere uygun şekilde kesilmiş camlar yerleştirilir. Camların üzerine de desen şeklindeki takozlar koyularak üzerine ağırlıklar yerleştirilir. Son olarak akışkan kıvamda hazırlanan alçı, desen şeklindeki takozların arasında kalan boşluklara dökülür, desen boşluklarının tamamı alçı ile doldurulması sağlanır. Bu şekilde tek parça halinde donan alçının takozlar arasında kalan camı sıkıca tutması sağlanır. Ardından işi biten döküm kalıbı ve takozlar dikkatlice çıkartılarak camlar temizlenir. Bu şekilde revzenin yapımı tamamlanır.

İçlik revzenlerin yapımında alçı; dışlık revzenlerin yapımında dış kısımda yer aldıkları için suya dayanımı fazla olan tatlı kireç (alçı) kullanılması uygun görülmektedir.

Yapıdaki özgün fevkalade müzeyyen revzenlerin onarımlarında ise öncelikli olarak alçı oyma el aletleri ile temizleme yapılması, kırık olan kayıtların alçı ile tümlenmesi, kırık camların yatakları açıldıktan sonra motife ve yerine uygun şekilde kesilen renkli camların yerleştirilip alçılması yapılarak onarımlarının tamamlanması uygun görülmektedir.

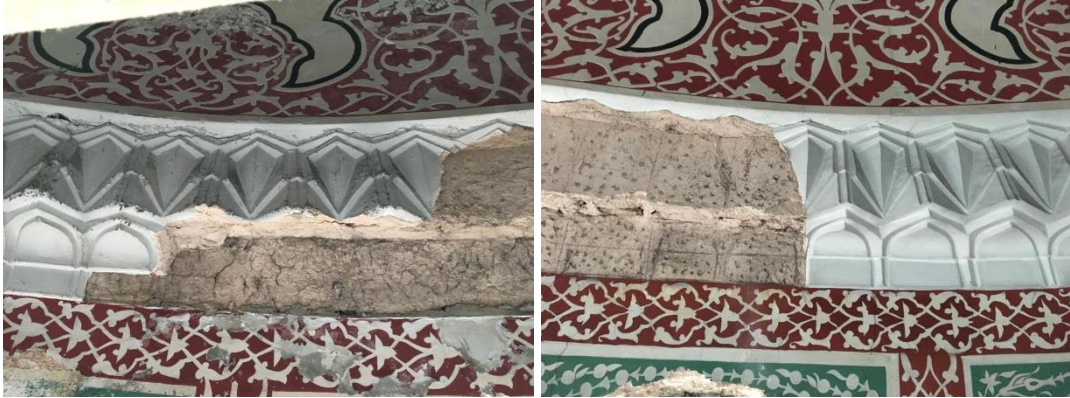
Alçı Süslemeler

Yapının çeşitli bölgelerinde yer alan alçı mukarnas süslemelerde yüzey kirliliği, kabarma, çürüme, parça kaybı gibi bozulmalar görülmektedir (Şekil 6.37-38). Kuzeybatı taç kapı giriş revağı kubbesi ve kuzeybatı cümle kapısı giriş revağı kubbесinin içerisinde yer alan mukarnas süslemeler ile harimdeki alçı mukarnas kornişlerde araştırma raspaşı yapılarak çürüme ve kabarmaların olduğu kısımların

tespit edilmesi; bu kısımların mekanik yöntemlerle uzaklaştırılması; eksik kısımların özgün mukarnas süslemeye uygun olarak alçı ile tümlenmesi uygun görülmektedir.

Şekil 6.37: Kuzeybatı taç kapı giriş revağı içerisinde yer alan alçı mukarnas süslemelerde görülen bozulmalar (2018)

Şekil 6.38: Yarım kubbe kasağının üst seviyesindeki alçı mukarnaslarda görülen bozulmalar (2018)

Yapıdaki araştırma raspaları sonucunda ana kubbe, yarım kubbeler, pandantifler ve hünkâr mahfilinde özgün malakâri yüzeylerin izlerine ulaşılmıştır. Ana kubbede üç dönemin izlerine ulaşılmıştır. Günümüzde malakâri olan ana kubbe yüzeylerinin altından kalemişi yüzeyler, onun da altından özgün malakâri yüzeyler ortaya

çıkıştır. Pandantiflerde günümüzde kalemişi olan yüzeylerin altından özgün dönem malakâri yüzeyler ortaya çıkıştır (Şekil 6.39) Yapının 1980’li yıllarda yapılan onarımlarında çimento sıvalı yüzeyler üzerine kalemişi uygulanmıştır. Bu da yapıya zarar vermiştir. Bu şekilde yapılmış olan malakâri yüzeylerin onarımında öncelikli olarak çimento sıvalı yüzeyler basit el aletleri (spatula, spatül, bisturi vb.) ile mekanik raspa yapılarak yapıdan uzaklaştırılmalıdır. Sonrasında özgün niteliğe uygun olarak hazırlanmış horasan sıva yüzeye uygulandıktan sonra karar verilen döneme göre malakâri uygulaması yapılmalıdır.

Şekil 6.39: Araştırma raspa sonucu pandantiflerde ortaya çıkan özgün malakâri yüzeyler (2018)

Malakâri uygulamasında yüzeylerin özgün desen tespiti yapıldıktan sonra desenler eskiz kâğıdına alınarak şablonlar oluşturulur. Horasan sıva üzerine nefaset sıva uygulandıktan sonra alçı sıva harcı uygulaması yapılır. Şablonlardaki desenlerin kenarları iğne ile delindikten sonra yüzey üzerinde deliklerine kömür bastırılarak desenin alçı yüzeye aktarılması sağlanır. Alçı oyma el aletleri ile alçı kabartma oyularak desen ortaya çıkarılır. Alçı kuruyunca özgün renklerine uygun boya ile renklendirme işlemi gerçekleştirilir.

6.6. Çini Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Yapıdaki çini yüzeylerde genel olarak hava koşulları, kötü kullanım, kuş pislikleri vb. çevresel etkenler sonucunda kirlenmeler ve kararmalar gözlemlenmektedir (Şekil 6.40). Çini yüzeylerde uzun yıllar sonucu statik kaynaklı ve gözle görülemeyen sorunlara bağlı olarak kırılmalar, parça kopmaları, çatlamlar ve kaymalar oluşmuştur (Şekil 6.41). Yapıdaki çinilerin genelinde sır çatlakları görülmekte olup bazı sır çatlakları büyüyerek büsküvi çatlaklarının oluşmasına sebep olmuştur. Çini sırrı ve büskivisinin bozulmasının yanı sıra çini yüzeylerde tuzlanma da görülmektedir (Şekil 6.42). Harç boşalması ve basınç sonucu çinilerin bir kısmında oluşan sıkışmalar çini yüzeylerde ondülasyon sorunlarını meydana getirmiştir (Şekil 6.43). Zaman içerisinde bozulan ve hasar gören çinilerin çimento sıva ile onarımı yapılmış olup onarım esnasında çini karoların yanlış açı ve yanlış yerlere koyulması sonucu çini kompozisyonunun bozulduğu görülmektedir (Şekil 6.44). Ayrıca çalınan veya kayıp çiniler yerine farklı özelliklerde çinilerin kullanılması da başka bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle sonraki dönem onarımlarında kullanılan çinilerde renk kayıpları gözlemlenmektedir.

Şekil 6.40: Harim mahfil altı duvar yüzeylerinde görülen kirlenme (2018)

Şekil 6.41: Hünkar mahfili duvarındaki çatlamış çini karolar (2018)

Şekil 6.42: Son cemaat yeri duvar çinilerinde görülen tuzlanma, renk kaybı ve çimento harçlı tabakalar (2018)

Şekil 6.43: İmitasyon çinilerde görülen renk kaybı ve ondülasyon (2018)

Şekil 6.44: Son cemaat yeri duvarındaki yanlış yerleştirilmiş olan özgün çini karolar

Çeşitli sebeplerle bozulan çinilerin onarımının sağlanması ve yanlış konumda bulunan çinilerin doğru kompozisyon oluşturacak şekilde yerlerine koyulması amacıyla öncelikli olarak çini panoların yerlerinden söküm işleminin yapılması uygun görülmektedir. Yerlerinden sökülecek panolar tespit edilip fotoğraflanmasının ardından çini panoların zarar verilmeden dikkatli bir şekilde söküm yapılarak şantiye içerisinde kurulan çini atölyesinde muhafaza edilmesi uygun görülmektedir. Söküm aşamasından sonra temizleme aşamasına geçilir.

Temizleme aşamasında, sökülmüş ya da yerinde mevcut olan çinilerin yüzeylerinin saf su içerisinde eritilen non-iyonik deterjanla, ardından sulandırılmış asetik asit ile silinerek yüzeyindeki kir tabakasının temizlenmesi ve işlem sonrasında çini yüzeylerin saf su ile durulanması uygun görülmektedir.

Yerinden sökülen çinilerin arka yüzeyine yapışmış durumda bulunan horasan harçlı tabakanın, çiniye zarar vermeyecek şekilde bisturi vb. el aletleri ile itinalı bir şekilde temizlenmesi gerekmektedir. Çimentolu harç ile yerine monte edilmiş çinilerin yerinden mümkün olduğunca sökülmemesi önerilmektedir. Yerinden sökülme zorunluluğu oluşan çini karoların, kırılmamasına veya çatlamamasına, sır tabakasının zarar görmemesine dikkat edilerek sökülmesi gerekmektedir. Çini karonun arka yüzeyine yapışmış durumda bulunan çimento harçlı tabakanın, önce su ile yumuşatılarak ve ardından bisturi veya dişçi aleti benzeri aletler ile çiniye zarar vermeyecek şekilde, itinalı bir şekilde temizlenmesi gerekmektedir.

Yerinden sökülmüş ve harç temizliği yapılmış çini karoların küvetler içerisine koyularak her seferinde birer saat olmak üzere en az iki kere suyu değiştirilerek bekletilmesi, daha sonra küvet içerisine en az üç kez saf su koyularak tuzluluk giderilinceye kadar bekletilmesi, tuz ölçüm aleti (kondüktometre) ile iş süresince tuz ölçümü yapılarak not alınması uygun görülmektedir. Temizleme ve arındırma aşamalarından sonra onarım aşamasına geçilir.

Yerinden sökülmüş özgün çini karoların, birbirinden ayrılmış veya kırık parçalarının orijinaline uygun olacak şekilde tekrar çözünebilir özellikli yapıştırıcılar ile birbirine yapıştırılması uygun görülmektedir. Bisküvide meydana gelmiş bozuklukların üzerine şeffaf koruyucu emdirilerek bisküvi yüzeylerinde sağlamlaştırma yapılması uygun görülmektedir.

Çini karoların yerine takılması veya yapıştırılması için başlıca iki malzeme kullanımı önerilmektedir. Bunlar alçı ile horasan harcı ile yapıştırma işlemidir. İşlem alçı ile yapılacak ise piyasada mevcut kartonpiyer alçısı bu iş için uygundur. Eğer horasan harcı ile yapıştırılması tercih edilecek ise belirlenen karışım kullanılması uygundur.

Yapıdan alınan özgün çini yapıştırma harcı incelendiğinde Gürdal, E. ile yapıdaki çini yapıştırma işlemi için önerilen harç reçetesi şu şekildedir:

1 kısım bekletilmiş sönmüş yağlı kireç

0,75 kısım ince öğütülmüş puzolan

1 kısım 2 mm elek altı tuğla kırığı ve tozu

1,5 kısım 2 mm elek altı kireç taşı kırığı ve tozu

Uygun kıvam verecek % 5 akrilik emülsiyon katkılı su

Çini karolar arasında açılan derzlerin onarımlarında uygun harç ile yeniden yapılması gerekmektedir. Derz harcı, yerindeki mevcut harç ile benzer olmalıdır. Yapılan incelemelerde alçı derz görülen yerlerde alçı ile derz yapılmalıdır. Çimentolu harç ile yapılmış yerlerde söküm yapılması uygundur. Çimentolu veya hazır derz dolgusu ile yapılmış yerlerde, yeni çini döşendiğinde alçı ile veya horasan harcı ile döşenecek çinilerin derzlerinde horasan benzeri kireç harçlı derz dolgusu kullanımı uygun görülmektedir.

Yapıdan alınan özgün derz dolgu harcı incelendiğinde Gürdal, E. ile önerilen horasan tabanlı derz dolgusu için harç reçetesi şu şekildedir:

1 kısım beklemiş sönmüş yağlı kireç

0,5 kısım puzolan

2 kısım kireç taşı tozu

Uygun miktarda % 5 lik akrilik emülsiyon katkılı su

Yerinde eksik olan veya proje doğrultusunda yeniden yapımı söz konusu olan çini karoların mevcut desene uygun olarak İznik çinisi özelliklerinde üretilmesi, mevcut panolarda var olan küçük çaplı eksik bölümlerin kalemişi tekniğinde tümlenmesi uygun görülmektedir.

6.7. Metal Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım Önerileri

Demir

Yapının çeşitli bölümlerinde bulunan kuşak, gergi gibi açıkta bulunan demir elemanların büyük bir kısmı, yağmur suyu vb. hava şartları ve dış koşullarından etkilenerek korozyona uğramıştır (Şekil 6.45). Bu elemanlarda görülen korozyonların uygun sertlikte tel fırça, dişçi çarkı, bisturi gibi el aletleri ile mekanik yöntemle temizlenmesi gerekmektedir. Bu elemanların korunmasında antipas (çinko esaslı galvanik koruyucu) ve boya (çinko esaslı boyalar) kullanımı uygun görülmektedir. Ahşap saçakları destekleyen demir eliböğründe de aynı şekilde temizlik ve koruma uygulamalarının yapılması gerekmektedir. Açıkta bulunan demir elemanlardan korozyon nedeni ile işlevini yerine getiremeyecek durumda olanlarının uygun şekilde aynı malzeme ile onarılması veya paslanmaz çelik malzeme ile değiştirilmesi uygun görülmektedir.

Şekil 6.45: Demir gergilerde görülen korozyon (2018)

Cami duvar örgüsünde bulunan kesme taşlar arasında kullanılmış olan ve taş değişimleri sırasında tespit edilen kenet ve zıvana gibi demir donatılarından kullanılabilir durumda olanlara antipas uygulaması yapılması, onarımı mümkün olmayan demir donatıların yerine ise paslanmaz çelikten kenet, zıvana, tij gibi donatıların kullanılması uygun görülmektedir.

Yapıdaki demir kapılar ve lokma demir parmaklıklar kat kat boyanmış ve korozyona uğramıştır (Şekil 6.46). Mevcut korozyon ve boyaların mekanik olarak uygun sertlikte tel fırça, dişçi çarkı, bisturi gibi el aletleri ile uzaklaştırılmasının ardından antipas ve akrilik boya ile koruma altına alınması uygun görülmektedir.

Şekil 6.46: Korozyona uğramış demir pencere ve kapı şebekeleri

Yapının üst örtüsü kaldırıldığında ortaya çıkan korozyona uğramış çivilerden işlevini kaybetmiş olanları kubbe örgüsüne zarar vermeden sökülerek yerlerine paslanmaz çelik çivilerin çakılması, yenilenen kurşun örtülerin yapımında da paslanmaz çelik çivilerin kullanılması uygun görülmektedir. Yapının kubbe, pandantif ve tonoz gibi elemanların iç yüzeylerinde sıvayı tutması için kullanılan çivilerde de korozyon mevcut olup bu çivilerden işlevini yerine getiremeyenlerinde söküm işlemi yapılması, sökülen çivilerin yerine paslanmaz çelik çivilerin kullanılması uygun görülmektedir.

Kurşun

Yapının önceki dönem onarımlarında, kurşun kaplama detaylarının yanlış uygulanması ile üst örtü kaplaması görevini yapamaz hale gelmiş, yağmur suyunun binanın iç yüzeyine geçmesine sebep olmuştur. Bu sebeple yapının kurşun örtülerinin değişimi gerekmektedir.

Kurşun örtü değişim uygulamasında mevcut kurşun örtülerin sökülerinin yapılmasının ardından kurşun altı toprak sıva tabakaları temizlenir. Hasarları bulunan kubbelerde enjeksiyon ile gerekli sağlamlaştırma çalışmaları yapıldıktan sonra, özgün terkinde hazırlanan horasan sıva tabakası ve üzerine de çamur sıva tabakası uygulanır. Sıvanan yüzeyler kurşun plakalarla kaplanarak uygulama tamamlanır.

Bakır

Yapıdaki bakır alemlerde delinme, yırtılma, ezilme, kirlenme, birleşim yerlerinde deformasyonlar mevcuttur (Şekil 6.47). Ayrıca alemlerde kuş pisliklerinin sebep olduğu asitlenmeler nedeniyle bozulmalar görülmektedir.

Şekil 6.47: Bakır alemlerde görülen bozulmalar (GETA, 2018)

Onarım aşamasında alemlerin söküm işlemleri yapıldıktan sonra üzerindeki boyalar mekanik olarak uzaklaştırılarak temizlik işlemleri yapılır. Alemlerin bozuk ve eksik kısımlarının bakır malzeme ile tamamlanması uygundur. Onarım ve bakımı tamamlanan alemler altın varakla kaplanır. Tüm çalışmaları tamamlanan alemlerin yerlerine montajı gerçekleştirilir.

Tunç

Caminin çeşitli bölümlerinde bulunan taşıyıcı sütunlarında bulunan tunç bileziklerin zaman içerisinde hava ile temas ettiklerinden dolayı oksitlenerek karardıkları tespit edilmiştir (şekil 6.48). Tunç bileziklerin hassas el aletleriyle mekanik olarak temizlenerek kendi renklerinin ortaya çıkarılması ve metal verniği sürülerek koruma altına alınması uygun görülmektedir.

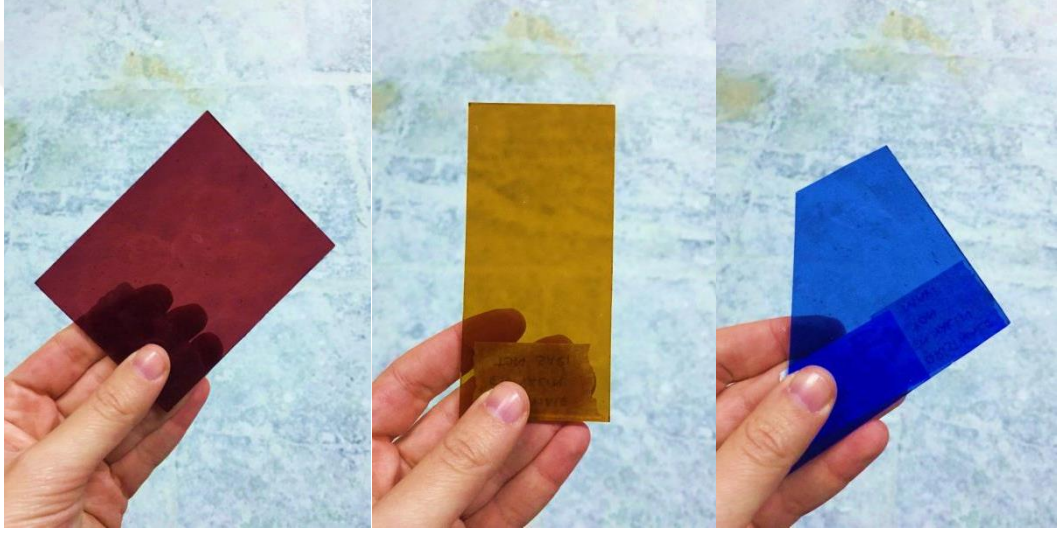
şekil 6.48: Avludaki tunç sütun bileziklerde görülen oksitlenme (2018)

6.8. Cam Malzemede Görülen Bozulmalar ve Onarım nerileri

Yapıda restorasyon kapsamında yeniden yapılan dışlık revzenlerinde şişedibi cam kullanımı uygun görülmektedir. Avlu kısmındaki içlik ve dışlık revzenlerde yuvarlak şişedibi cam; harimin dışlık revzenlerinde ise filgözü şişedibi cam kullanımı uygundur (şekil 6.49). Harimin içlik revzenlerinde kırılan camların yerine özgün renklerine (sarı, kırmızı, şarabi, mavi, yeşil) en yakın renklerde seçilen camların kullanılması uygun görülmektedir (şekil 6.50).

Şekil 6.49: Yuvarlak (sol) ve figözü (sağ) şişedibi cam (2018)

Şekil 6.50: Yapımın revzenlerindeki özgün renklere uygun şekilde seçilen şarabi, sarı ve mavi renkli camlar (2018)

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İstanbul, ev sahipliği yaptığı birçok kültürün anıt eserlerini yüzyıllardır topraklarında yaşatmaktadır. Tez çalışması kapsamında ele alınan Yeni Cami, Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yy'ın ikinci yarısında klasik üslupta yapmış olduğu son anıt eserlerden biri olup 355 yıllık bir tarihe sahiptir. Yapı günümüze ulaşmaya kadar çeşitli müdahaleler, onarım ve restorasyonlar geçirmiştir. Zaman içerisinde bilinçsiz müdahalelerin yapılması, yanlış malzeme ile onarım ve restorasyonların gerçekleşmesi, muhdes malzemelerin kullanılması yapıya zarar vermesinden dolayı yapıda oluşan hasarlar sebebiyle restorasyon sürecine alınmıştır.

Restorasyon uygulamalarında yapının özgün malzeme ve yapım tekniklerine bağlı kalınarak uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bir yapının doğru restorasyon uygulaması kadar restorasyon sonrasında korunması da oldukça önemlidir. Bu hususta toplumda koruma bilincinin geliştirilmesi ve farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Yapı içerisindeki kullanımların yapıya zarar vermeyecek şekilde yapılması, yapı üzerinde şahsi isteklerle yapılan müdahalelerin engellenmesi, zaman içerisinde meydana gelebilecek hasarların uzman kişiler tarafından bilinçli müdahalelerle giderilmesi, yapının korunması için oldukça önemlidir.

Korumanın uzun bir süreç olduğu düşünülerek restorasyon sonrasında da yapı üzerinde belirli periyodik kontrol ve bakımlar uzman kişiler tarafından yapılmalıdır.

- Yapının taş beden duvarlarının strüktürel bozulmalara karşı yılda bir kez inşaat mühendisi, restoratör mimar, restorasyon teknikeri, yapı ustasından oluşan uzman bir ekip tarafından görsel inceleme ve basit ölçümlerle kontrolü yapılmalıdır.
- Yapının özellikle cephelerinde ve dışa açık kısımlarındaki taş yüzeylerde oluşabilecek bozulmaların yılda bir kez uzman bir ekip tarafından kontrolü yapılmalıdır. Taşlarda yüzey erozyonları, parça kopmaları gibi bozulmaların görülmesi durumunda uzman ekip tarafından önerilen yöntemler ile onarımı gerçekleştirilmelidir.

- Taş yüzeylerde kirlilik ve kabuklanmaların oluşumunu engellemek amacıyla yılda bir kez basit temizlik işlemi yapılmalıdır. Taş yüzeylerde yosun, liken ve bitki oluşumunun engellenmesi amacıyla yılda bir kez ilaçlama yapılmalıdır.
- Yapının yan galerilerini örten ahşap çatı ve strüktürü, yılda bir kez restoratör mimar, inşaat mühendisi ve ahşap ustasından oluşan bir ekip ile incelenmelidir. Ahşap yüzeylerde kırık, çatlak, ıslanma olup olmadığının kontrolü yapılmalı; bozulma olması durumunda hasara sebep olan etmenler tespit edilerek ekip tarafından önerilen yöntemler ile onarımı yapılmalıdır.
- Yapının ahşap kapı, pencere ve dolap kapakları ile ahşap doğramalarının bozulma ve hasarlara karşı yılda bir kez ahşap ustası tarafından kontrolü yapılmalıdır. Ahşaplarda kırık, çatlak, çürüme olup olmadığının kontrolü yapılarak gerekirse onarımları gerçekleştirilmelidir. Ahşaplar üzerindeki cilaların sağlam olup olmadığı yılda bir kez boya-cila ustası tarafından kontrol edilmeli, gerek görülmesi durumunda koruyucu cila uygulanmalıdır. Doğramalar üzerindeki kilitlerin işlevselliği ve camların sağlamlığı koruma memuru tarafından günlük olarak kontrol edilerek gerektiğinde kilit ve cam onarımları yapılmalıdır.
- Yapının alçı içlik ve dışlık revzenlerinin kanallarında ve camlarında kırılma olup olmadığı yılda bir kez alçı ustası tarafından kontrol edilerek gerekli onarım yapılmalıdır.
- Yapının harim kısmının kalemişi bezemelerle kaplı sıvalı duvar yüzeyleri ile revak kubbelerinin iç yüzeylerindeki sıvalı yüzeylerin altı ayda bir restoratör mimar, restorasyon teknikeri ve kalemkârdan oluşan bir ekip tarafından basit muayene, görsel inceleme ve gerektiğinde numune alımı yöntemleri ile kontrolü yapılmalıdır. Bu yüzeylerde kabarma, dökülme, çiçeklenme gibi bozulmaların görülmesi durumunda bu durumlara sebep olan etmenler tespit edilerek uygun görülen boya-sıva-kalemişi onarımları yapılmalıdır.
- Yapının kurşun örtüsü, kış bitiminde yılda bir kez kurşun ustası tarafından görsel inceleme ve basit muayenelerle kontrol edilmelidir. Kurşun levhalarda delinme gibi bozulmaların olması durumunda kurşun levha değişimi yapılmalıdır.

- Yapının demir gergi, kuşak, korkuluk, lokma parmaklık, şebekeler gibi açıkta bulunan demir elemanları korozyona karşı yılda bir kez demirci ustası tarafından kontrol edilmeli, gerekli önlemler alınmalıdır.
- Yapının tunç sütun bileziklerinin zaman içerisinde oksitlenerek kararmalarını önlemek amacıyla yılda bir kez kontrolü yapılarak, gerektiğinde metal verniği ile koruma altına alınmalıdır.
- Yapının çini ile kaplı bölümleri yeterli sıklıkta kontrol edilmelidir. Özellikle son cemaat yeri ve hünkâr mahfili balkonunda bulunan dış koşullara açık çini yüzeyler yılda bir kez saf su içerisinde eritilen non-iyonik deterjanla, ardından saf su ile temizliği yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AGS Mimarlık Restorasyon İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Yeni Cami Rölöve Çizimleri Arşivi.
- Ahunbay, Z. (1975). Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, s.135-168.
- Angı, S. (2010). İstanbul Tarihi Yarımada'daki Antik Yapılarda ve Anıtlarda Kullanılan Doğal Taşların Özellikleri Ve Korunmuşluk Durumları, İstanbul: Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları, İBB KUDEB, S.6, s.31-42.
- Argıt, N. (1993). Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeler, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. s. 30-32.
- Aslanapa, O. (1989). Türk Sanatı, İstanbul; Remzi Kitapevi, s.271-275.
- Ateş, İ. (1944). İstanbul Yeni Cami ve Hünkâr Kasrı, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s.9-295.
- Ceylan, H. M. (2016). Fotoğraf Arşivi.
- Cezar, M. (1963). Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, s:13-14, 42, 51, 65-66.
- Çam, N. (1990). Osmanlı Güneş Saatleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.80-85.
- Çobanoğlu, A. V. (2013). Yeni Cami Külliyesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s.439-442.
- Ergin, O. N. (1995). Mecelle-i Umur-i Belediye, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, C.3, s.1222.
- Erünsal, İ. E. (2013). Yeni Cami Kütüphanesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s.443.
- Eryiğit, Z. B. (2018). Fotoğraf Arşivi.
- GETA Genel İnşaat Taahhüt Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Yeni Cami Fotoğraf Arşivi.
- Grelot, J. (1988). İstanbul Seyahatnamesi, (M. Selen, Çev.). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayını, s:255.

Gürdal, E. Mülakat: Zeliha Büşra Eryiğit. İstanbul, 15 Eylül 2018.

Gündoğdu, Ö. (2008), İstanbul İlinde Bulunan Yeni Cami Duvar Çinileri Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, EBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Halife, M. (1987). Târih-i Gılmânî, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 66.

Kahraman, S. A.; Dağlı, Y. (2011). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. C. 1 s.258-261.

Kolay, İ. & Çelik, S. (2007). Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi, Malzeme ve Teknoloji Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 125-150.

Kömürciyan, E. Ç. (1988). İstanbul Tarihi: XVII. asırda İstanbul, İstanbul: Eren Yayıncılık, s.15-16.

Kuban, D. (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı, Mimarlık Dergisi, S.79: s.25-48.

----- (1994). Yeni Cami Külliyesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.7, s.464-467.

----- (2007). Yeni Cami ve Külliyesi, Osmanlı Mimarisi, YEM Yayınları, s. 370-379.

KUDEB, (2017). Yeni Cami Malzeme Analiz Raporu.

Kurugöl, S. & Küçük, S. G. (2015, Kasım). Tarihi Eserlerde Demir Malzeme Kullanım ve Uygulama Teknikleri, 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, Erzurum.

Önel, İ. Mülakat: Zeliha Büşra Eryiğit. İstanbul, 2 Kasım 2018.

Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları, Ankara: Tepe Yayınları, s.35-36.

Özkılıç, S. (2015). 1984 Depremi ve İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.202-204, 278-282, 516-517, 523, 560, 577, 612.

Peynircioğlu, H., Aksoy, İ. H. & Özüdoğru, K. (1978), "Eminönü, Süleymaniye, Unkapanı Bölgesi'nin Geoteknik Etüdü ve Yeni Cami'nin Temellerinin İncelenmesi" teknik raporu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi.

Refik, A. (1937). Türk Mimarları, İstanbul: Hilmi Yayınları.

Şafak, N. (2013). İstanbul Yeni Cami (Yeni Valide) Külliyesi ve 19. Yüzyılda Geçirdiği Değişimler, Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumu, s.87-94.

Şişman, Ö. (1990). Osmanlı Mimarisinde Alçı Pencereleler (Klasik Dönem), Mimar Sinan Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tekindağ, Ş. (1975). 17. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yeni Cami Külliyesi, Tarih Dergisi, Ankara, S. 29, s. 167-191.

Üçer, K. (1988). Klasik, Barok, Rokoko, Ampir Kalemışı Üslupları, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.38-39.

Ülgen, A. S. (1942). Yenicami, Vakıflar Dergisi, Ankara, S.2: s.389-397.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, I. Bölge Müdürlüğü Arşivi.

www.boat.yildiz.edu.tr/tbb/grup2/sirkeci/tarih.htm (Eminönü'nün Tarihi)

www.gezilmesigerekenyerler.com.tr

www.indicium-levis.blogspot.com

www.mustafacambaz.com

www.okuryazarim.com

www.osmanlica.ihya.org

www.potuks.com

ÖZGEÇMİŞ

Zeliha Büşra Eryiğit, 1992 yılında Sarıyer, İstanbul'da doğmuştur. Lise eğitimini Sarıyer Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde tamamlamıştır. 2016 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nü Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi birinciliği ile tamamlamıştır. Aynı yıl İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Mimarlık Anabilim dalında yüksek lisans programına başlamıştır. 2017 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamış olup devam etmektedir.

